

Lapse õiguste ja vanemluse monitooring

täiskasvanud elanikkonna küsitlus

Marre Karu

Pirjo Turk

Hella Suvi

Helen Biin

Uuringu tellis Riigikantselei koostöös Õiguskantsleri Kantselei ja Sotsiaalministeeriumiga. Uuring on valminud Euroopa Liidu sotsiaalfondi rahastatud inimressursi arendamise rakenduskava prioriteetse suuna "Suurem haldusvõimekus" programmi "Valitsuse töö pikaajalise planeerimise süsteemi arendamine ja korrastamine" raames.

Autorid:

Marre Karu on Poliitikauuringute Keskuse Praxis töö- ja sotsiaalpoliitika analüütik ja projektijuht alates aastast 2006. Marre peamised uurimissuunad on perepoliitika ja sooline võrdõiguslikkus. Marrel on sotsiaalteaduste doktorikraad Tartu Ülikoolist ja magistrikraad sotsiaalpoliitika analüüsis Belgia Leuveni Ülikoolist. Roll projektis: projektijuht ja analüütik.

Pirjo Turk on Poliitikauuringute Keskuse Praxis töö- ja sotsiaalpoliitika analüütik, kes keskendub oma töös peamiselt perepoliitika ning soolise võrdõiguslikkuse valdkonnale. Pirjol on magistrikraad Helsingi ülikoolist. Roll projektis: analüütik.

Hella Suvi on Tartu Ülikooli sotsioloogia ja sotsiaalpoliitika instituudi doktorant ning tema peamiseks uurimisteenaks on lapse aktiivsuse väljendumine ja õigused. Roll projektis: analüütik.

Helen Biin on Tartu Ülikooli sotsioloogia instituudi doktorant. Helenil on magistrikraad soouuringutes Kesk-Euroopa Ülikoolist Budapestis. Roll projektis: analüütik.

Andmed kogus: SA Turu-Uuringud, märtsis 2012.

Käesoleva töö valmimisse on andnud olulise panuse ka:

Tellijapoolne töörühm, kuhu kuulusid Andra Reinomägi, Andres Aru ja Margit Sarv Õiguskantsleri Kantseleist, Hede Sinisaar, Mari Sepp ja Hanna Vseiov Sotsiaalministeeriumist, Tartu Ülikooli dotsent Dagmar Kutsar, Tartu Ülikooli emeriitprofessor Ülo Vooglaid, Urve Kask Statistikaametist ja Ly Kasvandik perekeskusest Sina ja Mina.

Kolleeg Märt Masso Poliitikauuringute Keskusest Praxis, Tartu Ülikooli sotsioloogiatudengid Kadri Pelisaar, Anu Järvepera ja Häli Tarum.

Poliitikauuringute Keskus Praxis on Eesti esimene sõltumatu, mittetulunduslik mõttekeskus, mille eesmärk on toetada analüüsile, uuringutele ja osalusdemokraatia põhimõtetele rajatud poliitika kujundamise protsessi.

Poliitikauuringute Keskus Praxis

Tornimäe 5, III korrus
10145 Tallinn
tel 640 8000
www.praxis.ee
praxis@praxis.ee

Väljaande autoriõigus kuulub Poliitikauuringute Keskusele Praxis. Väljaandes sisalduva teabe kasutamisel palume viidata allikale: Karu, Marre, Turk, Pirjo, Suvi, Hella, Helen, Biin 2012. Lapse õiguste ja vanemluse monitoring: täiskasvanud elanikkonna küsitlus. Tartu: Poliitikauuringute Keskus Praxis.

Sisukord

1. Sissejuhatus	8
2. Monitooringu kirjeldus	9
2.1. Valim ja andmekogumine	9
2.2. Vastajate kirjeldus.....	11
3. Lapsed ja lapse õigused.....	17
3.1. Täiskasvanud elanikkond ja lapse õigused.....	17
3.1.1. Teadlikkus lapse õigustest	17
3.1.2. Infoallikad lapse õigustest teavitamisel.....	21
3.1.3. Kokkuvõte	27
3.2. Lapse kuvand.....	29
3.2.1. Ebaküpse lapse kuvand.....	29
3.2.2. Haavatava lapse kuvand	31
3.2.3. Vastutustundetud lapse kuvand	32
3.2.4. Kompetentse lapse kuvand	33
3.2.5. Kokkuvõte	34
3.3. Hoiakud seoses laste kaasamise, -osalemisõiguse ja -vastutusega	35
3.3.1. Lapse kaasamisega seotud hoiakud.....	35
3.3.2. Lapse osalemisõigusega seotud hoiakud.....	37
3.3.3. Laste vastutus	40
3.3.4. Kokkuvõte	43
3.4. Abivajav laps.....	44
3.4.1. Teadlikkus ja hoiakud seoses abivajavast lapsest teatamisega.....	44
3.4.2. Abivajavast lapsest teatamise kogemused.....	48
3.4.3. Kokkuvõte	49
3.5. Lapse ajakasutus	50
3.5.1. Laste koormus ja vaba aeg.....	50
3.5.2. Kuidas peaksid lapsed oma vaba aega sisustama.....	54
3.5.3. Lapse privaatsus	55
3.5.4. Hinnang lapse rahulolule kooli või lasteaiaga	56
3.5.5. Kokkuvõte	58
3.6. Lapse õigus mõlemale vanemale	59
4. Vanemlus ja vanemluse toetamine.....	62
4.1. Vanemlusstiilid	62
4.1.1. Järelandlikud lapsevanemad	62
4.1.2. Autoritaarsed lapsevanemad.....	63
4.1.3. Autoriteetne vanemlusstiil	65
4.1.4. Mittepühendunud vanemlusstiil	67
4.1.5. Kokkuvõte	67
4.2. Distiplineerimisviisid.....	69
4.2.1. Enimkasutatavad distiplineerimisviisid	69
4.2.2. Füüsiline karistamine	72

4.2.3.	Konfliktide lahendamise õpetamine lapsele	73
4.2.4.	Kokkuvõte	74
4.3.	Peresuhted	76
4.3.1.	Pereliikmete igapäevane läbisaamine	76
4.3.2.	Vanema aeg lapsega	77
4.3.3.	Vanema ja lapse üheskoos veedetud aeg.....	78
4.3.4.	Vanema ja lapse suhtlus	79
4.3.5.	Kokkuvõte	83
4.4.	Lapsevanemate abivajadus ja vanemluse toetamine	84
4.4.1.	Lapsevanemate stress.....	84
4.4.2.	Nõu ja abi vajadus.....	85
4.4.3.	Abi ja nõu küsimine seoses lapse kasvatamisega	87
4.4.4.	Teadmised lapse kasvatamisega seotud valdkondades	88
4.4.5.	Valmisolek abi vastu võtta	89
4.4.6.	Kokkuvõte	91
5.	Kokkuvõte.....	93
	Kasutatud kirjandus.....	96
	LISA 1. Lapse õiguste ja vanemluse monitooringu ankeet – täiskasvanud elanikkond.....	99
	LISA 2. Täiskasvanud elanikkonna küsitlus – taustteave	111

Jooniste loetelu

Joonis 1.	Vastajate jaotus regioonide järgi. (%).....	14
Joonis 2.	Vastajate jaotus elukoha järgi. (%)	14
Joonis 3.	Vastajate osakaal vastaja vanuse ja alaealiste laste arvu järgi (%).....	15
Joonis 4.	Lapse vanus, kelle kohta lapsevanemad küsitluses vastasid, Laste arv lapse vanuse järgi	16
Joonis 5.	Kas Te olete kunagi kuulnud midagi lapse õigustest? Erinevate tausttunnuste järgi (%)	18
Joonis 6.	Millised märksõnad seonduvad sõnapaariga „lapse õigused“? (mainimiste arv)	19
Joonis 7.	Millised väited Teie arvates kuuluvad ja millised mitte lapse õiguste hulka? (%)	20
Joonis 8.	Kas te tunnete, et sooviksite rohkem lapse õiguste kohta teada? Varem lapse õigustest kuulmise järgi (%)	21
Joonis 9.	Milliseid järgmistest allikatest kasutaksite kõige tõenäolisemalt lapse õiguste kohta info saamiseks? (vastanute arv)	22
Joonis 10.	Milliseid järgmistest allikatest kasutaksite kõige tõenäolisemalt lapse õiguste kohta info saamiseks? Vanuse järgi (%).....	23
Joonis 11.	Mis eesmärgil sooviksite saada rohkem infot lapse õiguste kohta? (%)	24
Joonis 12.	Mis eesmärgil sooviksite saada rohkem infot lapse õiguste kohta? Vanuse järgi (%).....	24
Joonis 13.	Kuivõrd teadlikuks Te end nende institutsioonide tegevusest seoses lapse õiguste tagamisega peate? (%)	25
Joonis 14.	Kuivõrd teadlikuks Te end nende institutsioonide tegevusest seoses lapse õiguste tagamisega peate? Ei ole midagi kuulnud vastanute osakaal, suhtluskeele järgi (%)	26
Joonis 15.	Kuivõrd teadlikuks Te end nende institutsioonide tegevusest seoses lapse õiguste tagamisega peate? Ei ole midagi kuulnud, piirkonna järgi (%).....	27
Joonis 16.	Ebakompetentse lapse kuvand. Kui Te mõtlete sellele, millised lapsed üldiselt on, siis kuivõrd Te nõustute järgmistele väidetega? (%)	30

Joonis 17. Ebakompetentse lapse kuvand. Kui Te mõtlete sellele, millised lapsed üldiselt on, siis kuivõrd Te nõustute järgmiste väidetega? Haridustaseme järgi (%)	30
Joonis 18. Haavatava lapse kuvand. Kui Te mõtlete sellele, millised lapsed üldiselt on, siis kuivõrd Te nõustute järgmiste väidetega? (%)	31
Joonis 19. Haavatava lapse kuvand. Kui Te mõtlete sellele, millised lapsed üldiselt on, siis kuivõrd Te nõustute järgmiste väidetega? peamise koduse keele järgi (%).....	32
Joonis 20. Vastutustundetu lapse kuvand. Kui Te mõtlete sellele, millised lapsed üldiselt on, siis kuivõrd Te nõustute järgmiste väidetega? (%)	32
Joonis 21. Kompetentse lapse kuvand. Kui Te mõtlete sellele, millised lapsed üldiselt on, siis kuivõrd Te nõustute järgmiste väidetega? (%)	33
Joonis 22. Erinevate lapse kuvandite toetamine, koondnäitajate järgi.....	34
Joonis 23. Lapse kaasamisega seotud hoiakud täiskasvanud elanikkonna seas. Palun hinnake, kuivõrd nõustute esitatud väidetega? (%)	36
Joonis 24. Lapse osalemisõigusega seotud hoiakud täiskasvanud elanikkonna hulgas. Palun öelge, kuivõrd nõustute toodud väidetega? (%).....	38
Joonis 25. Hoiakud lapse vaba aja kasutamise üle otsustaja osas. Kuivõrd te nõustute järgmiste väidetega? (%)	39
Joonis 26. Mis vanuses on lapsed valmis erinevateks tegevusteks? (Keskmine vanus aastates).....	40
Joonis 27. Mis vanuses on lapsed valmis erinevateks tegevusteks? (Vastused aastates, % vastajatest)	41
Joonis 28. Mis vanuses on lapsed valmis abielluma ja seksuaalelu alustama? (Vastused aastates, % vastajatest).....	41
Joonis 29. Mis vanuses on lapsed valmis erinevateks tegevusteks? (Lapsevanema vanuse järgi).....	42
Joonis 30. Kuivõrd te nõustute: Iga inimese kohustus on teatada politseile, sotsiaaltöötajale või mõnele teisele abi andvale astususele abi vajavast lapsest (%).....	45
Joonis 31. Kas te räägiksite või teataksite kellelegi sellistes olukordades olevatest lastest? (%)	46
Joonis 32. Kellele te räägiksite või teataksite, kui märkate mõnda kirjeldatud olukorras olevat last? Kolm kõige rohkem märgitud vastust (%)	47
Joonis 33. Millises nimetatud olukorras oli abi vajav laps, keda vastaja on näinud? osakaal nendest, kes on näinud abivajavat last N= 386(%).....	48
Joonis 37. Kuivõrd nõustute väidetega, et teie lapsel on liiga palju õppida, ta on sageli väsinud, tal on liiga palju trenne hobisid? Lapse vanuse järgi (%)	51
Joonis 38. Kuivõrd nõustute väitega: lapsel on liiga palju õppida? Elukoha järgi (%)	52
Joonis 39. Lapsevaemate hinnangud lapse vaba aja kohta, väidetega nõustumine Lapse vanuse järgi (%)...53	53
Joonis 40. Mõelge oma lapse vaba aja peale, Kuivõrd te nõustute järgmiste väidetega? Vastaja soo järgi (%)	54
Joonis 41. Kas teie lapsel on koht, kus omaette olla? lapse soo, vanuse, pere laste arvu ja piirkonna järgi (%)	56
Joonis 42. Kui hea meelega teie laps käib lasteaias või koolis? Lapse vanuse järgi (%)	57
Joonis 34. Kelle juurde peaks laps jääma elama kui vanemad lähevad lahku? (%)	59
Joonis 35. Kelle juurde peaks laps jääma elama kui vanemad lähevad lahku? Haridusrühmade järgi (%)	60
Joonis 36. Kelle juurde peaks laps jääma elama kui vanemad lähevad lahku? Lahkuminekuga seotud hoiakute järgi (%)	61
Joonis 43. Järeleandlik vanemlus. Kuivõrd nõustute järgnevate väidetega? (%)	63
Joonis 44. Kuivõrd nõustute järgneva väitega: õige lapsevanem on lapsele nagu sõber? Vanuse järgi (%) ...63	63
Joonis 45. Autoritaarne vanemlus. Kuivõrd nõustute järgnevate väidetega? (%).....	64
Joonis 46. Autoritaarne vanemlus. Kuivõrd nõustute järgnevate väidetega? Hariduse järgi (%)	64
Joonis 47. Autoritaarne vanemlus. Kuivõrd nõustute järgnevate väidetega? Laste olemasolu järgi (%).....	65

Joonis 48. Autoriteetne vanemlus. Kuivõrd nõustute järgnevate väidetega? (%)	65
Joonis 49. Autoriteetne vanemlus. Kuivõrd nõustute järgnevate väidetega? Sooline jaotus (%)	66
Joonis 50. Autoriteetne vanemlus. Kuivõrd nõustute järgnevate väidetega? lapse õigustest teadlikkuse järgi (%)	66
Joonis 51. Mittepühendunud vanemlusstiil. Kuivõrd nõustute järgnevate väidetega? (%)	67
Joonis 52. Mittepühendunud vanemlusstiil. Kuivõrd nõustute järgnevate väidetega? Jaotus vastavalt haridustasemele (%).....	67
Joonis 53. Mida Te teete, kui Teie laps ei kuula sõna või ei käitu nii nagu te soovite? Soo järgi (%)	70
Joonis 54. Mida Te teete, kui Teie laps ei kuula sõna või ei käitu nii nagu Te soovite? Lapse vanuse järgi (%)	71
joonis 55. Mida Te teete, kui Teie laps ei kuula sõna või ei käitu nii nagu Te soovite? Füüsiline karistamine ja sellega ähvardamine lapsevanemate hulgas (%)	72
Joonis 56. Kuivõrd Teie nõustute järgmiste väidetega? (%)	73
Joonis 57. Kuidas soovitaksite oma lapsel reageerida, kui teda koolikaaslane /lasteaiakaaslane korduvalt kiusaks? Lapsevanema soo järgi (%)	74
Joonis 58. Kuidas Teie hinnangul Teie pere liikmed omavahel läbi saavad? Vanema haridustaseme ja leibkonnaliikmete arvu järgi (%)	76
Joonis 59. Kui sageli Te tunnete, et Teil ei ole lapse jaoks piisavalt aega? lapsevanema vanuse, soo ja Regiooni järgi (%)	77
Joonis 60. Kui sageli Te tunnete, et Teil ei ole lapse jaoks piisavalt aega? Pere keskmine netosissetulek ühe pereliikme kohta (%)	78
Joonis 61. Kui sageli võtate vabal ajal koos lapsega midagi toredat ette? Lapsevanema Soo ja vanuse järgi (%)	79
Joonis 62. Kui sageli võtate vabal ajal koos lapsega midagi toredat ette? Lapse vanuse järgi (%)	79
Joonis 63. Kas ja kui sageli on Teil viimase kuu aja jooksul tulnud ette järgmist? Emade ja isade suhtlus lastega (%).....	80
Joonis 64. Kas ja kui sageli on Teil viimase kuu aja jooksul tulnud ette järgmist? Eesti ja muust rahvusest vanemate suhtlus lastega (%)	81
Joonis 65. Kas ja kui sageli on Teil viimase kuu aja jooksul tulnud ette järgmist: kiidan last. Lapse vanuse järgi (%)	82
Joonis 66. Kas te olete kohtunud oma lapse sõpradega? (%).....	82
Joonis 67. Kui sageli olete tundnud viimase aasta jooksul, et... (%)	84
Joonis 68. Kui sageli olete tundnud viimase aasta jooksul, et vajaks rohkem kellegi abi ja tuge? Soo, laste arvu, haridustaseme ja rahvuse järgi (%)	86
Joonis 69. Kuivõrd sageli olete tundnud, et vajaksite lapsevanemana nõu ja abi, ent ei söanda või ei tea, kelle poole pöörduda? Soo järgi (%)	87
Joonis 70. Kui sageli olete küsinud nõu laste distsiplineerimise, arendamise, toitumise, hügieeni ja suhete küsimustes? (%).....	88
Joonis 71. Milliseks te hindate oma teadmisi järgnevates lapse kasvatamisega seotud valdkondades? (%)	89
Joonis 72. Kuivõrd Te nõustute järgmiste väidetega? (%)	91

Tabelite loetelu

Tabel 1. Küsitlustöö aruanne Omnibuss märts 2012	10
Tabel 2. Kaalumata ja kaalutud valimi võrdlus. Vastajate jaotus soo, vanuse, rahvuse ja piirkonna järgi.....	10
tabel 3 Vastajate jaotus elukoha, suhtluskeelee, kodakondsuse, haridustaseme, soTSiaalse staatuse, sissetuleku ja laste arvu järgi (kaalumata andmed)	12

Tabel 4. Vastajate sotsiaalne staatus (%)	14
Tabel 5. Stressiindeksi skoorid (viimasel aastal tajutud stress, kurbus, masendus) regiooniti	85

1. Sissejuhatus

Lapse õiguste ja vanemluse monitooring viidi läbi esmakordselt 2012. aastal ning selle tellijaks oli Riigikantselei koostöös Õiguskantsleri Kantselei ja Sotsiaalministeeriumiga. Nagu ütleb ka monitooringu nimi, on selle keskmes kaks laste ja perede elu seisukohalt olulist teemat – lapse õigused ja vanemlus. Monitooringuga sooviti uurida Eesti elanike teadlikkust, hoiakuid ja kogemusi seoses lapse õiguste ja vanemlusega. Selleks viidi läbi küsitlusuuring nii laste kui täiskasvanud elanikkonna hulgas, kuna mõlema teema puhul on olulised nii laste kui täiskasvanute vaated.

Uuringus lähtutakse ÜRO lapse õiguste konventsioonist¹, mis seab eesmärgiks tagada, et igale lapsele oleks garanteeritud võimalus igakülgseks arenguks ja heaoluks. Selleks on sätestatud konkreetsed õigused, mis on vaja lapsele tema arengu ja heaolu tagamiseks kindlustada. Laias laastus võib õigused jagada kolme rühma (Landsown 1994, viidatud Taylor *et al.* 2001):

- **hoolitsusega seotud õigused** (ingl. *provision rights*) – nt õigus tervisele, haridusele, sotsiaalsele turvalisusele, perekonnale, puhkusele, vabale ajale, kultuuritegevustele;
- **kaitsega seotud õigused** (ingl. *protection rights*) – nt õigus olla kaitstud diskrimineerimise, füüsilise ja seksuaalse väärkohtlemise, ekspluateerimise, ebaõiglase kohtlemise eest;
- **autonoomia ja osalemisega seotud õigused** (ingl. *participation rights*) – kodaniku- ja poliitilised õigused, nt sõna-, mõtte-, südametunnistuse vabadus; õigus avaldada arvamust, omada juurdepääsu informatsioonile, moodustada ühinguid ja rahumeelselt koguneda jt õigused.

Autorid seadsid monitooringu eesmärgiks käsitleda ennekõike selliseid õiguseid, mille kohta on Eestis kõige vähem teavet, uuringuid ja statistikat. Seega on rõhuasetus lapse osalemisega seotud õigustel, aga oluline tähelepanu on suunatud ka lapse õigusele mõlemale vanemale ja suhetele vanematega, abivajavale lapsele, lapse vabale ajale.

Vanemluse käsitlus lähtub positiivse vanemluse ning toetatud vanemluse põhimõtetest. Euroopa Nõukogu Ministrite Komitee käsitluse kohaselt tähendab positiivne vanemlus vanemlikku käitumist, mille puhul arvestatakse igati lapse huvidega ning mis on hoolitsev ja enesekindlust andev, vägivaldavaba, tunnustav ja suunav, seades piire lapse täieliku arengu soodustamiseks.² Ka Eesti on Laste ja perede arengukavas 2012-2020 võtnud eesmärgiks positiivse vanemluse toetamise ja vanemaksolemise toetamise. Monitooringuga soovime näha, kuidas Eesti elanikkond toetab positiivse vanemluse põhimõtetega kooskõlas käitumist ja kuidas vanemad neid põhimõtteid järgivad. Monitooringu esimese etapina koostati põhjalik ülevaade lapse õiguste ja vanemluse käsitlustest ning kujundati lähtekohad koos indikaatoritega, mida oleks oluline monitooringu abil edaspidi jälgida. Vastav ülevaade on kättesaadav veebis Poliitikauuringute Keskuse Praxis, Lasteombudsmani ja Sotsiaalministeeriumi kodulehel (Karu *et al.* 2012a). Samuti leiab sealt laste hulgas läbi viidud monitooringu tulemused (Karu *et al.* 2012b)

Käesolevas monitooringu tulemusi tutvustavas aruandes esitame esmalt monitooringu kirjelduse, ülevaate vastajatest ning sellele järgneb täiskasvanud elanikkonna küsitluse tulemuste ülevaade. Esimene küsitluse osa käsitleb lapse õiguseid ning teine osa vanemlust ja vanemluse toetamist.

¹ Konventsiooni mitteametlik eestikeelne tõlge on kättesaadav <https://www.riigiteataja.ee/akt/24016>

² Council of Europe Committee of Ministers Recommendation Rec(2006)19 of the Committee of Ministers to member states on policy to support positive parenting: <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1073507&Site=CM>

2. Monitooringu kirjeldus

2.1. Valim ja andmekogumine

Eesti elanike lapse õiguste ja vanemlusega seotud kogemuste, teadlikkuse ja hoiakute teadasaamiseks viidi läbi ankeetküsitlus täiskasvanud elanikkonna hulgas. Kokku küsitleti 1000 elanikku vanuses 15–74 aastat. Kuna üheks uurimisteenaks on vanemlikud praktikad, siis seati lisaks üldisele esinduslikkusele eesmärgiks moodustada valim selliselt, et vastajate hulgas oleksid ligikaudu pooled alaealiste laste vanemad. Ankeedi (vt lisa 1) ja küsitlusjuhendi koostas Poliitikauuringute Keskus Praxis koostöös tellijapoolse töörühmaga, vastajate taustainfo saamiseks kasutati Turu-Uuringute Omnibussi taustateabe küsimusteplokki (vt lisa 2). Andmekogumise viis läbi AS Turu-Uuringud perioodil 01.03.2012 – 18.03.2012.

Ankeedi koostamise eel koostati lapse õiguseid ja vanemlust käsitlevast kirjandusest ja uuringutest ülevaade, et sellele tuginedes luua indikaatorid ja küsimused, mille abil uurida ja edaspidi ka monitoorida lapse õiguste ja vanemluse arengut Eesti ühiskonnas. Eesmärgiks oli seatud ühelt poolt koondada kokku küsimused erinevatest varem Eestis korraldatud küsitluste ankeetidest, kuid teisalt ka käsitleda selliseid lapse õiguse ja vanemluse teemasid, mille kohta seni Eestis teadmisi napib. Teemade teoreetilist käsitlust ning indikaatoreid koos nende valikupõhimõtete, sisu kirjelduste ning eesmärkidega ning samuti käesoleva küsitluse meetodika ning läbiviimise detailsema infoga leiata monitooringu meetodika raportist (Karu *et al.* 2012a).

Selleks, et piiratud ressursside olukorras oleks võimalik läbi viia näost-näkku individuaalsed intervjuud, mida sellise mahuga küsimustik nõuab, viidi läbi intervjuueerimine regulaarselt toimuva SA Turu-Uuringute omnibussiuuringu raames. Sellest tulenevalt, et andmekogumiseks kasutati olemasolevat meetodikat, hõlmab valim väikeses hulgas inimesi, kes tegelikult ei ole veel täisealised (valimis on 26 vastajat vanuses 15-17 aastat). Kuna enamik küsitlusuuringuid arvestab täisealise elanikkonna hulka inimesed alates 15-eluaastast, võimaldab selline monitooringu valim võrdlust teiste küsitlusuuringute tulemustega (nt soolise võrdõiguslikkuse monitooring, Vainu *et al.* 2010).

Küsitlust viisid läbi 66 Turu-Uuringu poolt vastava koolituse saanud kogenud küsitlejat ning küsitlus toimus näost-näkku meetodil, kus küsitlaja külastas vastajaid nende kodus. Küsimused loeti vastajatele ette ning vastajale anti vastamise abistamiseks kaardid, millele olid kirjutatud vastusevariandid. Vastusevarianti „ei oska öelda“ kaardile ei lisatud ning see märgiti vaid juhul, kui vastaja tõesti ei osanud vastust anda. Vastavalt vastaja suhtluskeelega viidi küsitlus läbi kas eesti või vene keeles, kasutades ankeeti ja muid küsitlusmaterjale, mis olid eelnevalt tõlgitud vene keelde.

Andmed koguti kasutades juhuvalimit. Juhuvalliku esimeses etapis leiti 100 valimipunkti üle Eesti ja teises etapis igas valimipunktis konkreetseid intervjuueeritavad. Aadressi valikul rakendati lähte-aadressi meetodit, mille puhul anti igale küsitlajale ette juhuslikult valitud aadress, kus küsitlaja teostab esimese intervjuu. Edasi liiguti kindla sammu alusel (nt iga viies korter või iga teine maja), et tagada valikusse sattunud elupaikade juhuslikkus.

Vastaja valikul rakendati nn. noorema mehe reeglit, mis näeb ette, et esimesena palutakse intervjuud nooremalt kodus olevalt meesterahvalt, kes on vähemalt 15-aastane. Kui kodus ei ole mehi, eelistatakse nooremat naist. Selline valikumeetod annab neile küsitletavatele kategooriatele, keda on vähem tõenäoline kodust eest leida (eelkõige noored ja mehed), täiendava šansi valimisse sattuda. Nii saavutatakse sugude ning erinevate vanusegruppide parem esindatus valimis.

TABEL 1. KÜSITLUSTÖÖ ARUANNE OMNIBUSS MÄRTS 2012

	Kokku	Tallinnas	Mujal
Küsitluspunkte	100	30	70
Küsitlejaid	66	13	53
Täidetud OB põhiankeete	1001	301	700
s.h. praak /poolenisti täidetud ankeetid/	1		1
Kasutuskõlblikke OB põhiankeete	1000	301	699
Põhjused, miks küsitlus ei toimunud			
Peres ei ela sihtrühma kuuluvaid inimesi	729	271	458
Kedagi pole kodus	1691	978	713
Sihtrühma kuuluv inimene pole kodus	41	25	16
Keelduti kontaktist	308	120	188
Sihtrühma kuuluv inimene keeldus intervjuust	509	221	288
Kokku aadresse	4278	1916	2362
Korduvvisiite	1297	822	475

Küsitluse lõppedes võrreldi vastaja sotsiaal-demograafilist koosseisu Eesti Statistikaameti 2011. aasta rahvastikustatistika andmebaasi alusel koostatud valimis ettenähtuga ning teostati andmete kaalumise teoreetilise mudeliga vastavaks (ristlõikes sugu/vanus/piirkond).

Piirkonnad/regioonid on defineeritud järgmiselt:

- Põhja-Eesti (Harju maakond koos Tallinnaga)
- Kesk-Eesti (Järva, Lääne-Viru ja Rapla maakond)
- Ida-Virumaa (Ida-Virumaa)
- Lääne-Eesti (Hiiumaa, Lääne, Pärnu ja Saare maakond)
- Lõuna-Eesti (Jõgeva, Põlva, Tartu, Valga, Viljandi ja Võru maakond).

Andmestikku lisati Turu-Uuringute poolt kaalutunnus, mille sisselülitamisel on andmestik esinduslik nii üle-eestiliselt kui ka konkreetse piirkonna siseselt. Tabel 2 näitab valimijaotust olulisemate tunnuste lõikes enne ja pärast kaalumist. Kõige suuremad erinevused kaalutud ja kaalumata andmete vahel esinevad vastajate soolises jaotuses – realselt küsitletud meeste osakaal küsitletute hulgas on ligikaudu 10 protsendipunkti väiksem kui populatsioonis. Teiste tunnuste jaotust korrigeerib kaalumise väiksemal määral. Ankeediküsimuste analüüs on tehtud kaalutud andmeid kasutades, et seda oleks võimalik kogu Eesti elanikkonnale laiendada. Võrreldes erinevate sotsiaaldemograafiliste näitajatega vastajaid ja nende kogemusi, teadmisi ja hoiakuid seoses lapse õiguste ja vanemlusega, tuuakse esile need erinevused gruppide vahel, mis osutuvad statistiliselt oluliseks.

TABEL 2. KAALUMATA JA KAALUTUD VALIMI VÕRDULUS. VASTAJATE JAOTUS SOO, VANUSE, RAHVUSE JA PIIRKONNA JÄRGI

	Vastajad (kaalumata andmed)		Vastajad (kaalutud andmed)		Kaalutud ja kaalumatu valimi vahe
	Arv	Osakaal (%)	Arv	Osakaal (%)	%
SUGU					
Mehed	358	35,8	468	46,8	11
Naised	642	64,2	532	53,2	-11
VANUS					
15 – 19 a.	53	5,3	79	7,9	2,6
20 – 29 a.	155	15,5	202	20,2	4,7

30 – 39 a.	204	20,4	180	18,0	-2,4
40 – 49 a.	183	18,3	174	17,4	-0,9
50 – 59 a.	228	22,8	173	17,3	-5,5
60 – 74 a.	177	17,7	193	19,3	1,6
RAHVUS					
Eesti rahvusest	701	70,1	678	67,8	-2,3
Muust rahvusest	299	29,9	322	32,2	2,3
PIIRKOND					
Tallinn	301	30,1	300	30,0	-0,1
Põhja-Eesti (v.a. Tallinn)	139	13,9	145	14,5	0,6
Ida-Virumaa	129	12,9	128	12,8	-0,1
Lääne-Eesti	120	12,0	120	12,0	0
Kesk-Eesti	80	8,0	82	8,2	0,2
Lõuna-Eesti	231	23,1	226	22,6	-0,5

2.2. Vastajate kirjeldus

Järgnevalt kirjeldatakse küsimustikule vastanud inimesi kõige olulisemate sotsiaaldemograafiliste tunnuste järgi. Vastajate jagunemist soo, vanuse, rahvuse ja piirkonna järgi näitab tabel 2. Vastajate elukohta, suhtluskeelt, kodakondsust, haridustaset, sotsiaalset staatust ning laste arvu kirjeldab tabel 3. Neid tunnuseid kasutatakse ka hiljem tulemuste analüüsimisel vastajaterühmade vaheliste erinevuste ja sarnasuste kirjeldamisel. Vastajate kirjeldus tugineb kaalumata andmetel. Monitooringu küsimustele vastas kokku 1000 inimest, neist 358 (35,8%) olid mehed, 642 (64,2%) naised.

Lisaks Eesti elanike jagunemisele erinevatesse piirkondadesse (vt tabel 2), kasutatakse tulemuste analüüsil ka inimeste elukoha suurust järgmistes lõigetes:

- Pealinn – Tallinn
- Suurlinn – Tartu, Narva, Kohtla-Järve, Pärnu
- Maakonnakeskus - maakondade administratiivsed keskused, mis ei ole suurlinnad ega pealinn (v.a. Tartu, Narva, Pärnu, Tallinn). Kategooria hõlmab: Kärkla, Jõhvi, Jõgeva, Paide, Haapsalu, Rakvere, Põlva, Rapla, Kuressaare, Valga, Viljandi, Võru.
- Muu linn - linnad, mis ei kuulu pealinna, suurlinnade või maakonnakeskuste hulka
- Maa - alevid, alevikud, külad ja teised maapiirkonnad.

30% vastajatest elas pealinnas, 20% mõnes muus suuremas linnas (Tartu, Narva, Kohtla-Järve, Pärnu), maakonnakeskuses või mõnes muus linnas kokku 31% ning maal (alevis, alevikus, külas või muus maapiirkonnas) 19%.

Ametikoha laadi arvestades on töötavad vastajad jagatud ka sinikraedeks ja valgekraedeks. Töötavaid inimesi oli valimis kokku 588. Nendest 247 (58%) olid valgekraed ning 341 (42%) sinikraed. Valge- ja sinikraed on määratletud järgmiselt:

- sinikraed – isiku- või klienditeenindajad, oskustöölised, seadme- või masinaoperaatorid, mootorsõiduki juhid, lihttöölised;
- valgekraed – asutuse, ettevõtte tippjuhid, keskastmejuhid; tippspetsialistid, keskastme- või abispetsialistid, kontoriametnikud.

TABEL 3 VASTAJATE JAOTUS ELUKOHA, SUHTLUSKEELE, KODAKONDSUSE, HARIDUSTASEME, SOTSIAALSE STAATUSE, SISSETULEKU JA LASTE ARVU JÄRGI (KAALUMATA ANDMED)

		Vastajate arv	% vastajatest	
ELUKOHT	Pealinn	301	30.1	
	Suur linn	200	20	
	Muu linn, maakonnakeskus	310	31	
	Maa	189	18.9	
PÕHILINE SUHTLUSKEEL	Eesti	699	69.9	
	Vene	294	29.4	
	Muu	7	0.7	
KODAKONDSUS	Eesti	821	82.1	
	Venemaa	77	7.7	
	Muu riik	10	1	
	Kodakondsuseta	92	9.2	
HARIDUSTASE	Alg- või põhiharidus	143	14.3	
	Kutse-, kesk-, keskeriharidus	652	65.2	
	Kõrgharidus	205	20.5	
SOTSIAALNE STAATUS	Ettevõtja, juht, tipp- spetsialist	113	11.3	
	Keskastme spetsialist, ametnik, isikuteenindaja	244	24.4	
	Oskustöölaine, operaator	170	17	
	Muu töötav	61	6.1	
	Õpilane, üliõpilane	53	5.3	
	Pensionär	202	20.2	
	Muu mittetöötav	157	15.7	
VALGE- VÕI SINIKRAE*	Valgekraed	247	58	
	Sinikraed	341	42	
ISIKLIK KESKMINE NETOSISSETULEK KUUS	Kuni 200 € (kuni 3129 krooni)	96	9.6	
	201 - 300 € (3145 - 6259 krooni)	177	17.7	
	301 - 400 € (4710 - 6259 krooni)	167	16.7	
	401 - 500 € (6274 - 7823 krooni)	117	11.7	
	501 - 650 € (7839 - 10170 krooni)	108	10.8	
	651 - 800 € (10186 - 12517 krooni)	74	7.4	
	Üle 800 € (üle 12517 krooni)	86	8.6	
	Sissetulekut ei ole	87	8.7	
	Keeldub avaldamast	88	8.8	
	LEIBKONNA KESKMINE NETOSISSETULEK KUUS ÜHE PERELIHKME KOHTA	Kuni 200 € (kuni 3129 krooni)	167	16.7
		201 - 300 € (3145 - 4694 krooni)	221	22.1
301 - 400 € (4710 - 6259 krooni)		168	16.8	
401 - 500 € (6274 - 7823 krooni)		87	8.7	

	501 – 650 € (7839 - 10 170 krooni)	63	6.3
	651 – 800 € (10 186 - 12 517 krooni)	33	3.3
	Üle 800 € (üle 12 517 krooni)	36	3.6
	Keeldub avaldamast	91	9.1
	Ei oska öelda	134	13.4
KAS ON LAPSI (SH TÄISEALISI)	Jah	771	80.9
	Ei	176	18.5
	Vastamata	6	0.63
ALAEALISTE LASTE ARV	Ei ole	562	56.2
	Üks	256	25.6
	Kaks	132	13.2
	Kolm ja rohkem	50	5.0

* osakaal on arvatud ainult töötavatest inimestest (N=588)

Mõningaid küsimusi analüüsitakse vastaja või tema leibkonnaliikmete sissetuleku järgi, sõltuvalt sellest, mis antud küsimuse puhul olulist rolli mängib. Vastajatel paluti kirjeldada nii isiklikku netosissetulekut kuus kui ka anda hinnang selle kohta, kui suur on kogu leibkonna netosissetulek kuus ühe pereliikme kohta (vt tabel 3).

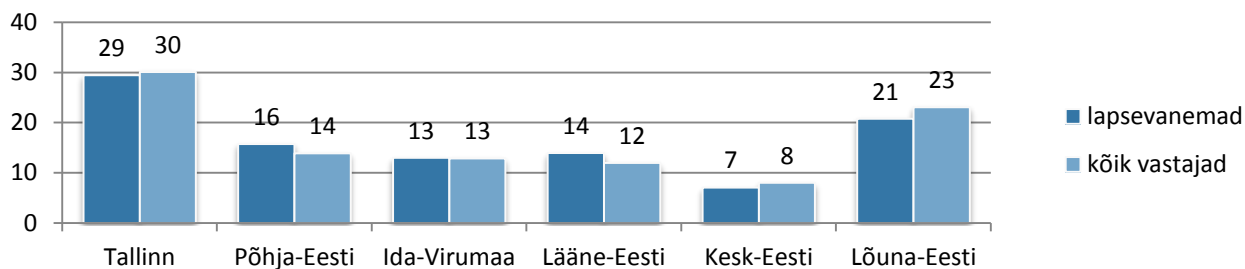
Analüüsis võrreldakse ka alaealiste lastega ja alaealiste lasteta vastajaid, sealjuures on alaealiste lastega vastajad defineeritud järgmiselt:

- alaealise lapse või lastega vastajad - vastajad, kellel on vähemalt üks laps, kes on kuni 17-aastane (kaasaarvatud), s.h. lapsed, kes ei ela vastajaga koos ja elukaaslase või abikaasa lapsed, kes elavad vastajaga koos.
- alaealiste lasteta vastajateks loetakse vastajad, kellel ei ole ühtegi kuni 17-aastast last (s.t. vastajal ei ole ka alaealisi lapsi, kes ei ela temaga koos ega ka elukaaslase või abikaasa alaealisi lapsi, kes elavad vastajaga koos). Alaealisi lapsi ei ole 562 vastajal (56,2%).

Alaealiste lastega vastajaid on valimis 438 (43.8%), nendest suuremal osal (256) on üks laps, 132 on kaks last ja 50 vastajal on kolm või rohkem last. Kui arvestada laste hulka ka täiskasvanud lapsed, siis on valimis vaid 176 täiskasvanut, kellel ei ole lapsi. Seega on suuremal osal vastajatest laste kasvatamisega kogemus. Analüüsil siiski käsitletakse lastega vastajatena neid, kes kasvatavad vähemalt ühte alaealist last.

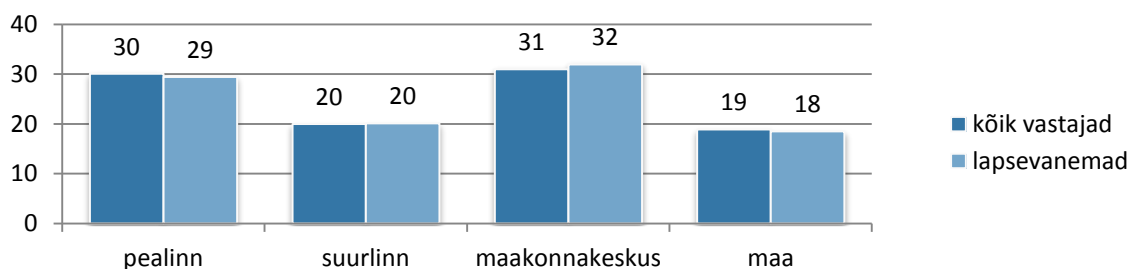
Kuna analüüsis vaadatakse lisaks kogu populatsioonile eraldi sihtrühmana ka lapsevanemaid, on üle-Eestilise esindatuse tagamiseks oluline, et valimis oleksid esindatud ka kõigi piirkondade lapsevanemad. Vastajad üldiselt ja ka lapsevanemad jagunevad regioonide kaupa üsna ühtemoodi (joonis 1). Kõige enam vastajaid (30% kõigist vastanutest) ja ka kõige enam lapsevanemaid (29% kõigist vastanud lapsevanematest) elas Tallinnas. Tallinnale järgnes Lõuna-Eesti regioon, kus paiknes 23% kõigist vastanutest ja 21% lapsevanematest.

JOONIS 1. VASTAJATE JAOTUS REGIOONIDE JÄRGI. (%)

Maa-linn skaalal jagunevad lapsevanematest vastajad ja lasteta täiskasvanud samuti ühtlaselt (joonis 2). Peaaegu võrdväärselt paiknes täiskasvanud vastajaid maakonnakeskustes (31% kõigist vastanuist) ja pealinnas (30% kõigist vastanuist). Nii samuti elas võrreldavalt palju lapsevanematest vastanuist kas maakonnakeskuses (32% kõigist vastanud lapsevanematest) või pealinnas (29% kõigist vastanud lapsevanematest).

JOONIS 2. VASTAJATE JAOTUS ELUKOHA JÄRGI. (%)

Vastanute sotsiaalset staatust vaadeldes oli kõigi vastajate hulgas kõige enam (24,4%) esindatud keskastme spetsialistid, ametnikud ja isikuteenindajad. Peaaegu viiendik (20,2%) vastajatest olid pensionärid ning 17% oskustöölised või operaatorid. Lapsevanemate hulgas jaguneti sotsiaalse staatuse osas mõnevõrra erinevalt – kuigi samuti oli vastanute seas palju keskastme spetsialiste, oli neljandik lapsevanemate seas vastanutest mittetöötavad. Kuivõrd lapsevanemate seas on staatus „mittetöötav“ enam esindatud kui üldiselt vastanute seas, võib arvata, et põhjus on vastajates, kes viibivad lapsehoolduspuhkusel (Tabel 4).

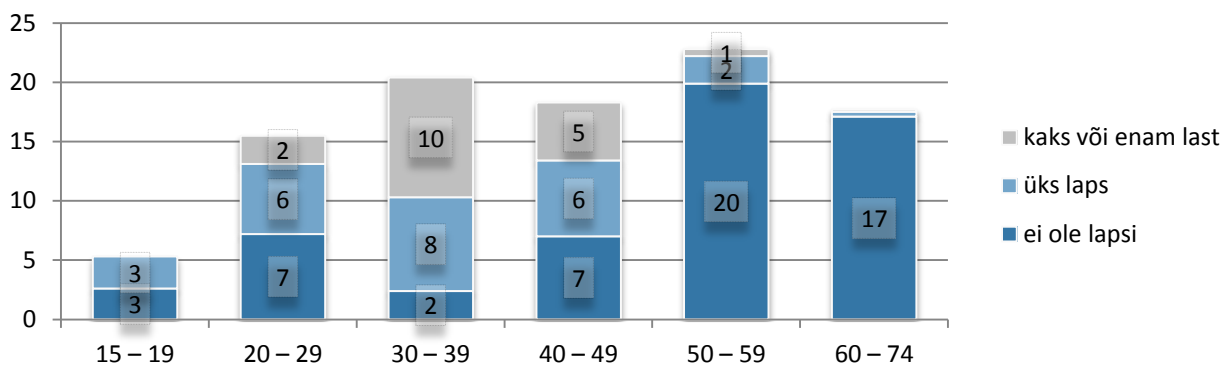
TABEL 4. VASTAJATE SOTSIAALNE STAATUS (%)

	Kõik vastajad		Lapsevanemad	
	Vastajate arv	%	Vastajate arv	%
Ettevõtja, juht, tippspetsialist	113	11,3	64	14,6
Keskastme spetsialist, ametnik, isikuteenindaja	244	24,4	111	25,3
Oskustöölise, operaator	170	17,0	90	20,6
Muu töötav	61	6,1	23	5,3
Õpilane, üliõpilane	53	5,3	27	6,2
Pensionär	202	20,2	12	2,7
Muu mittetöötav	157	15,7	111	25,3
Kokku	1000	100	438	100

Vastajate hulgas oli 438 inimest, kellel oli kodus alla 18-aastane laps. Lapsevanematest 147 ehk 33,6% olid isad ning 291 ehk 66,4% emad. Suurem osa lapsevanematest olid vanuses 30-39 (41%) ning 40-49 (25,8%)

aastat. Samuti näitab Joonis 3, et just 30–39-aastastel ja 40–49-aastastel vastanutel oli võrreldes teiste vanusegruppidega rohkem alaealisi lapsi (kaks või enam last).

JOONIS 3. VASTAJATE OSAKAAL VASTAJA VANUSE JA ALAEALISTE LASTE ARVU JÄRGI (%)

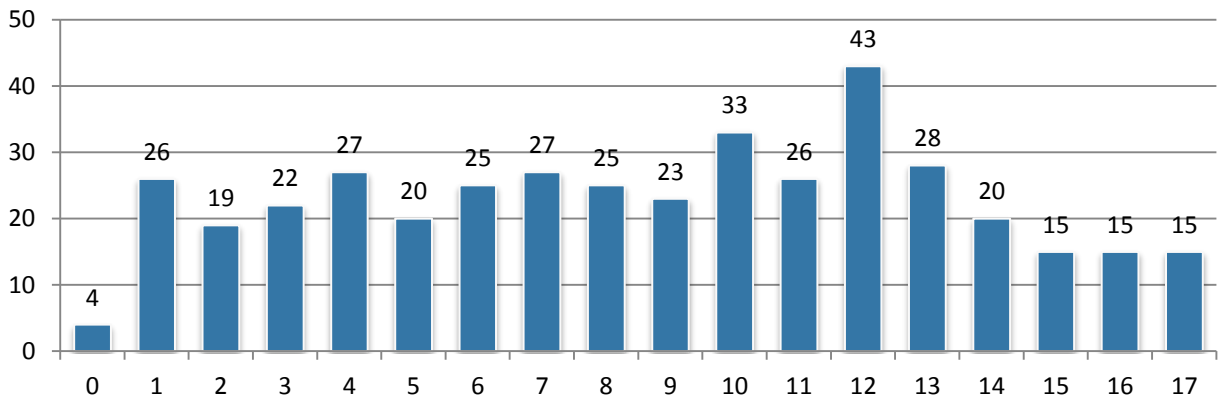
Suurem osa lapsevanemaid (64%) olid kutse-, kesk- või keskeriharidusega, 23% on kõrgharidusega ning 13% alg- või põhiharidusega. Lapsevanematest 130 (29,7%) märkis oma peamiseks suhtluskeeleks muu keele kui eesti keele.

Üks osa küsimusi käsitles lapsevanemate praktikaid ja kogemusi seoses lastega. Igal lapsevanemal, kellel oli vastamise hetkel kodus alla 18-aastaseid lapsi, paluti valida vastavalt reeglile³ välja üks laps, kelle kohta vanemlust käsitlevate küsimuste puhul vastata. Sõnastatud reegel eelistas ennekõike lapsi vanuses 10-17 aastat, kuna see on monitooringu laste küsitluse põhiliseks sihtrühmaks. Kui kõik lapsed olid nooremad, paluti vastata neist kõige vanema kohta. Selline selektsioon võimaldas võrrelda, kuidas vanemad käituvad erinevas vanuses lastega. Nendele küsimustele vastas 413 lapsevanemat. Seega on läbi vanemate olemas informatsioon 413 lapse kohta. Laste vanuselist jaotumist näitab Joonis 4, nende keskmine vanus oli 8,7 aastat ning kõigis vanuses laste vanemad on valimis esindatud.

³ Reegel lapse välja valmiseks oli küsitlajale ankeedis sõnastatud järgmiselt: „Edasi vaatleme ainult ühte last. Kui on mitu last, siis intervjuuerija valib välja lapse, kelle kohta vastaja edasi vastab, järgmiselt:

1. kui mõni laps on vanuses 10-17 aastat, valige välja nendest kõige noorem.
2. kui kõik pere lapsed on nooremad kui 10 aastased, siis valige välja kõige vanem.
3. kui mõni laps on vanuses 10-17 ja mõni noorem kui 10 aastat, siis valige välja kõige noorem laps vanuses 10-17 arvestada kõiki lapsi, ka neid, kes ei ole vastaja bioloogilised lapsed, kuid kes elavad temaga ühes leibkonnas.

JOONIS 4. LAPSE VANUS, KELLE KOHTA LAPSEVANEMAD KÜSITLUSES VASTASID, LASTE ARV LAPSE VANUSE JÄRGI

3. Lapsed ja lapse õigused

3.1. Täiskasvanud elanikkond ja lapse õigused

3.1.1. Teadlikkus lapse õigustest

Lapse õiguste teema on Eesti ühiskonnas suhteliselt värske, mistõttu on oluline esmajoones uurida, kas inimesed üldse on midagi lapse õigustest kuulnud. Küsitlus näitab, et suurem osa (73%) Eesti elanikest oli kuulnud lapse õigustest juba enne monitooringu küsimustele vastamist. Teisalt on märkimisväärne, et tervelt veerand Eesti elanikest ei olnud kas kuulnud midagi (23%) või nad ei osanud öelda, kas nad on lapse õigustest midagi kuulnud (4%).

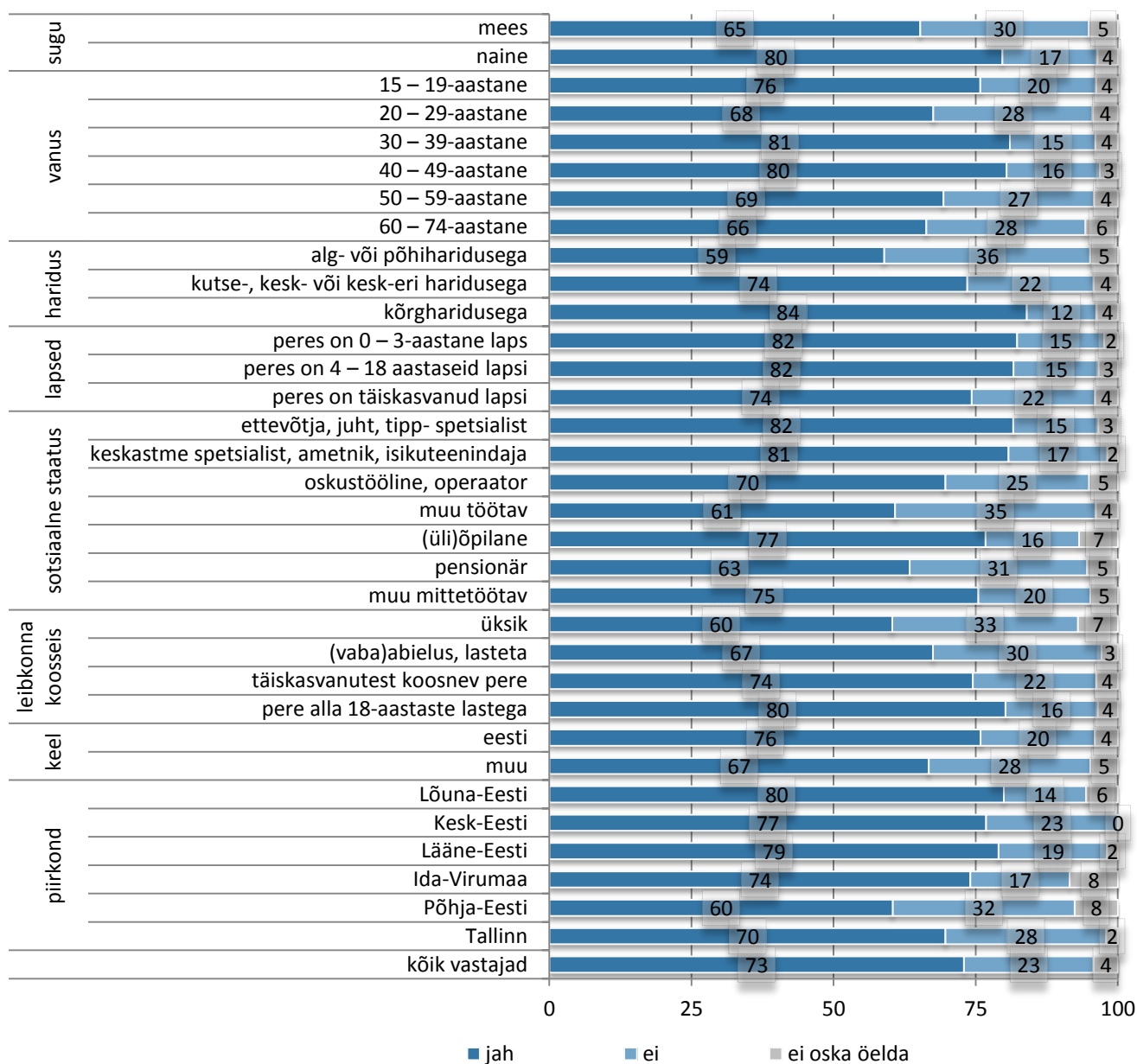
Teistest sagedamini olid varem lapse õigustest kuulnud naised (80%), 30–39-aastased vastajad (81%) ja 40–49-aastased vastajad (80%), kõrgharidusega inimesed (84%) ning need, kelle perekonnas on alla 18-aastaseid lapsi (80%) (joonis 5). Lisaks hakkasid silma suurema teadlikkusega valgekraed⁴ (82%) ja kõrgeima isikliku sissetulekuga (üle 651 euro kuus teenivad) inimesed (80%). Samas on oluline vaadata ka seda, kes on need inimesed, kes pole lapse õigustest midagi kuulnud. Teistest vähem olid lapse õiguste teemast kuulnud mehed (30%), alg- või põhiharidusega vastajad (36%), pensionärid (31%), üksi elavad inimesed (33%) ja inimesed, kelle peamine suhtluskeel ei ole eesti keel (28%).

Esines ka regionaalseid erinevusi – esile tõusid Lõuna-Eesti vastajad, kellest tervelt 80% on lapse õiguste teemast kuulnud, samas kui Põhja-Eesti (v.a. Tallinn) elanikest vaid 60%. Ülejäänud piirkondades jäi inimeste hulk, kes olid lapse õigustest midagi kuulnud, 70–79% vahele.

Tuleb märkida, et see küsimus ei võimalda hinnata, kuivõrd põhjalikud või põgusad olid nende inimeste teadmised ja kokkupuude, kes lapse õigustest varem kuulnud olid. Seetõttu paluti vastajatel nimetada märksõnu, mis neile selle sõnapaariga esimesena pähe tulid.

⁴ Valgekraed hõlmavad endas järgmisi ametikohti - asutuse või ettevõtte tippjuht, keskastmejuht, tippspetsialist, keskastme või abispetsialist, kontoriametnik

JONIS 5. KAS TE OLETE KUNAGI KUULNUD MIDAGI LAPSE ÕIGUSTEST? ERINEVATE TAUSTTUNNUSTE JÄRGI (%)

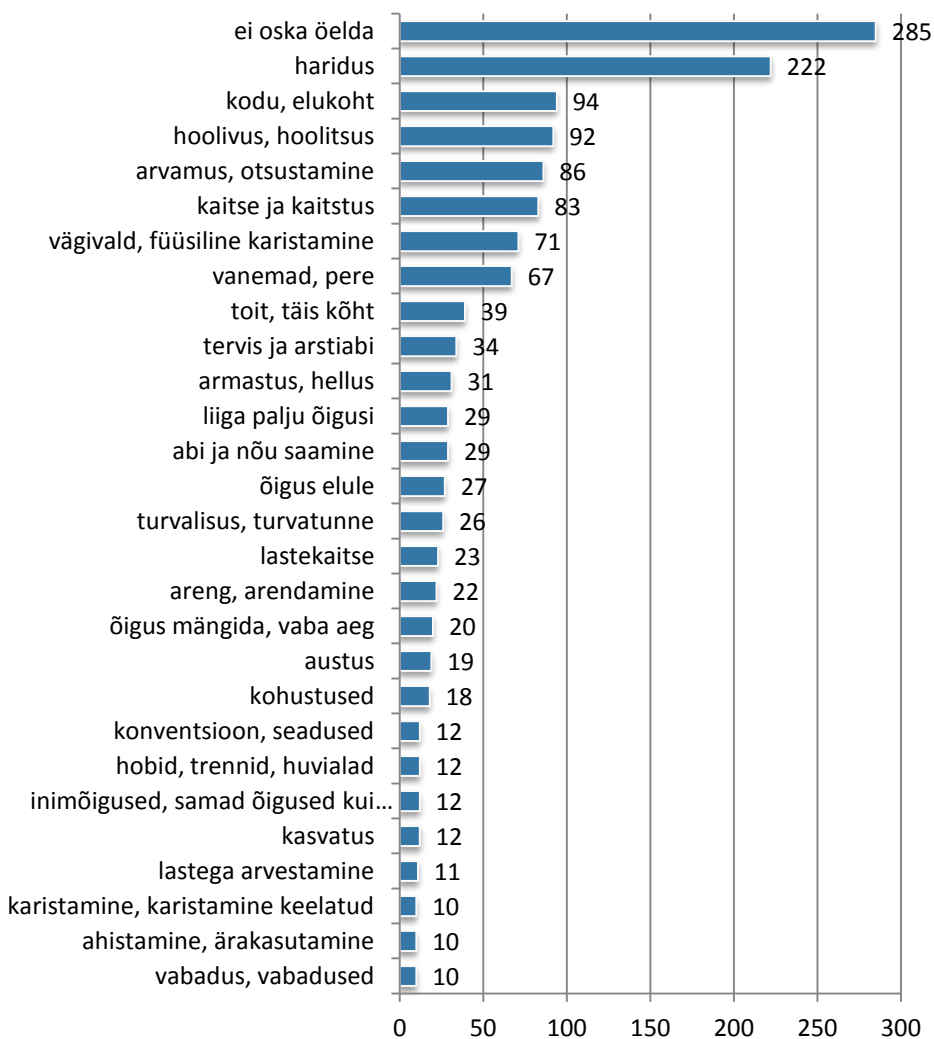
Suurem osa inimesi (72%) oskas välja tuua lapse õiguste seisukohalt olulisi märksõnu (joonis 6), kuid 28% täiskasvanutest jättis sellele küsimusele vastamata või ütles, et ei oska vastata. Märksõnu nimetati väga erinevaid, kuid kõige rohkem tunti hoolitsusega seotud õiguseid nagu lapse õigust haridusele, perekonnale, kodule ja kaitsele. Kool, õppimine ja haridus osutusid kõige populaarsemateks märksõnadeks, mida mainiti kokku tervelt 222 korral ehk 22% täiskasvanute poolt. Kodu ja elukohta märgiti ära 94 korda, hoolivust ja hoolitsust 92 korda. Samuti oli märksõnade esikümnes mõisted „vanemad ja pere“ (mainiti 67 korda) ning „toit ja täis kõht“ (märgiti 39 korral). Kodu, soe tuba, katus pea kohal olid samuti märksõnad, millele Eesti elanikud mõtlesid, kui räägiti lapse õigustest.

Samuti olid täiskasvanute jaoks olulised kaitsega seotud õigused. Kaitse ja kaitstus olid lapse õigustega seotud märksõnad, mida mainiti 83 korral ning lisaks veel 23 korral lastekaitset. „Kaitse ja kaitstus“ esinesidki ühesõnaliste ja abstraktsete mõistetena ning seda, kes peaks lapsi kaitsma või mille eest,

täpsustati harva. 26 vastajat olid nimetanud turvalisust ja turvatunnet, mida võib lugeda samuti kaitsega seotud õiguseks.

Suhteliselt palju nimetati märksõnana ka abi ja nõu saamist (29 korda), samuti tervist ja arstiabi (34 korda). 86 korral nimetati ka lapse õigust arvamust avaldada ja otsustada. Enamasti mainiti osalusõigust üldisena ning vaid mõnel korral täpsustati, et lapsel on õigus näiteks otsustada, kumma vanemaga ta lahutuse korral jääb. Pigem mainitigi arvamuse avaldamist kui otsustamist.

JOONIS 6. MILLISED MÄRKSÕNAD SEONDUVAD SÕNAPAARIGA „LAPSE ÕIGUSED“? (MAINIMISTE ARV)

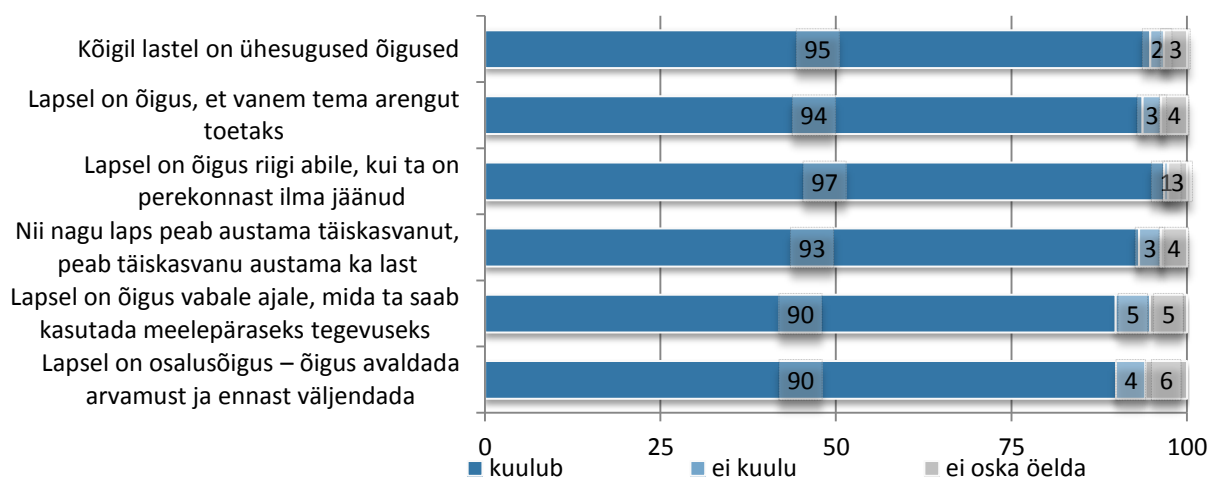
Vägivalla ja füüsilise karistamise teemat puudutati 71 korda ehk 7,1% kõigist uuringus osalenutest, leidis et see on oluline aspekt lapse õigustest. Meediakampaaniast pärit fraas „Ära löö last“ seonduis samuti lapse õigustega - 16 korda mainiti täpselt sellist sõnastust. Mõnest kommentaarist kumas läbi ka skeptilisus selle põhimõtte vastu. Samuti oli skeptilist suhtumist üleüldiselt mõiste „lapse õigused“ osas, kuna näiteks 29 inimest (2,9%) väljendas oma vastustes seisukohta, et lastele on antud nüüd liiga palju õigusi, et neile kõik on lubatud ja lapse õigused tähendavad piiramatut vabadust. Ka karistamatuse tunnet ja vabakasvatust nimetati mõned korrad. Sedalaadi äärmuslikumat tõlgendust lapse õigustest esines üksikutel juhtudel, kus leiti, et „lapsed kasutavad ära oma õigusi, lapsed nõuavad liiga palju“, et see on „õigus kõike teha“ ja „halb, et lapsed ei karda midagi“ ning leiti, et tegu on „laste ületähtsustamisega“ või üldse „ületähtsustatud

teemaga“. Kuigi nende üksikute märksõnade põhjal ei saa üldistavaid järeldusi teha, näitavad mõningad märksõnade rühmad lapse õiguste mõistega tekkivaid assotsiatsioone ühiskonnas ning on seetõttu ka antud juhul kirjeldatud.

Nimetatud märksõnade põhjal võib järeldada, et teadlikkus lapse õiguste sisust ja olemusest on pigem ühekülgne. Samuti ei nähta seoseid lapse õiguste ja inimõiguste vahel, mis kehtivad kõigi inimeste puhul samaväärselt.

Lisaks eelnevale vabade assotsiatsioonide küsimusele, testiti ka täpsemalt inimeste teadmisi või tunnetust selle kohta, millised on lapse õiguste põhimõtted. Küsitluses loetleti erinevaid väiteid ja paluti vastajatel hinnata, millised nendest kuuluvad lapse õiguste hulka. Üldiselt võib täiskasvanud elanikkonna teadlikkust ankeedis toodud lapse õiguste kohta käivate väidete osas hinnata heaks (joonis 7). Kõikide küsitluses esitatud väidete puhul vastati vähemalt 90% juhtudest, et tegemist on lapse õigustega. Kõige suurem oli nende vastajate hulk, kelle arvates on lapsel õigus riigi abile, kui ta on perekonnast ilma jäänud. Õige pisut eristub nõustujate osakaal väidete osas, mis puudutasid lapse õigust vabale ajale ja õigust arvamuse avaldamisele ning eneseväljendusele, mille puhul leidis pisut rohkem kahtlejad, kes ei osanud öelda, kas tegemist on lapse õigusega. Põhjuseks võib olla asjaolu, et neid õigusi ei tajuta või ei teadvustata õigustena, vaid lapse igapäevaste tegevuste loomuliku osana. Samuti võib see olla seletatav sellega, et nendest õigustest on lapse õigusi puudutavates diskussioonides võrdlemisi vähe juttu olnud.

JOONIS 7. MILLISED VÄITED TEIE ARVATES KUULUVAD JA MILLISED MITTE LAPSE ÕIGUSTE HULKA? (%)

30–49-aastaste seas oli teadlikkus lapse õigustest mõnevõrra suurem kui neist nooremate ja vanemate hulgas. Näiteks leiti sagedamini, et lapsel on õigus arengu toetamisele vanema poolt (30–39-aastastest 97%), säilitada suhted mõlema vanemaga vanemate lahkuminekukorral (40–49-aastastest 96%) ning et lapsel on arvamuse avaldamise ja eneseväljendamise õigus (40–49-aastastest 94%). Ülejäänud õiguste osas eristus vanusgrupp 15–19-aastased, kus eranditult kõik vastajad leidsid, et lapsel on õigus riigi abile perekonnast ilmajäämise korral.

Haridustase mõjutab samuti teadlikkust lapse õigustest: arvamuse avaldamise ja eneseväljendamise õiguse osas oli teadlikkus madalam alg- või põhiharidusega vastajatel (84% olid teadlikud) ning lapse õigusest vabale ajale ja riigi abile perekonnast ilmajäämise korral olid teadlikumad kõrgharidusega vastajad (vastavalt 95% ja 99%).

Seda, et kõikidel lastel on võrdsed õigused, peavad lapse õiguste hulka kuuluvaks pisut rohkem eesti (96%) kui muust rahvusest (92%) inimesed. Põhja-Eesti (v.a. Tallinn) paistis silma mõnevõrra madalama

teadlikkusega lapse õigustest: madalam oli teadlikkus sellest, et ka täiskasvanu peab austama last nagu laps austab täiskasvanut (87%), lapsel on õigus arengu toetamisele vanema poolt (84%) ning arvamuse avaldamisele ja eneseväljendamisele (77%). Viimase õiguse puhul oli Põhja-Eestis (v.a. Tallinn) silmatorkavam ka nende hulk, kes arvasid, et tegemist ei ole lapse õigusega (12%) ja nende hulk, kes ei osanud vastata (11%). Seevastu Lõuna-Eesti elanikud olid mitmete õiguste osas teadlikumad: kõrgem oli teadlikkus sellest, et lapsel on õigus arengu toetamisele vanemate poolt (97%), lastel on võrdsed õigused (97%), arvamuse avaldamise ja eneseväljendamise õigus (94%) ja õigus vabale ajale (93%). Samuti oli ootuspärane, et lapse õiguste osas oli suurem teadlikkus kõigil neil, kes olid midagi kuulnud lapse õigustest.

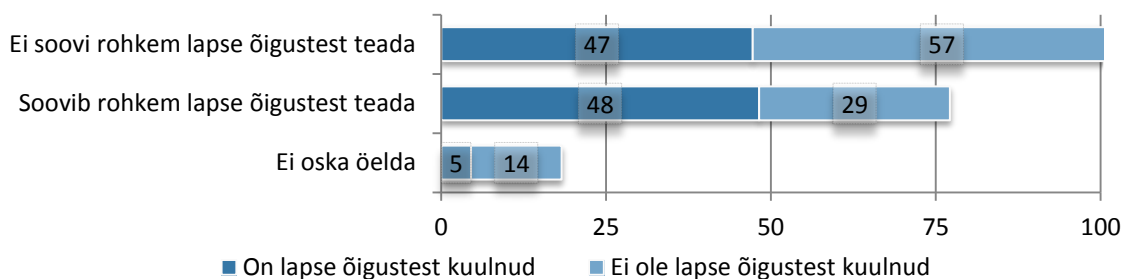
3.1.2. Infoallikad lapse õigustest teavitamisel

Kümnest Eesti elanikust neli (43%) soovis saada rohkem teada lapse õigustest. Teine pool (50%) leidis, et ei soovi ning lisaks ei osanud 7% öelda, kas nad seda sooviksid. Rohkem olid huvitatud lisainfo saamisest nooremad inimesed, vanemad seevastu tundsid lapse õigustega seotud täiendava info osas üsna leiget huvi. Üle 50-aastastest soovis lisainfot vaid ligikaudu veerand (26%), samas kui 15–29-aastastest pisut üle poole (55%). Kõige suuremat huvi lapse õiguste alase info vastu ilmutasid aga 30–39-aastased inimesed (62%) ja alaealiste lastega lapsevanemad (keskmiselt 58% neist tundsid, et sooviks rohkem lapse õiguste kohta teada saada).

Ka eestikeelse ja muukeelse elanikkonna huvi lapse õiguste kohta käiva info osas oli erinev. Eesti keelt rääkivatest inimestest soovis rohkem lapse õiguste alast infot saada 38%, samas kui muud keelt rääkivatest inimestest 54%. See on ilmselt mõneti seotud sellega, et nende inimeste hulgas, kelle peamiseks suhtluskeeleks ei ole eesti keel, oli keskmisest rohkem neid, kes ei olnud varem lapse õiguste kohta midagi kuulnud (28%). Samuti oli suurem huvi lapse õiguste alase info kohta Ida-Virumaal, väiksem huvi aga Põhja-Eestis (v.a. Tallinn).

Märkimisväärne on aga see, et nende inimeste huvi lapse õiguste kohta, kes sellest teemast varem midagi kuulnud ei olnud, oli madalam kui nende oma, kes juba varem olid lapse õigustest kuulnud. Nendest, kes ei olnud varem midagi kuulnud, ei soovinudki 57% midagi rohkem teada ning 14% ei teadnud, kas nad soovivad midagi teada. Huvi rohkema info vastu tundis neist inimestest vaid 29% (joonis 8).

JOONIS 8. KAS TE TUNNETE, ET SOOVIKSITE ROHKEM LAPSE ÕIGUSTE KOHTA TEADA? VAREM LAPSE ÕIGUSTEST KUULMISE JÄRGI (%)

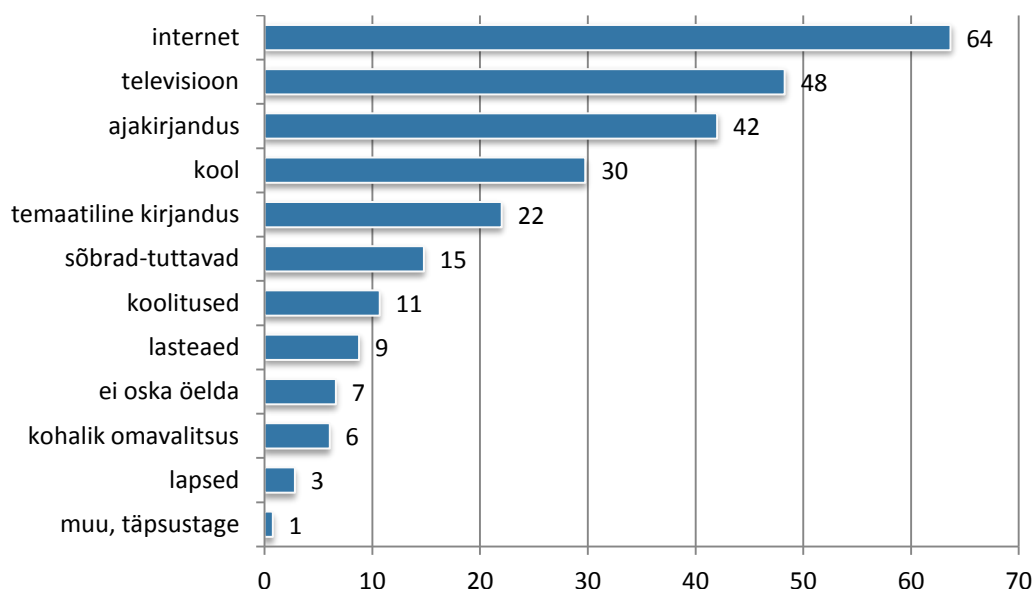
Üsna ootuspärane on see, et erineva perekondliku taustaga inimesed tundsid teema vastu erineval määral huvi. Silma hakkasid üksi elavad inimesed ja vabaabiellus või abiellus, kuid (alaealiste) lasteta inimesed, kelle huvi lapse õiguste vastu oli keskmisest märkimisväärselt madalam (mõlemal juhul vaid 26% leidis, et sooviks rohkem teada saada). Teisalt olid 60% alla 18-aastaste lastega peredest seda meelt, et soovivad rohkem infot. Tähelepanuväärne on, et just see rühm inimesi paistis silma ka suurima informeeritusega – tervelt 80% alla 18-aastaste lastega peredest pärit inimesi vastas, et nad on lapse õigustest varem kuulnud.

Sellest võib järeldada ühelt poolt, et vaatamata sellele, et nad on küll kuulnud, ei hinda nad oma informeeritust piisavaks või ammendavaks. Teisalt võib see väljendada ka lapsevanemate suurt huvi teema vastu.

Kui vastajal oli alla 4-aastane laps, oli infosoov kõige suurem (69% soovis teada). Kui laps oli vanuses 4–18, oli huvi samuti üle keskmise (56%), kuid täiskasvanud lapsega vastajate hulgas oli huvi lapse õiguste vastu oluliselt väiksem (32% leidis, et sooviks rohkem teada saada). Seega oli huvi teema vastu just nendel inimestel, kes ise alaealiste lastega rohkem seotud olid.

Neilt inimestelt, kes ütlesid, et nad sooviksid rohkem lapse õiguste kohta infot saada, küsiti, milliseid allikaid nad selle jaoks kõige tõenäolisemalt kasutaksid. Loetleti 10 erinevat info saamise kohta ja viisi ning paluti vastajatel valida välja kuni kolm. Kõige populaarsemateks infoallikateks osutusid internet, televisioon ja ajakirjandus (joonis 9).

JOONIS 9. MILLISEID JÄRGMISTEST ALLIKATEST KASUTAKSITE KÕIGE TÕENÄOLISEMALT LAPSE ÕIGUSTE KOHTA INFO SAAMISEKS? (VASTANUTE ARV)

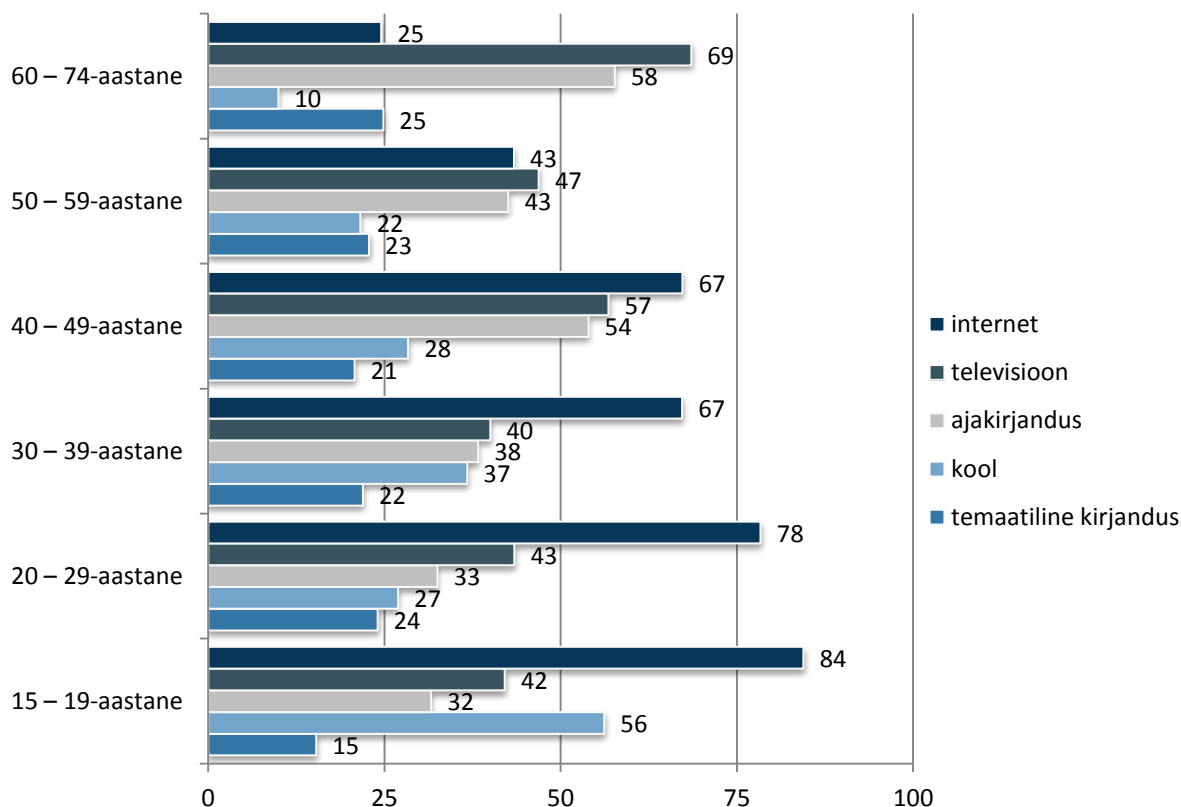
Teisi välja pakutud infoallikaid mainitakse suhteliselt vähe. Põhja-Eesti elanikud (v.a. Tallinn) märkisid võrreldes teiste regioonide vastajatega sagedamini kohalikku omavalitsust (15%), lasteaeda peamiselt alaealiste lastega pered (16%), mõnevõrra ootuspäraselt märkisid õpilased ja üliõpilased teistest enam kooli (55%) ning seda tegid samuti enama kui kolme lapsega vanemad (49%). Pensionäride seas oli aga võrreldes teistega rohkem neid, kes ei osanud sellele küsimusele vastata (18%).

Koolitustelt otsiks infot vähesed (11%). Teistest veelgi vähem aga eakad, alg- või põhiharidusega inimesed, lasteta inimesed ja kuni 3-aastaste laste vanemad.

Erinevas vanuses inimesed sooviksid lapse õiguste kohta täiendava info saamiseks kasutada erinevaid infoallikaid. 15–49-aastaste jaoks oli kõige populaarsem infoallikas internet, vanemate jaoks aga televisioon (joonis 10). Kui vaadata kõige sagedamini mainitud info otsimise allikaid, siis on täheldatav, et ajakirjandus muutub populaarsemaks koos inimeste vanusega – kõige noorematest vastajatest kasutaks ajakirjandust kolmandik, kõige vanematest aga kaks kolmandikku. Interneti puhul oli trend vastupidine – see oli kõige sagedamini mainitud infoallikas ennekõike nooremate seas ning mida vanemaid inimesi küsitleti, seda vähem interneti infoallikana ära märgiti. Siiski on tähelepanuväärne, et ka 60–74-aastaste vastajate jaoks oli internet koos temaatilise kirjandusega kolmandal kohal pärast televisiooni ja ajakirjandust. Veerand

selles vanuses vastajatest pidas interneti ka üheks olulisemaks infokanaliks. Kooli märkisid eelistatud infoallikana lapse õigustest enam teadasaamiseks ära peamiselt noored inimesed, kuid ka 30–39-aastased, kelle hulgas oli ilmselt neid, kelle lapsed olid jõudnud kooliikka.

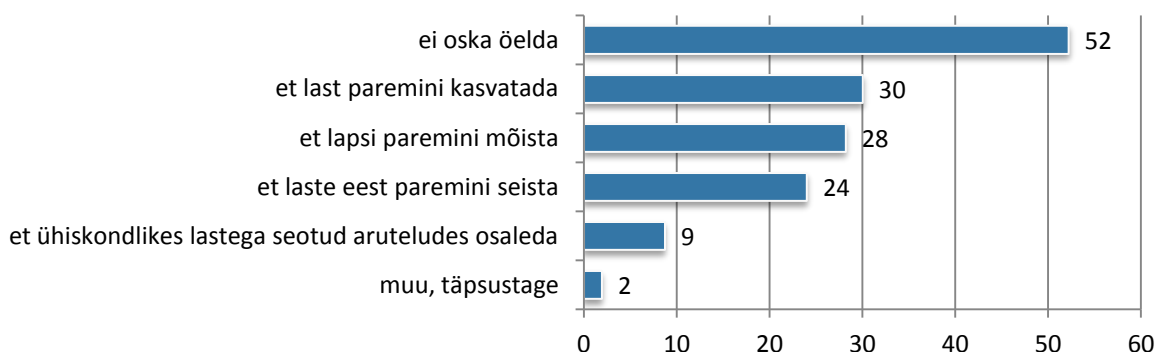
JONIS 10. MILLISEID JÄRGMISTEST ALLIKATEST KASUTAKSITE KÕIGE TÕENÄOLISEMALT LAPSE ÕIGUSTE KOHTA INFO SAAMISEKS? VANUSE JÄRGI (%)

Inimestel paluti täpsustada, et millistel võimalikel eesmärkidel nad täiendavat infot vajaksid. Vastajatele oli antud ette neli võimalikku põhjust, millest kõik sobilikud tuli ära märkida. 52% Eesti elanikest ei oska öelda, milleks nad sooviks lapse õiguste kohta rohkem infot saada. Vastajatest, kes ei soovinud lapse õiguste kohta infot saada, ei teadnud ka 95%, milleks neil rohkem infot vaja oleks. Nendest Eesti elanikest, kes soovisid rohkem infot lapse õiguste kohta, vaid 4% ei teadnud, milleks seda neile tarvis on. Nendest, kes polnud varem midagi lapse õigustest kuulnud, ei osanud 66% ka öelda, milleks ta võiks soovida rohkem infot lapse õiguste kohta.

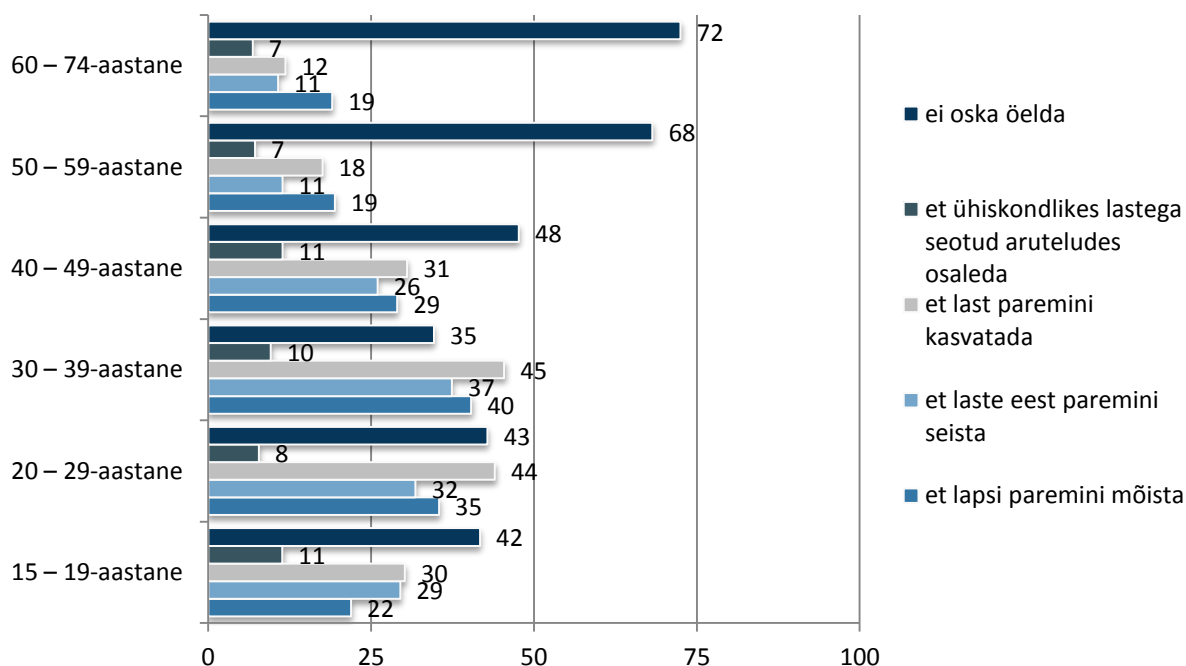
Need, kes oskasid väljapakutud variante valida, valisid peaaegu võrdsel määral, et infot soovisid nad saada selleks, et lapsi paremini mõista (28%) ja last paremini kasvatada (30%) ning laste eest paremini seista (24%). Väike osa vastajatest (9%) soovis info abil ka ühiskondlikes lastega seotud aruteludes osaleda (joonis 11).

JOONIS 11. MIS EESMÄRGIL SOOVIKSITE SAADA ROHKEM INFOT LAPSE ÕIGUSTE KOHTA? (%)

Vaatame lähemalt, kes on need inimesed, kes küll soovivad saada lapse õiguste kohta infot, kuid kes ei oska täpsustada, milleks nad seda sooviksid. Esmalt hakkasid silma eakad inimesed. Tervelt 72% 60–74-aastastest vastas küsimusele „Mis eesmärgil sooviksite saada rohkem infot lapse õiguste kohta“, et nad ei oska öelda. Küsitluse tulemuste põhjal selgus, et mida vanemad olid inimesed, seda sagedamini nad ei teadnud, milleks neil võiks olla vaja rohkem informatsiooni lapse õiguste kohta (joonis 12). Pensionäridest ei teadnud seda 74%, maal elavatest inimestest ei osanud sellele küsimusele vastata 59%.

JOONIS 12. MIS EESMÄRGIL SOOVIKSITE SAADA ROHKEM INFOT LAPSE ÕIGUSTE KOHTA? VANUSE JÄRGI (%)

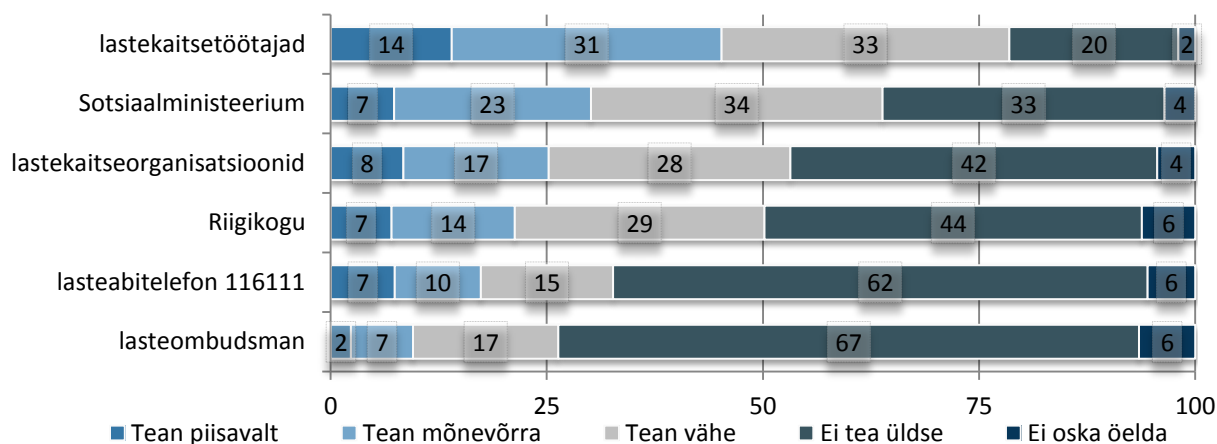
Eesti keelt kõnelevad inimesed märkisid teistest sagedamini (56%), et nad ei oska öelda, milleks nad tahaksid lapse õiguste kohta rohkem teada. Samas peamiselt muid keeli kodus rääkivad inimesed oskasid sagedamini märkida, miks nad sooviksid lapse õiguste kohta rohkem infot saada ning alla poole (44%) ei osanud öelda milleks nad sooviksid rohkem infot saada. Võrreldes teistest regioonidest pärit inimestega teadsid Ida-Virumaa inimesed sagedamini, milleks neil sellealast infot on tarvis – kui teistes regioonides oli „ei oska öelda“ vastanute hulk rohkem kui 50%, siis Ida-Virumaal vaid 36%.

46% soovis infot selleks, et lapsi paremini mõista ning 45% selleks, et lapsi paremini kasvatada. Mõistagi oskasid kõige konkreetsemalt sellele küsimusele vastata alla 18-aastaste lastega peredest pärit vastajad, kuid ka nende hulgas oli siiski 35% neid, kes ei osanud pakutud variantidest midagi välja valida. See, kas inimesel on üldse lapsi, vastuseid ei mõjutanud – nii lastega kui lasteta vastajate hulgas oli „ei oska öelda“ vastajate osakaal 50% ringis. Siia hulka kuulusid ka need lapsevanemad, kelle lapsed on kõik juba täiskasvanud.

Lääne-Eesti paistis selle poolest silma, et just seal oli kõige suurem osakaal inimesi, kes soovisid nende teadmiste abil ühiskondlikes lastega seotud aruteludes osaleda (16%).

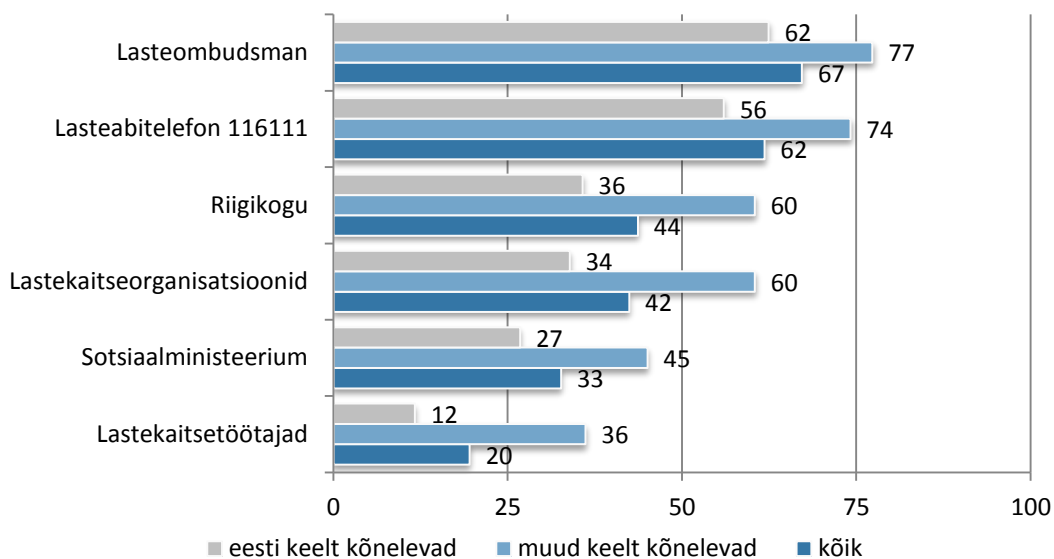
Vastajatelt küsiti ka, kuivõrd teadlikuks nad end lapse õiguste tagamisega tegelevatest institutsioonidest ja isikutest peavad. Küsitluses loetleti erinevaid institutsioone ja isikuid ning paluti anda hinnang kuivõrd teadlikud ollakse nimetatud institutsioonist. Üldiselt võib öelda, et Eesti inimesed ei tea enda hinnangul kuigi palju sellest, millega erinevad lapse õiguste tagamise eesmärgil loodud institutsioonid tegelevad (joonis 13). Kõige paremini teati lastekaitsetöötajate tegevust – 45% Eesti elanikest teadis kas piisavalt või mõnevõrra nende tegevusest. Sotsiaalministeeriumi tegevusest teadis 30%, lastekaitseorganisatsioonidest 25%. Kõige vähem teati Eesti kõige värskemast lastekaitsega tegelevast institutsioonist, lasteombudsmanist – vaid 9% vastajatest teadis sellest kas piisavalt või mõnevõrra.

JOONIS 13. KUIVÕRD TEADLIKUKS TE END NENDE INSTITUTSIOONIDE TEGEVUSEST SEOSES LAPSE ÕIGUSTE TAGAMISEGA PEATE? (%)

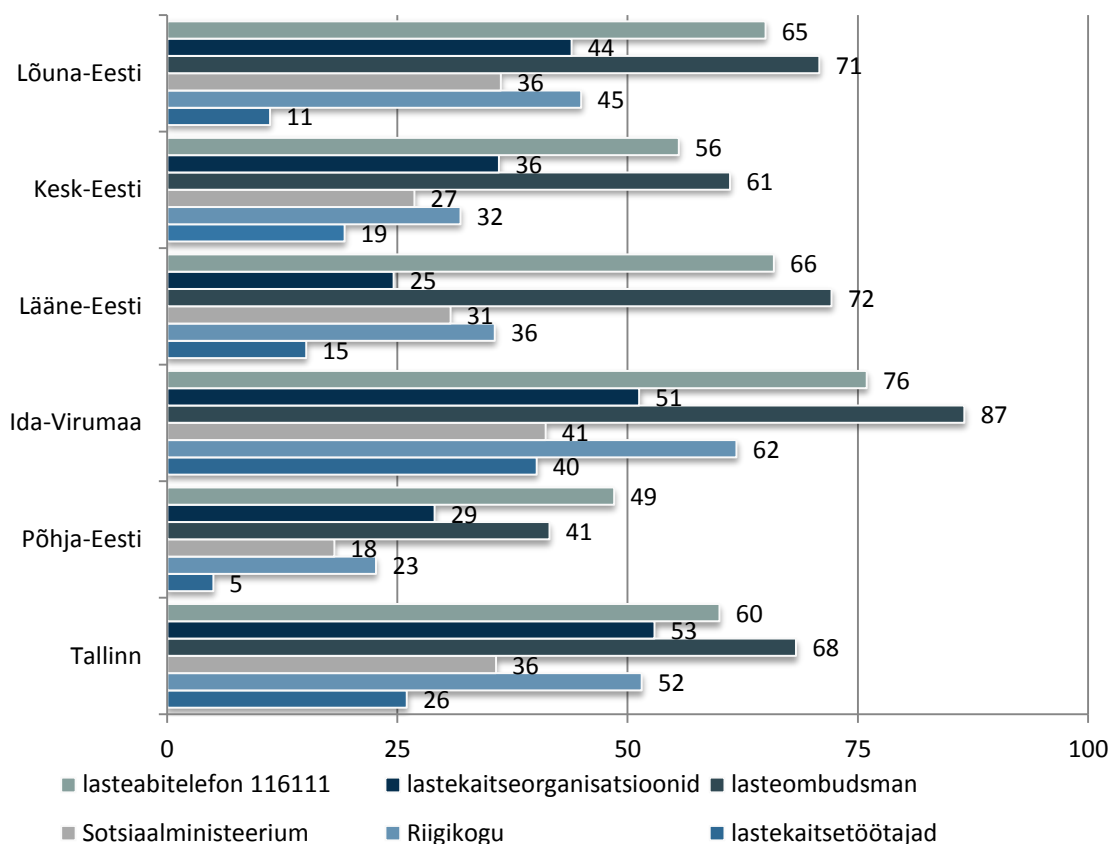
Naised teadsid institutsioonide tegevusest veidi rohkem kui mehed. Näiteks sotsiaaltöötajate, lasteabitelefoni ja lastekaitseorganisatsioonide tegevusest teadis mõnevõrra rohkem naisi kui mehi. Kui vaadata teadlikkust inimese peamise suhtluskeele järgi, siis ilmnisid suured erinevused eesti ja muud keelt kõnelevate inimeste hulgas. Joonis 14 kirjeldab peamise suhtluskeele alusel nende osakaalu, kes ei olnud nimetatud institutsiooni tegevusest midagi kuulnud.

JONIS 14. KUIVÕRD TEADLIKUKS TE END NENDE INSTITUTSIOONIDE TEGEVUSEST SEOS ES LAPSE ÕIGUSTE TAGAMISEGA PEATE? EI OLE MIDAGI KUULNUD VASTANUTE OSAKAAL, SUHTLUSKEELE JÄRGI (%)

Mõneti ootuspärane on ka see, et Ida-Virumaa hakkab samuti silma vähese teadlikkuse ja informeeritusega. Näiteks lasteombudsmanist ei olnud kuulnud seal 87% ja sotsiaaltöötajate tööst 40%, samas kui näiteks Põhja-Eestis (v.a. Tallinn) ei olnud kuulnud lasteombudsmanist 41% ja sotsiaaltöötajate tööst 5%. Lasteombudsmanist oli kõige rohkem kuulnud Põhja-Eesti elanikkond (v.a. Tallinn) – 14% vastas, et teab mõnevõrra, samas kui teistest regioonidest 6% vastajaid teadsid mõnevõrra lasteombudsmani kohta (joonis 15).

JONIS 15. KUIVÖRD TEADLIKUKS TE END NENDE INSTITUTSIOONIDE TEGEVUSEST SEOSIS LAPSE ÕIGUSTE TAGAMISEGA PEATE? EI OLE MIDAGI KUULNUD, PIIRKONNA JÄRGI (%)

3.1.3. Kokkuvõte

Eelnev peatükk andis ülevaate sellest kui võrd paljud täiskasvanud on kuulnud lapse õigustest, kui võrd teatakse selle mõiste sisu ja tähendust ning milline on teadlikkus erinevate lapse õigustega tegelevate institutsioonide kohta.

Suurem osa (73%) Eesti elanikest oli kuulnud lapse õigustest juba enne monitooringu küsimustele vastamist. Keskmisest madalam teadlikkus oli vanemaealiste inimeste (66%) ja täiskasvanud meeste hulgas (65%). Kõige sagedamini nimetati lapse õigusena kooli ja haridust, mida mainiti 222 korral. Järgmisena olid edetabelis kaitse ja hoolitsusega seotud lapse õigused nagu õigus kodule ja elukohale (märksõnana oli neid mainitud 94 korral) ning hoolivusele ja hoolitsusele (nimetati 92 korral). Võrreldes kaitse ja hoolitsusega seotud õigustega märgiti vähem osalemisega seotud õigusi, mistõttu „otsustamine ja arvamus“ leidsid paremusjärjestuses märksõnadena mainimist neljandana.

Teadlikkus erinevate institutsioonide lapse õiguste alasest tegevusest ei ole väga suur. Kõige enam teati lastekaitsetöötajate tegevusest (45% teadis piisavalt või mõnevõrra) ning kõige vähem lasteombudsmanist, keda teadis 9% vastanutest. Viimane on selgitatav asjaoluga, et lasteombudsmani institutsioon on Eestis olemas olnud alles ligikaudu aasta.

Huvi rohkem lapse õiguste kohta teada saada oli nendel, kelle jaoks teema on aktuaalne ehk väikeste laste vanematel. Samuti neil, kes juba olid kuulnud lapse õigustest. Seega leidis mingi osa inimestest, et lapse õiguste teema pole nende jaoks oluline ning ei soovinudki midagi teada saada. Samas on lapse õiguste puhul tegu inimõigustega ning teadlikkus sel teemal peaks olema tähtis kõigile inimestele. Lapse õiguste konventsioon ja ka lastekaitseeadus ei puuduta vaid lapsi ja lapsevanemaid, vaid hõlmab ka teisi

ühiskonna liikmeid. Seda kasvõi seoses abi vajavast lapsest teatamisega. Seega vajab ilmselt esmalt laiemalt ühiskonnas teadvustamist see, et lapsed on ühiskonnaliikmed, kes liiguvad meie kõigi ümber ning tegelikult oleks ka lasteta inimestel hea teadvustada, millised on lapse õigused ning mil viisil lapsi meie ümber kohelda.

3.2. Lapse kuvand

Lapse õiguste tagamine ühiskonnas sõltub muuhulgas sellest, milline on elanikkonna nägemus lastest. Arusaamad sellest, millised lapsed üldiselt on, määravad selle, mismoodi lastesse suhtutakse, millised võimalused, piirangud, kohustused neile seatakse. Üheaegselt võib eksisteerida ühiskonnas üksteise kõrval mitmeid lapse kuvandeid (Meyer 2007, Harper et al. 2010, Johnny 2006). Kirjanduse põhjal saab välja tuua neli kuvandit, mille levikut monitooringus täpsustati:

- ebaküpse lapse kuvand – laps on oskamatu, vastutusvõimetu, abitu (Goldson 1997);
- haavatava lapse kuvand – laps on süütu, puhas, rikkumata, habras, haavatav (ibid.);
- vastutustundetu lapse kuvand – laps on vastutustundetu, egoistlik, karmi distsipliini ja karistusteta väljub kontrolli alt (Scraton 2005);
- kompetentse lapse kuvand – laps on aktiivne, iseseisev ja kompetentne, tal on oma arvamus, huvid ja kogemused ning ta on täiskasvanute partner ühiste otsuste tegemises.

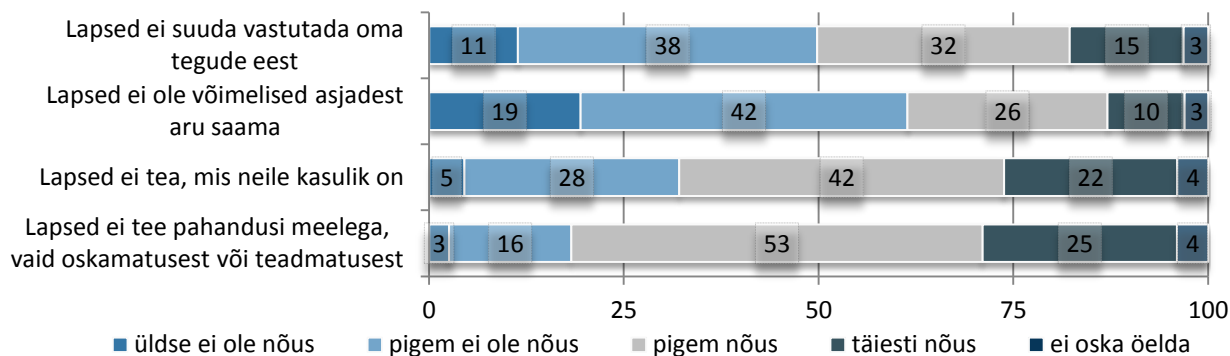
Elanikkonnas valdavalt levinud lapse kuvand määrab seega ära lapse üldise tegevusruumi ühiskonnas ja võib ka takistada lapse õiguste tagamist. Kompetentse lapse kuvand aitab kaasa lapse õiguste (ennekõike osalusega seotud õiguste) tagamisele ja kaitstusele.

Iga lapse kuvandi iseloomustamiseks sõnastati kirjanduse põhjal neli üldist väidet, mille kohta paluti vastajatel anda hinnang, kuivõrd nad väitega nõustuvad või ei nõustu.

3.2.1. Ebaküpse lapse kuvand

Ebakompetentse ja ebaküpse lapse kuvandi kohaselt on laps oskamatu, vastutusvõimetu ja abitu – ta ei tea, mis on talle kasulik, ta ei saa asjadest aru, ei suuda vastutada oma tegude eest ja teeb pahandusi oskamatuses või teadmatuses. Kahte selle lapse kuvandiga seotud arusaama toetab suurem osa Eesti inimestest – seda, et lapsed ei tea, mis neile kasulik on (22% nõustus täiesti ja 42% oli pigem nõus) ning seda, et lapsed ei tee pahandusi meelega, vaid oskamatuses või teadmatuses (25% nõustus täiesti ja 53% oli pigem nõus) (joonis 16). Lisaks on ebaküpse lapse kuvandi osaks arusaam, et lapsed ei suuda oma tegude eest vastutada – sellega oli täiesti või pigem nõus 47% elanikest, kuid 49% ei nõustunud. Seega jagunes Eesti elanikkond laias laastus pooleks: pooled uskusid laste vastutusvõimesse ja pooled mitte. Meeste ja naiste ning erinevas vanuses inimeste vahel arvamustes märkimisväärset erinevust polnud. Teistest enam nõustusid Põhja-Eesti (v.a. Tallinn) ja Kesk-Eesti elanikud (vastavalt 58% ja 55% täiesti või pigem nõus), et lapsed ei suuda vastutada oma tegude eest.

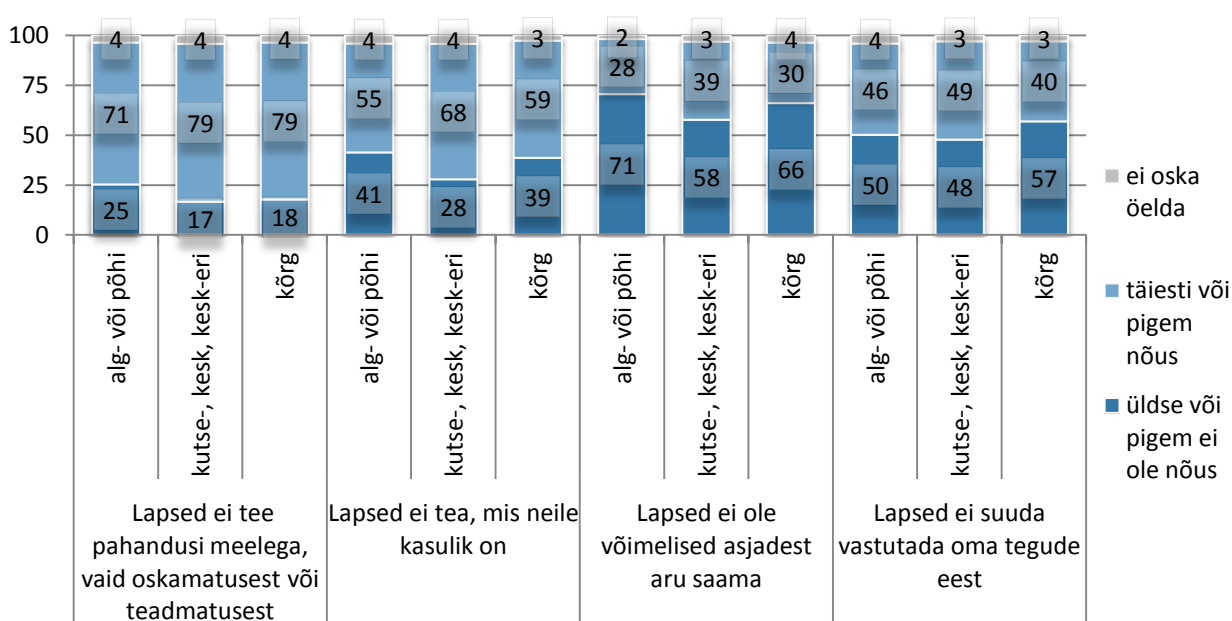
JONIS 16. EBAKOMPETENTSE LAPSE KUVAND. KUI TE MÕTLETE SELLELE, MILLISED LAPSED ÜLDISELT ON, SIIS KUIVÕRD TE NÕUSTUTE JÄRGMISTE VÄIDETEGA? (%)

Laste arusaamisvõime osas on aga erinevused erinevat keelt kõnelevate inimeste vahel. Eesti keelt rääkivatest inimestest leidis 28%, et lapsed ei ole võimelised asjadest aru saama (vastates „täiesti nõus“ või „pigem nõus“), muud keelt rääkivatest inimestest leidis nii aga 52%. See oli aga ainus väide, mille osas erineva keelega inimesed olid eriarvamusel.

Kõrgharidusega inimesed olid madalama haridusega vastajatega võrreldes kriitilisemad väite osas „Lapsed ei suuda vastutada oma tegude eest“ – kui kutse- ja kesk- ja keskeriharidusega inimestest 49% oli täiesti või pigem nõus selle väitega, siis kõrgharidusega inimestest nõustus 40%. Alg- ja põhiharidusega inimesed jäid nende kahe grupi vahele. Ka teistes küsimuses näitasid just kutse-, kesk- ja keskeriharidusega inimesed üles kõige suuremat konservatiivsust. Nad uskusid kõige enam, et lapsed ei tea, mis on neile kasulik, ning et lapsed ei ole võimelised asjadest aru saama (joonis 17). Märkimisväärne on see, et hoiakud laste ebakompetentsuse ja ebaküpsuse osas ei ole üks-üheses seoses sellega, kas peres on alaealisi lapsi ega sõltu ka alaealiste laste arvust peres.

JONIS 17. EBAKOMPETENTSE LAPSE KUVAND. KUI TE MÕTLETE SELLELE, MILLISED LAPSED ÜLDISELT ON, SIIS KUIVÕRD TE NÕUSTUTE JÄRGMISTE VÄIDETEGA? HARIDUSTASEME JÄRGI (%)

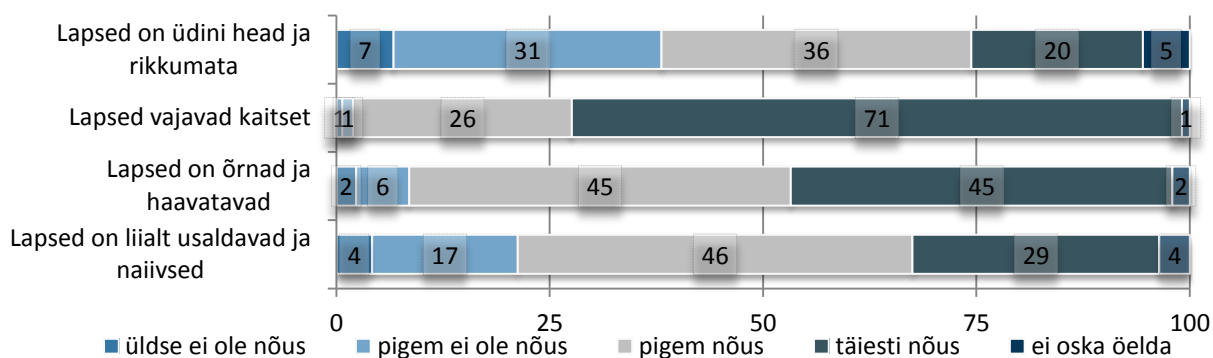

Täiskasvanuks olemist on tarvis harjutada, kuna vajalik kompetentsus on arendatav praktiliste kogemuste kaudu lapsena, mitte ei teki üleöö, kui laps saab täisealiseks (Lister 2008, James ja James 2008). Selleks, et lapsed aga õpiksid vastutustunnet, on tarvis, et täiskasvanud neile vastutust annaksid. Selleks on tarvis, et inimesed usuksid, et lapsed on võimelised aru saama, vastutama ja seega ka otsuseid vastu võtma. Eestis varasemalt läbi viidud uuring on näidanud, et Eestis on lapse kuvand, mis rõhutab lapse ebaküpsust, ebapädevust ja sõltuvust täiskasvanust, väga levinud (Suvi 2009).

3.2.2. Haavatava lapse kuvand

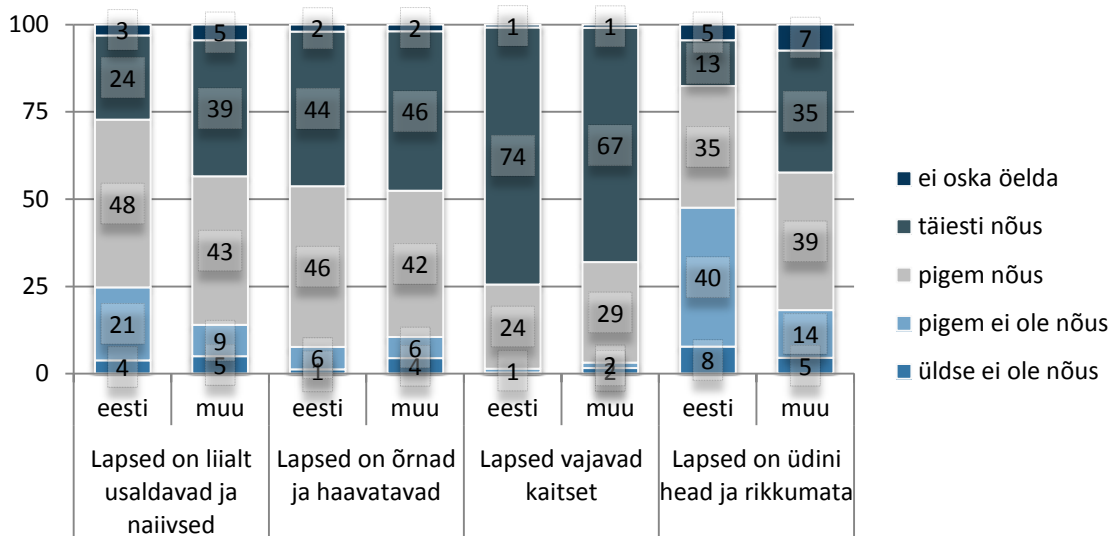
Haavatava lapse kuvandit, mille järgi lapsed on süütud, puhtad ja rikkumata ning vajavad kaitset, toetatakse Eesti elanike hulgas võrreldes teiste kuvanditega kõige enam (joonis 18). Kõige rohkem ollakse seisukohal, et lapsed vajavad kaitset – tervelt 97% elanikkonnast oli sellega täiesti või pigem nõus. Sellega kooskõlas on ka arusaam, et lapsed on õrnad ja haavatavad (90%) ning et lapsed on liialt usaldavad ja naiivsed (75%). Vähem pooldati arusaama, et lapsed on üdini head ja rikkumata, mis on ka mõnevõrra teist laadi väide. Sellega nõustusid (vastates pigem või täiesti nõus) pisut üle poole vastajatest (56%).

JOONIS 18. HAAVATAVA LAPSE KUVAND. KUI TE MÕTLETE SELLELE, MILLISED LAPSED ÜLDISELT ON, SIIS KUIVÕRD TE NÕUSTUTE JÄRGMISTE VÄIDETEGA? (%)

Naised olid meestest sagedamini täiesti nõus sellega, et lapsed on õrnad ja haavatavad (40% meestest, 49% naistest). Küsitlusse kaasatud 15–19-aastased noored erinesid teistest oluliselt selle poolest, et ei jaganud ülejäänud elanikkonna seisukohta, et lapsed on õrnad ja haavatavad. Kui ülejäänud inimestest 41 – 50% olid sellega täiesti nõus, siis noortest endast vaid 24%. Ka ei leidnud noored võrreldes täiskasvanutega ise sugugi nii sageli, et lapsed oleksid üdini head ja rikkumata. Noortest 34% oli sellega nõus või pigem nõus, samas kui Eesti elanikest keskmiselt nõustus 56%.

JOONIS 19. HAAVATAVA LAPSE KUVAND. KUI TE MÕTLETE SELLELE, MILLISED LAPSED ÜLDISELT ON, SIIS KUIVÕRD TE NÕUSTUTE JÄRGMISTE VÄIDETEGA? PEAMISE KODUSE KEELE JÄRGI (%)

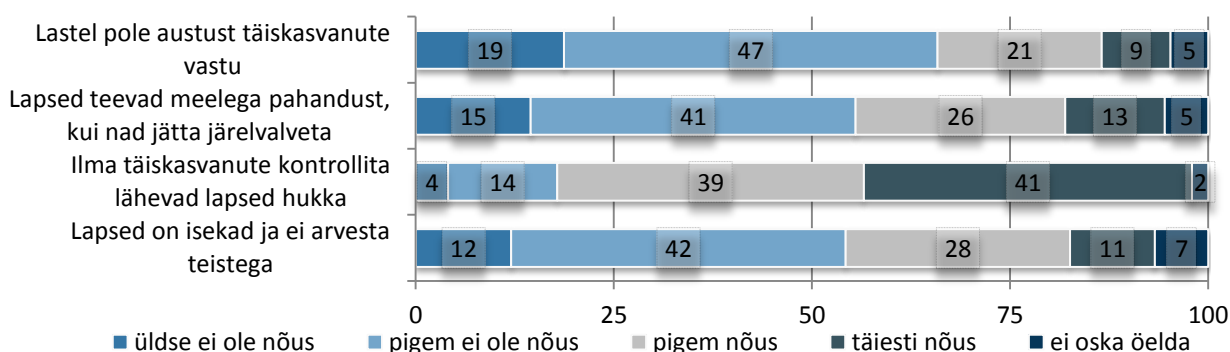

Seda kuvandit pooldasid mõnevõrra tugevamalt need inimesed, kes olid märkinud, et nende kodune keel on mõni muu keel peale eesti keele (joonis 19). Eesti keelt kõnelevatest inimestest 72% leidis, et lapsed on liialt usaldavad ja naiivsed (pigem ja täiesti nõus), muu suhtluskeelega inimestest 82%. Ka üdini rikkumata ja heaks peeti lapsi sagedamini just muud keelt rääkivate inimeste poolt (48% vs 74%). Kaitse ja haavatavuse osas jagunesid arvamused nii eesti kui muud keelt kõnelevate inimeste vahel üsna ühtemoodi.

3.2.3. Vastutustundetu lapse kuvand

Vastutustundetu lapse kuvandi järgi on lapsed egoistlikud, neil puudub austus täiskasvanute vastu, nad ei arvesta teistega ning teevad meelega pahandust, kui nad jätta järelevalveta. Kõige rohkem toetati selle kuvandiga seotud arusaamadest seda, et ilma täiskasvanute kontrollita lähevad lapsed hukka (80% oli täiesti või pigem nõus). 39% nõustus väitega, et lapsed teevad meelega pahandust, kui nad järelevalveta jätta, ja samuti 39% pidas lapsi isekateks ja teistega mitteamvestavateks. 30% leidis, et lastel pole täiskasvanute vastu austust. Seega on Eestis päris suur hulk inimesi, kes toetab erinevaid nn vastutustundetu lapse kuvandiga kaasas käivaid arusaamu (joonis 20).

JOONIS 20. VASTUTUSTUNDETU LAPSE KUVAND. KUI TE MÕTLETE SELLELE, MILLISED LAPSED ÜLDISELT ON, SIIS KUIVÕRD TE NÕUSTUTE JÄRGMISTE VÄIDETEGA? (%)

Ka isekaks peavad lapsi pigem vanemad inimesed. Kui noortest, 20–26-aastastest, leidis 26% (täiesti nõus ja pigem nõus kokku), et lapsed on isekad ja ei arvesta teistega, siis 60–74-aastastest 52% ja 50–59-aastastest 43%. Samasugune seos vanusega ilmnes ka austuse osas. Kui 20–26-aastastest noortest leidis 18%, et lastel pole austust täiskasvanute vastu, siis kõige eakamate vastajatest oli sellega nõus või pigem nõus 44%. Seda, et lapsed teevad meelega pahandust, uskusid ennekõike 60–74-aastased: kui keskmiselt oli selle väitega nõus või pigem nõus 39% inimestest, siis selles vanuses inimestest 49%. Kas erinevas vanuses inimeste hoiakud laste suhtes ning kuvandid näitavad põlvkondadevahelisi erinevusi või on pigem tegu sellega, et inimese arusaamad elu jooksul muutuvad ja erinevas eluetapis inimestel on erinevad kogemused ja arvamused, on raske küsitluse põhjal öelda.

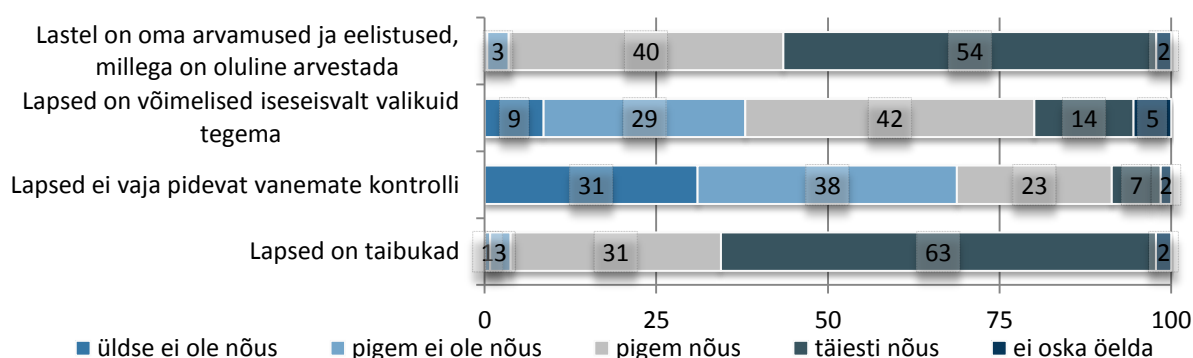
Eesti suhtluskeelega inimestest 34% ja muu suhtluskeelega inimestest 49% olid täiesti või pigem nõus, et lapsed on isekad ja ei arvesta teistega. Ka leidsid nad sagedamini, et lapsed teevad järelevalveta jättes meelega pahandusi (35% vs 46%).

3.2.4. Kompetentse lapse kuvand

Koos lapse õiguste põhimõtete levikuga on järjest enam levinud ka kompetentse lapse kuvand, mis on just see, mis ka lapse õiguste tagamisele kaasa aitab. Kompetentse lapse kuvandi pooldajad näevad lapsi inimestena, kellel on oma arvamused ja eelistused, millega on oluline arvestada. Usutakse, et lapsed on taibukad, võimelised iseseisvalt valikuid tegema ning ei vaja pidevat vanemate kontrolli. Kui kolm eelmist lapse kuvandit (ebaküps-, haavatava- ja vastutustundetu lapse kuvand) ei toeta lapse õiguste tagamist tänapäevases mõistes, kuna rõhutavad lapse sõltuvust täiskasvanust ja tema tegevustest ning lapse kui täiskasvanu tegevuste „vastuvõtja“ või nn objekti rolli, siis kompetentse lapse kuvand toetab. Samuti jätavad kolm eelmist lapse kuvandit vähe ruumi lapse enda (positiivsele) aktiivsusele, kompetentsusele ja võimekusele osaleda ümbritsevas elus, õigustades täiskasvanupoolset sekkumist, piiramist, ainuotsustamist ja karistamist.

Kahte kompetentse lapse kuvandiga seotud väidet toetab Eesti rahvas jõuliselt. 94% Eesti elanikest oli kas täiesti või pigem nõus sellega, et lastel on oma arvamused ja eelistused, millega on oluline arvestada. Samuti 94% nõustus sellega, et lapsed on taibukad. Vaatamata sellele oli vähem neid inimesi (56%), kes leidsid, et lapsed on võimelised tegema iseseisvaid valikuid. 30% nõustus täiesti või pigem sellega, et lapsed ei vaja vanemate kontrolli (joonis 21).

JOONIS 21. KOMPETENTSE LAPSE KUVAND. KUI TE MÕLTETE SELLELE, MILLISED LAPSED ÜLDISELT ON, SIIS KUIVÕRD TE NÕUSTUTE JÄRGMISTE VÄIDETEGA? (%)

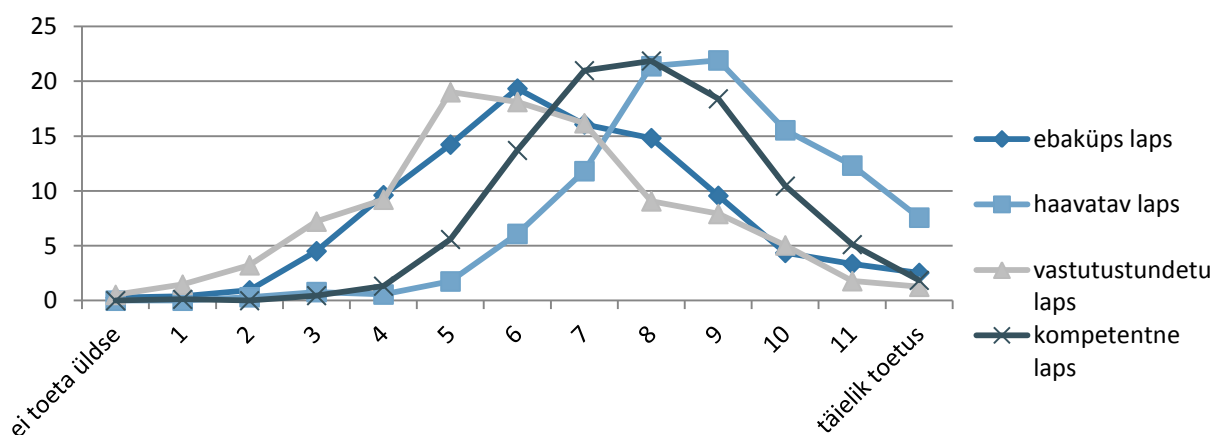
Just noorte, 15–19-aastaste hulgas oli kõige rohkem neid, kes uskusid jõulisemalt, et lapsed on võimelised iseseisvalt valikuid tegema (24% täiesti ning 31% pigem nõus). Ülejäänud vanusrühmades suhtusid

inimesed sellesse väitesse mõnevõrra mõõdukamalt ning üldiselt jäi kõigis vanusgruppides nõustujate ja pigem nõustujate osakaal 55–59% vahele. Eesti keelt peamise keelena rääkivad inimesed leidsid, et lapsed ei vaja pidevat vanemate kontrolli sagedamini kui muud keelt rääkivad inimesed (33% eesti keelt ja 22% muud keelt kõnelevatest inimestest nõustus pigem või täiesti antud väitega).

Järgnevalt on koondatud igat kuvandit kirjeldavate küsimuste vastused kokku ja saadud neli koondnäitajat, üks iga kuvandi kohta. Vastus „üldse ei ole nõus“ ei andnud ühtegi punkti, „pigem ei ole nõus“ andis 1 punkti, „pigem nõus“ 2 punkti ning „täiesti nõus“ 3 punkti. Seega kõik need, kes ühegi väitega üldse ei nõustunud, said null punkti, kõigiga täielikult nõustunud aga 12.

Joonis 22 näitab, kuidas Eesti elanike vastused jagunesid. Kõige vähem toetatakse vastutustundetu ja ebaküpse lapse, kõige rohkem aga haavatava lapse kuvandit. Sinna vahepeale jääb kompetentse lapse kuvand, mille pooldajaid on samuti suhteliselt palju.

JOONIS 22. ERINEVATE LAPSE KUVANDITE TOETAMINE, KOONDNÄITAJATE JÄRGI

3.2.5. Kokkuvõte

Arusaam sellest, millised lapsed üldiselt on ja kuidas neisse suhtutakse, määrab ära lapse üldise tegevusruumi ja selle, kuidas on tagatud lapse õigused ühiskonnas. Üheaegselt võib eksisteerida ühiskonnas üksteise kõrval mitmeid lapse kuvandeid, antud küsitluses lähtusime neljast lapse kuvandist: ebaküpse lapse kuvand, haavatava lapse kuvand, vastutustundetu lapse kuvand ja kompetentse lapse kuvand. Kompetentse lapse kuvand aitab kaasa lapse õiguste (ennekõike osalusega seotud õiguste) tagamisele ja kaitstusele.

Küsitluse tulemused näitasid, et Eestis ei ole üht väga tugevalt domineerivat lapse kuvandit. Pigem leiavad toetust nii ühe kui teise kuvandi erinevad osad – on nii selliseid uskumusi, mis on eelduseks lapse õiguste heaks kaitseks, kui ka suhtumist, mille kohaselt lapsed ei ole võrdväärsed ühiskonna liikmed. Näiteks leidis suurt poolehoidu kuvand lapsest kui kompetentsest, iseseisvaid valikuid teha suutvast lapsest, mis loob head eeldused põhiõiguste ja kaitsega seotud õiguste kaitseks. Samas oli ka palju vastajaid, kes pooldasid selliseid hoiakuid ja kuvandit (nt lapsed on õrnod ja haavatavad ning ei suuda vastutada oma tegude eest), mis võivad osutada takistuseks lapse osaluse ja otsustusega seotud õiguste tagamisel. Kõige vähem poolehoidu leidsid vastutustundetu- ja ebaküpse lapse kuvandid.

3.3. Hoiakud seoses laste kaasamise, -osalemisõiguse ja -vastutusega

3.3.1. Lapse kaasamisega seotud hoiakud

Üheks oluliseks õiguste rühmaks on autonoomia ja osalemisega seotud õigused (ingl *participation rights*), mis puudutavad kodaniku- ja poliitilisi õigusi, näiteks sõna-, mõtte-, südametunnistuse vabadus; õigus avaldada arvamust; omada juurdepääsu informatsioonile; moodustada ühinguid ja rahumeelselt koguneda jt õigused.

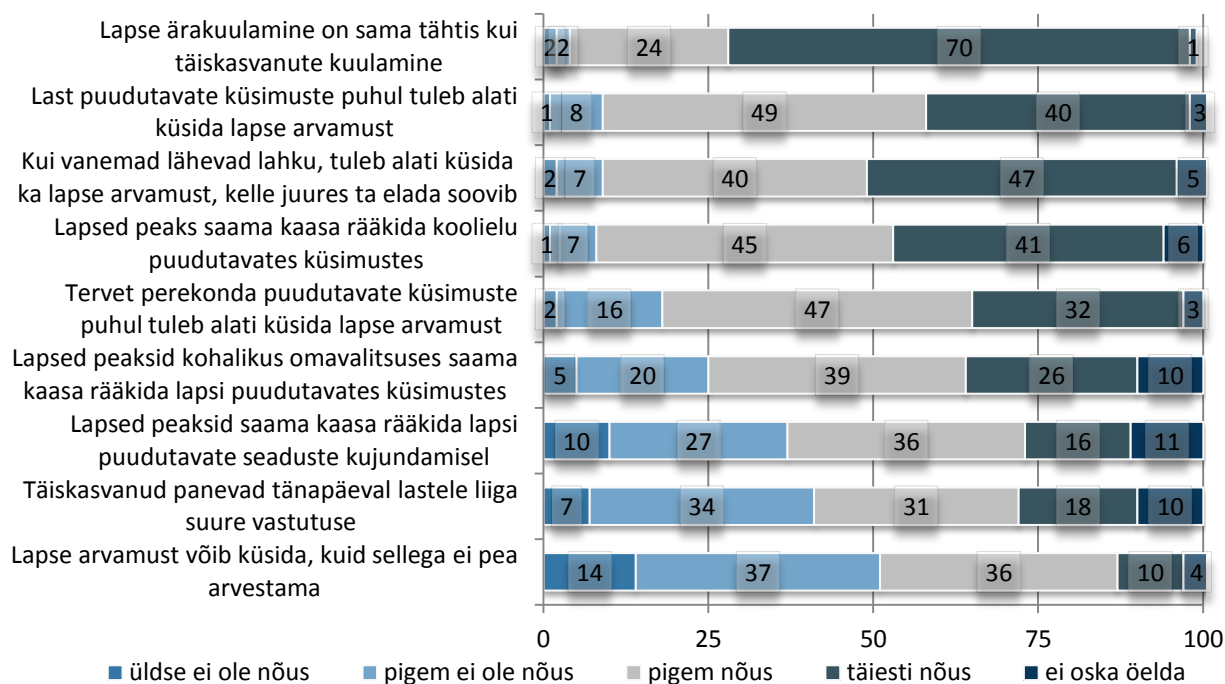
Kuna tegu on lapse õiguste kõige värskema ja inimeste jaoks uudsema komponendiga, pöörati monitooringus sellele rohkem tähelepanu kui mõnele teisele õiguste rühmale. Monitooringus esitati mitmeid lapse kaasamisega seotud väiteid ning paluti vastajatel väljendada oma seisukohta nende suhtes.

Peaaegu kõik Eesti elanikud pidasid lapse ärakuulamist sama tähtsaks kui täiskasvanute kuulamist – tervelt 70% oli täiesti nõus, 24% pigem nõus (kokku seega 94%). Seega vaid vähesed ei nõustunud või ei osanud öelda, kas see väide vastab tõele. See seab head eeldused lapse kaasamiseks. Teisalt, kui minna teemadega konkreetsemaks, jääb inimeste kindlus laste ärakuulamise ning nende kaasa rääkimise osas väiksemaks. 86–89% vastanutest leidis, et koolielu puudutavates küsimustes, elukoha osas vanemate lahkuminekul ja last puudutavates küsimustes peaks lapse arvamust küsima. Tervet perekonda puudutavates küsimustes lapse osalemise pooldajaid oli mõnevõrra vähem (79%). Seaduste kujundamisel nägi laste rolli ja vajadust kaasa rääkida 52% ning 65% elanike hinnangul peaksid lapsed saama kaasa rääkida kohaliku omavalitsuse elu küsimustes.

Üldiselt võib seega öelda, et täiskasvanute hoiakud on lapse kaasamise osas suhteliselt soosivad, kuigi laste osalemine seaduste ja kohaliku omavalitsuse tasandil on valdkond, kus võib märgata tõrjumate hoiakute suuremat osakaalu. Laste osaluse puhul seaduste ja kohaliku omavalitsuse tasandil oli kõige suurem ka nende arv, kes ei oska seisukohta võtta (joonis 23). See võib olla seletatav asjaoluga, et Eestis ei ole laste osalemisele sellistes valdkondades seni erilist tähelepanu pööratud, vastavaid praktikaid eriti ei rakendata või need pole avalikkusele nähtavad ning tunduvad seega olevat rohkem täiskasvanute kui laste pärusmaa.

Kui laste arvamuse küsimist pidas oluliseks suur osa elanikest ning nende ärakuulamist peeti üldiselt sama tähtsaks kui täiskasvanute kuulamist, siis lapse arvamuse arvestamist enam nii oluliseks ei peetud. 45% elanikest nõustus täiesti või pigem sellega, et lapse arvamust võib küll küsida, kuid sellega ei pea arvestama. Teine pool (51%) elanikest sellega aga ei nõustunud. Peaaegu pooleks jagunesid elanikud ka selle poolest, kes leidsid, et tänapäeval panevad täiskasvanud lastele liiga suure vastutuse (49%), ja need, kes seda ei leidnud (41%).

JONIS 23. LAPSE KAASAMISEGA SEOTUD HOIAKUD TÄISKASVANUD ELANIKKONNA SEAS. PALUN HINNAKE, KUIVÕRD NÕUSTUTE ESITATUD VÄIDETEGA? (%)

Tallinna, Kesk- ja Lääne-Eesti elanikud olid lapse osalusõiguste osas mõnevõrra soosivamate hoiakutega, samal ajal kui Põhja-Eestis (v.a. Tallinn) olid rohkem levinud tõrjumaid hoiakuid: näiteks oli seal suurem nende osakaal, kes arvasid, et pigem ei peaks lapse arvamust küsima last (15%), perekonda (24%) ja koolielu puudutavates küsimustes (13%). Pealinna ja suurlinna elanikud olid lapse kaasamise osas üldiselt toetavamad, kuigi maal elavad inimesed soosisid rohkem laste kaasamist kohalikus omavalitsuses (pigem nõus 52%) ja seaduste kujundamisse (pigem nõus 45%).

Noorim vanusegrupp (15–19-aastased) erines teistest selle poolest, et väljendas soosivamaid hoiakuid lapse arvamuse küsimise ja kaasamise osas. Näiteks oli märgatavalt suurem nende osakaal, kes ei olnud nõus väitega, et lapse arvamust võib küsida, kuid sellega ei pea arvestama (pigem ei nõustu 52%). Selles vanusgrupis olid levinud soosivamad hoiakud ka laste osalemise osas perekonda puudutavates asjades (pigem nõus 59%), arvamuse küsimise osas elukoha kohta vanemate lahkuminekul (täiesti nõus 66%) ning osalemise osas kohalikus omavalitsuses (pigem nõus 66%) ja seaduste kujundamisel (pigem nõus 57%). 60–74-aastased vastajad paistsid samas silma sellega, et toetasid vähem laste osalemist koolielu ja kohaliku omavalitsuse küsimustes. Selles vanusgrupis oli täiesti või pigem nõus 82% vastajatest, et lapsed peaksid saama kaasa rääkida koolielu puudutavates küsimustes, samas kui 30-49-aastastest nõustus 90%. Teisalt nõustus 20-29-aastastest sellega, et lapsed peaksid saama koolielus kaasa rääkida, ka vaid 84%. Kui eakate inimeste puhul võiks seda selgitada nende traditsioonilisemad rolliootused laste ja täiskasvanute suhetele, siis nooremate puhul ei ole see päris selge. Siiski võib öelda, et valdavalt on suurem osa inimesi sõltumata nende vanusest pigem seisukohal, et lapsed peaksid saama koolielus kaasa rääkida.

Eesti keelt suhtluskeelena kasutavad inimesed on laste osalust pisut soosivamad: eesti suhtluskeelega vastajatest oli 89% täiesti või pigem nõus, et lapse arvamust tuleb küsida elukoha kohta vanemate lahkumineku korral, muud keelt kõnelevatest aga 83%. Sellega, et lapsed peaksid saama kaasa rääkida omavalitsuse küsimustes ja seaduste kujundamisel, oli täiesti või pigem nõus 69% eesti keelt ning 57% muud keelt peamise suhtluskeelena kõnelevatest inimestest. Ida-Virumaa elanike hulgas on natuke väiksem nende osakaal, kes toetavad seda, et lapse arvamust tuleks alati perekonda puudutavates asjades

küsida (71% täiesti või pigem nõus) ja seda, et lapsed peaksid kohalikus omavalitsuses saama kaasa rääkida lapsi puudutavates küsimustes (44% oli täiesti või pigem nõus, samas kui keskmiselt oli täiesti või pigem nõus 65%). Peaaegu kõikide lapse kaasamist puudutavate väidete puhul oli märgatav muud keelt suhtluskeelena kasutatavate inimeste keskmisest madalam toetajate osakaal. Lapselt elukoha küsimise osas pärast vanemate lahkuminekut, lapse osaluse osas koolielu ja kohaliku omavalitsuse küsimustes olid toetavamad need, kes olid kuulnud lapse õigustest (44–52% neist nõustus nende väidetega).

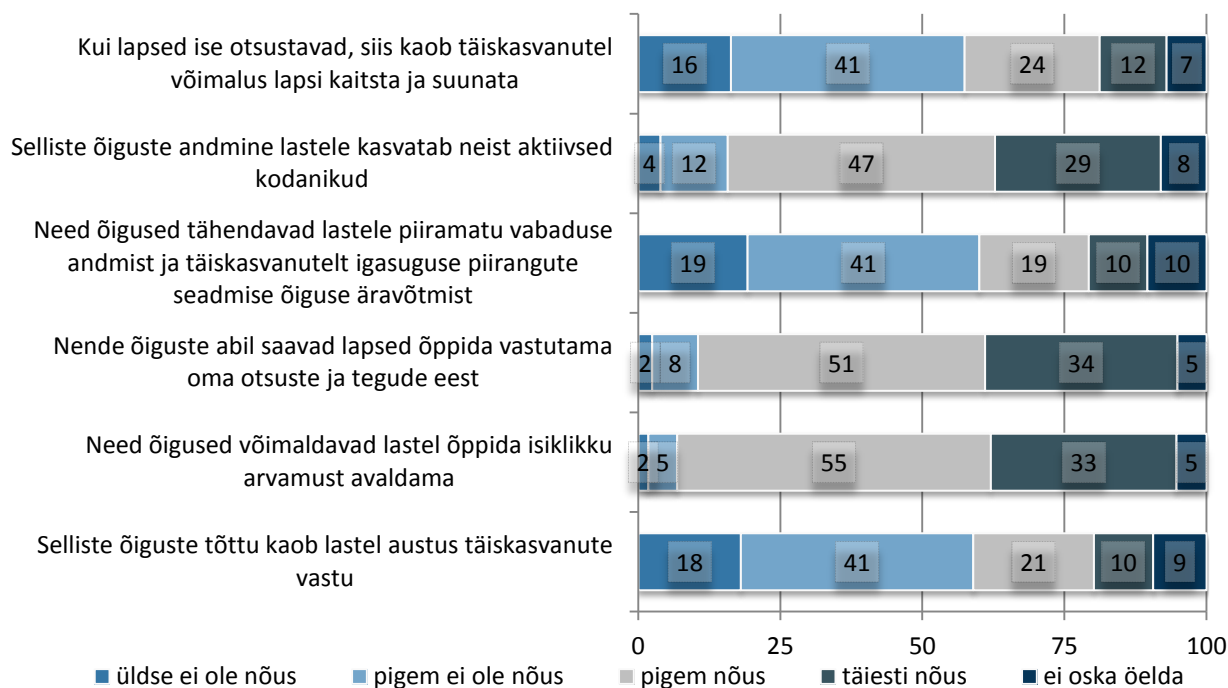
3.3.2. Lapse osalemisõigusega seotud hoiakud

Järgnevalt uuriti väiteid, mida üldiselt valdkonna kirjanduses nähakse lapse osalemise soodustamise poolt ja vastu käivate argumentidena. On seisukohti, kus lastele osalusõiguse andmine kasvatab lastest aktiivse kodaniku, lapsed õpivad vastutama oma otsuste ja tegude eest, õpivad avaldama isiklikku arvamust. Teisalt ilmneb arusaamu ja vastasseisu, kuna leitakse, et lastele osalemisõiguste andmise tagajärjel kaob lastel austus täiskasvanute vastu ja täiskasvanutel võimalus lapsi kaitsta ja suunata. Osalusõigust võib segi ajada äärmusliku olukorraga, kus lastele antakse piiramatut vabadust ja täiskasvanutelt võetakse ära igasugune piirangute seadmise õigus. Selliseid väiteid ankeedis inimestele esitatigi ning paluti anda hinnang, kuivõrd nad nendega nõustuvad.

Võib öelda, et täiskasvanud elanikkond on lapse õiguste osas võrdlemisi soosiv: väidete puhul nagu osalemisõigused kasvatavad aktiivseid kodanikke, õpetavad lastele vastutust ja isikliku arvamuse avaldamist, oli ülekaalukalt enam neid, kes väidetega täiesti või pigem nõustusid (76–88%) (joonis 24). Samuti oli lapse osalemisõiguste tunnustamist ja realiseerumist takistavate hoiakute (laste kaitse ja suunamiseta jätmine, lastele piiramatut vabaduse lubamine ja täiskasvanute vastu austuse vähendamine) puhul veidi rohkem esindatud täiskasvanute mittesooisiv hoiak (57–60% ei ole väidetega pigem või üldse nõus). Siiski on võrdlemisi suur nende osakaal, kes lapse osalemisõigust mittesooisivaid hoiakuid kannavad – neid oli umbes kolmandik vastajatest. Seega on Eesti täiskasvanud elanikkonna seas lapse osalusõigusi soosivate hoiakute kõrval levinud ka mitmed sellised arusaamad lapse osalemisõigusest, mis tervikuna nende toetamist ja rakendumist ühiskonnas takistavad.

Vanusgruppide võrdluses eristuvad nooremad, kusjuures silma paistavad 20–29-aastased, kes teistest rohkem toetasid osalemisõigust pooldavaid hoiakuid. Näiteks oli noorte hulgas võrreldes vanematega rohkem neid, kes ei nõustunud, et lapse osalusõiguste tõttu kaob austus täiskasvanute vastu (48% ei olnud pigem nõus ja 19% polnud üldse nõus). Samuti toetasid selles vanuses inimesed vähem arusaama, et osalusõiguste andmine tähendab piiramatut vabaduse andmist. 20–29-aastaste hulgas oli rohkem neid, kes arvasid, et osalemisõigused õpetavad lastele vastutust (59% oli pigem nõus ja 30% täiesti nõus) ja kasvatavad aktiivseid kodanikke (55% pigem nõus ja 26% täiesti nõus). 15–19-aastaste hulgas oli rohkem neid, kes ei nõustunud väitega, et osalusõiguste tagamine ei võimalda lapsi kaitsta ja suunata (58% pigem ei nõustunud väitega ja 12% polnud üldse nõus). 60–74-aastaste vanusgrupp paistis silma näiteks sellega, et nad leidsid sagedamini, et lapse osalusõigused toovad kaasa täiskasvanute mitteaustamise (43% pigem või täiesti nõus). Samas oli vanimas vanusgrupis ka rohkem neid, kes olid täiesti nõus (39%) sellega, et osalusõigused kasvatavad aktiivseid kodanikke. Selline vastuolu võib olla seletatav asjaoluga, et aktiivse kodaniku tähendus võib seostuda omaduste ja käitumisviisidega, mis ei hõlma arvamuse avaldamist, otsuste tegemist jms.

JONIS 24. LAPSE OSALEMISÕIGUSEGA SEOTUD HOIAKUD TÄISKASVANUD ELANIKKONNA HULGAS. PALUN ÕELGE, KUIVÕRD NÕUSTUTE TOODUD VÄIDETEGA? (%)

Kõrgharidusega inimesed paistsid silma sellega, et nad toetasid vähem hoiakuid, mis takistasid osalusõiguste toetamist ja realiseerumist. Näiteks oli nende seas enam neid, kes ei nõustunud üldse väidetega, et lapse osalusõigused viivad täiskasvanute mitte-austamiseni (24%) ja et need tähendavad lastele piiramatut vabaduse andmist (27%).

Samuti on lapse osalemisõigusi toetavad hoiakud ulatuslikumalt levinud eesti rahvusest ja/või eesti keelt suhtluskeelena kasutavate inimeste seas. Näiteks oli eesti rahvusest inimeste seas rohkem neid, kes arvasid, et osalusõigused õpetavad isiklikku arvamust avaldama (60% pigem nõus ja 32% täiesti nõus) ja vastutust (55% pigem nõus ja 33% täiesti nõus), samal ajal kui muust rahvusest ja muud suhtluskeelt kasutavaid elanikke oli nende väidete toetajaskonna hulgas vähem. Samuti oli peamiselt eesti keelt mitterääkivate vastajate hulgas rohkem neid, kes ei nõustunud, et osalusõigused õpetavad lastele vastutust – 16% vastajatest, kes märkis rahvuseks „muu“, polnud pigem või üldse nõus antud väitega, samal ajal kui eestlaste hulgas oli sama näitaja 8%. Samuti oli mitte-eestlaste hulgas rohkem neid, kelle arvates osalusõigused tähendavad piiramatut vabaduse andmist – 35% nõustusid vähemal või enamal määral antud väitega, samas eestlaste seas oli väitega nõustujate osakaal 27%.

Ida-Virumaal, kus muust rahvusest ja muu suhtluskeelega elanike osakaal on suurem, oli samuti märgata tõrjuvamaid hoiakuid. Näiteks Ida-Virumaal nõustuti vähem väitega, et osalusõiguse abil saavad lapsed õppida vastutama oma otsuste ja tegude eest – 17% polnud kas pigem või üldse nõus, samal ajal kui teistes piirkondades oli mitte-nõustujate osakaal keskmiselt 9%. Samuti nõustuti Ida-Virumaal rohkem väitega „Need õigused tähendavad lastele piiramatut vabaduse andmist ja täiskasvanutelt igasuguse piirangute seadmise õiguse äravõtmist“ – 41% nõustus kas täielikult või pigem antud väitega samal ajal kui näiteks Põhja-Eestis (v.a. Tallinn) oli selle väitega nõustujate määr 15%.

Regioonidest paistsid silma veel Tallinn, kus oli näha soosivamaid hoiakuid osalusõiguste osas: seal oli enam neid, kes uskusid, et osalusõigused õpetavad vastutust (täiesti nõus 44%) ja arvamus avaldamist (täiesti nõus 42%), kasvatavad aktiivseid kodanikke (täiesti nõus 40%), ja ei tähenda piiramatut vabaduse andmist

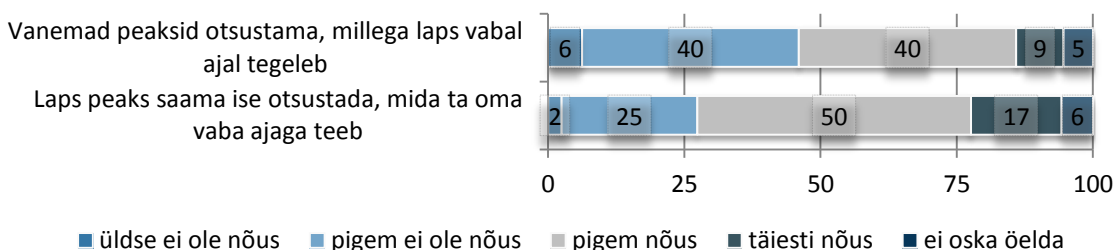
(üldse ei nõustu 25%). Soosivate hoiakute osas võib esile tuua ka Lääne- ja Lõuna-Eesti, samal ajal kui Kesk-Eesti elanike hulgas on levinud mõned takistavad hoiakud. Näiteks oli Kesk-Eestis rohkem neid, kes olid pigem nõus väitega, et osalusõigused viivad täiskasvanute mitteastamiseni (35%), ei võimalda lapsi kaitsta ja suunata (34%), ning kes ei nõustunud sellega, et need kasvatavad aktiivseid kodanikke (pigem ei nõustu 21%). Põhja-Eesti (v.a. Tallinn) eristus teistest selle poolest, et suurem oli nende osakaal, kes ei osanud osalusõigusi puudutavate hoiakute osas seisukohta võtta – see väljendus kõikide hoiakute puhul (vastav osakaal vastajatest, kes olid erinevate osalusõigust käsitlevate väidete puhul vastanud „ei oska öelda“, oli 11–27% vahel).

Pealinna ja teiste suuremate linnade elanikud on osalusõigusi toetavamad, samal ajal kui maal elavate inimeste seas on levinud mõneti tõrjuvamad hoiakud. Näiteks oli maal elavatest inimestest 40% täiesti või pigem nõus sellega, et laste õigus otsustes kaasa rääkida, toob kaasa selle, et laste austus vanemate vastu kaob. Tallinnas oli sellisel seisukohal aga 30% ja teistes suuremates linnades 23%.

Peaaegu kõikide väidete osas väljendasid need inimesed, kes olid midagi kuulnud lapse õigustest, soosivamaid hoiakuid osalusõiguste osas. Silma paistis ka see, et nende seas, kes ei olnud lapse õigustest kuulnud, oli palju rohkem neid, kes ei osanud hoiakute suhtes mingit seisukohta võtta (vastajate osakaal, kes valis erinevate osalusõiguse väidete puhul variandi „ei oska öelda“ oli vahemikus 12–23%).

Lapse osalemisõiguste toetamisega seostub ka küsimus sellest, kes otsustab lapse vaba aja veetmise üle. Ligi 70% täiskasvanutest leidis, et laps peaks saama ise otsustada oma vaba aja tegevuste üle, samal ajal kui umbes viiendik ei nõustunud sellega (joonis 25). Väite osas, et vanemad peaksid lapse vaba aja kasutamise üle otsustama, jagunes pooldajate ja mittepooldajate osakaal aga enam-vähem võrdselt. Tulemused võivad peegeldada olukorda, kus teatud osa täiskasvanutest lasid lapsel otsustada vaba aja tegevuste üle juba enda poolt valitud tegevuste ja oma otsuste raamistikus ning seega võis laste täiesti iseseisvate valikute osa olla tegelikkuses palju väiksem.

JOONIS 25. HOIAKUD LAPSE VABA AJA KASUTAMISE ÜLE OTSUSTAJA OSAS. KUIVÕRD TE NÕUSTUTE JÄRGMISTE VÄIDETEGA? (%)

60–74-aastaste seas oli palju rohkem neid, kes arvasid, et vanemad peaksid lapse vaba aja üle otsustama (täiesti nõus 45%), mis viitab ilmselt traditsioonilisemate lapsevanema rollide pooldamisele. Alg- või põhiharidusega inimeste hulgas seevastu oli palju rohkem neid, kes leidsid, et vanemad ei peaks lapse vaba aja üle otsustama (pigem ei ole nõus 63%).

Tallinna ja Lõuna-Eesti elanikud olid lapsele otsustamisõiguse jätmise osas toetavamad (Tallinnas täiesti nõus kolmandik, Lõuna-Eestis pigem nõus tervelt 67% ja lapsevanema otsustamisega pigem ei nõustu 58%), samal ajal kui Põhja-Eesti (v.a. Tallinn) paistis silma selles osas, et pooldas enam vanema otsustamist: lapse otsustamisega ei olnud pigem nõus 41%, vanema otsustamisõigusega oli pigem nõus 55%. Maal elavad inimesed pigem ei pooldanud vanema otsustamist lapse vaba aja üle (57% pigem ei nõustu). See võib olla tingitud näiteks piiratud võimalustest sisustada lapse vaba aega huvi- ja spordiringides.

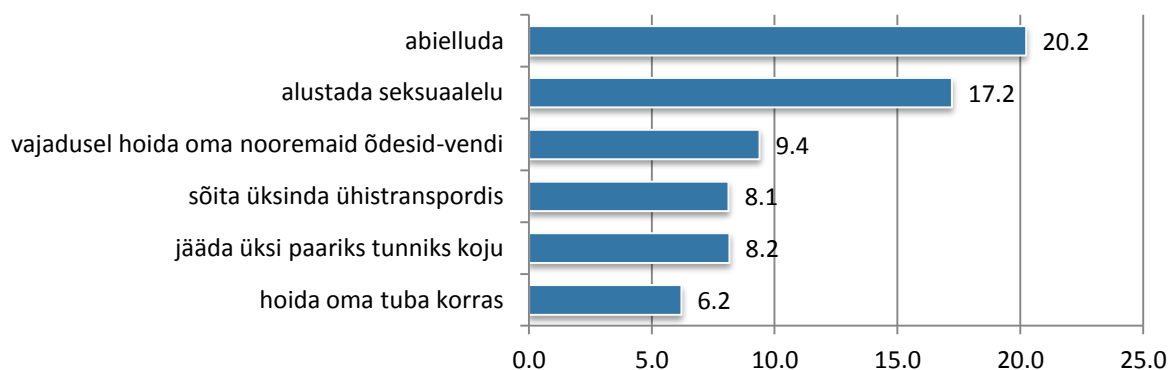
Muu rahvuse ja suhtluskeelega inimesed paistsid silma sellega, et pooldasid rohkem seda, et laps otsustaks vaba aja üle (täiesti nõus neljandik), kuid samal ajal oli nende seas ka rohkem neid, kes leidsid, et seda peaks tegema lapsevanem (täiesti nõus 15%). Mõnevõrra toetavamad lapse otsustamise osas olid ka need, kelle keskmine kuu netosissetulek pereliikme kohta oli suurem (sissetulekuvahemikku 301 – 400 euro kuuluvatest vastajatest oli 63% pigem nõus), samal ajal kui madalama sissetulekuga inimesed pigem seda ei pooldanud (sissetulekuvahemikku kuni 200 eurot kuuluvatest vastajatest 35% pigem ei nõustu).

3.3.3. Laste vastutus

Lapsevanematele nimetati mitmeid tegevusi, mille puhul tuli hinnata, milline võiks olla vanema arvates lapse vanus, kui laps on selle tegevuse iseseisvaks teostamiseks valmis. Nii küsiti, mida arvavad vanemad, kui vanalt on lapsed valmis selleks, et sõita üksinda ühistranspordis, hoida nooremaid õdesid-vendi, hoida tuba korras ja jääda üksi koju.

Kõige nooremana peetakse lapsi valmis oma toa korras ja puhtana hoidmiseks – keskmiselt leiti, et pisut enne kooliminekut on lapsed selleks ülesandeks valmis. Üksi ühistranspordis sõitmise ja üksi koju jäämise jaoks peetakse lapsi valmis ligikaudu 8-aastastena, nooremate õdede-vendade hoidmiseks aga pisut üle 9-aastaseid (joonis 26).

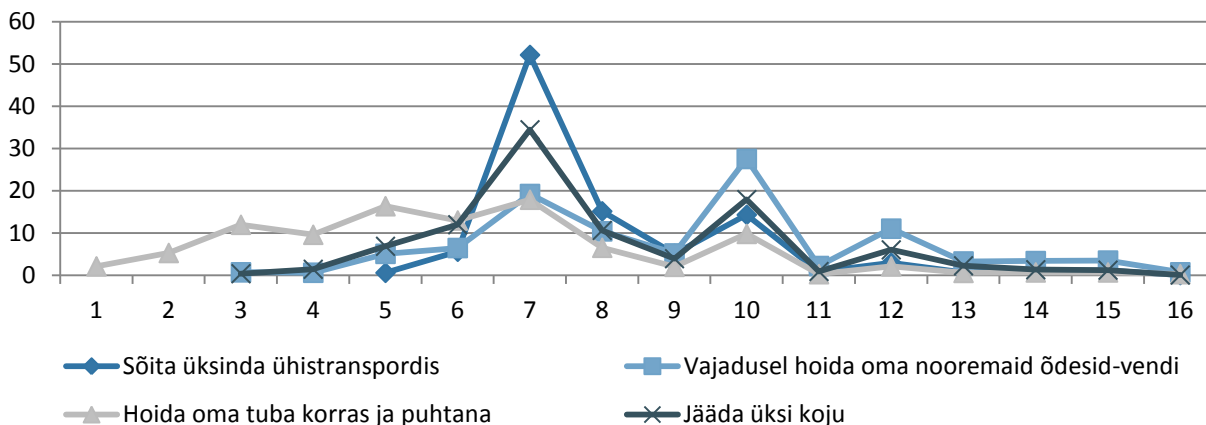
JOONIS 26. MIS VANUSES ON LAPSED VALMIS ERINEVATEKS TEGEVUSTEKS? (KESKMINE VANUS AASTATES)

Arvamusi selles osas, millises vanuses on lapsed valmis erinevateks tegevusteks, on väga erinevaid. Järgnev joonis näitab, et näiteks varieerusid hinnangud selle osas, millal laps on valmis oma toa korras hoidmiseks, alates esimesest eluaastast kuni 16. eluaastani (joonis 27). See ongi esimene nimetatud asjadest, millega lapsed teatud osa inimeste hinnangul võiks olla valmis ja võimelised. 19% vastajatest leidis, et vanus 1–3 eluaastat on selleks sobiv. 56% leidis, et laste valmisolek saabub enne kooliiga (st vanuses 1–6 eluaastat).

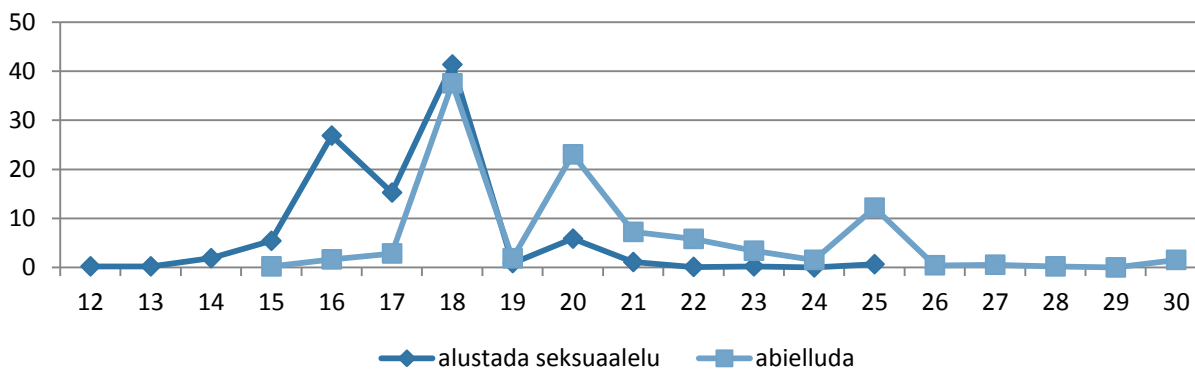
Kõigi vastuste puhul paistsid vastajad peamiselt joonduvat kahest vanusest – üks kõige populaarsem hinnang kõigi vastuste puhul oli 7. eluaasta, mis on kooliminekuiga. Teine tipp graafikul on näha 10. aasta koha peal, mida on samuti pakutud suhteliselt sageli. Küllap on inimestel raske täpselt ette kujutada erinevas vanuses lapsi ja siis joondutakse mingitest üldisematest verstaapostidest.

JONIS 27. MIS VANUSES ON LAPSED VALMIS ERINEVATEKS TEGEVUSTEKS? (VASTUSED AASTATES, % VASTAJATEST)

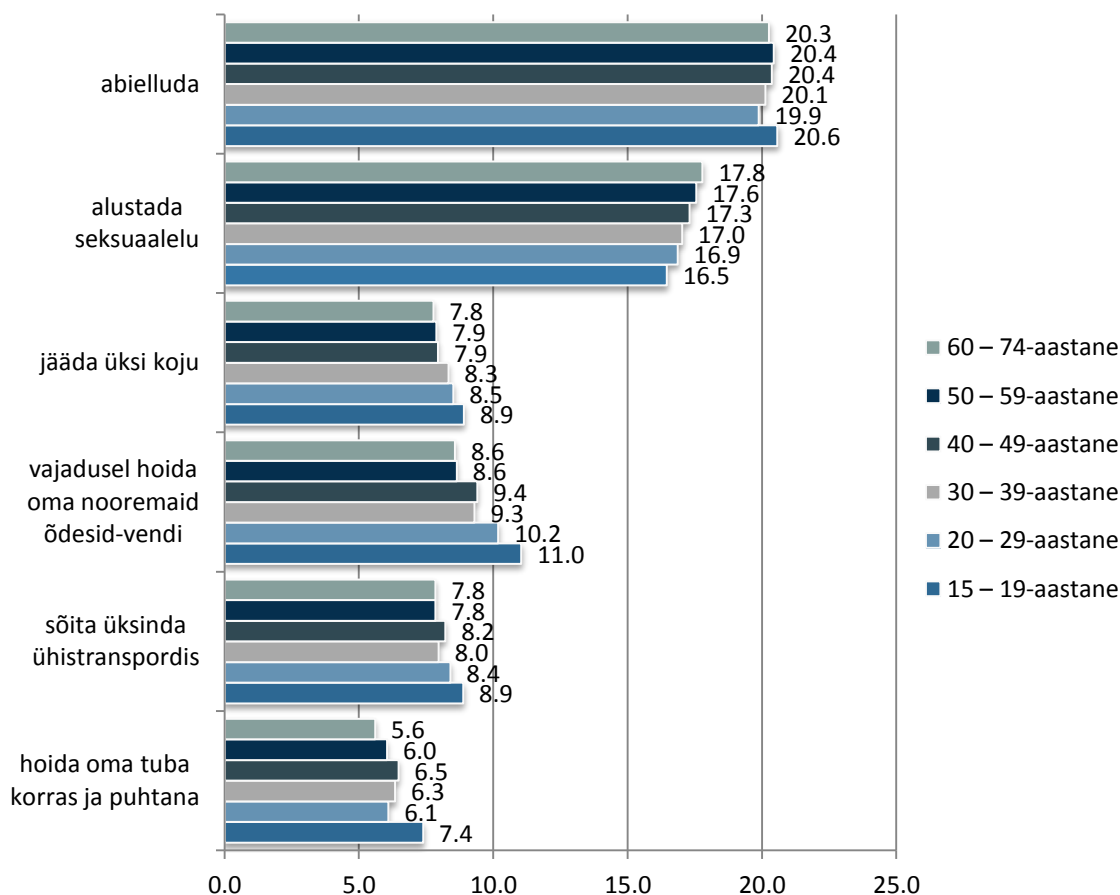
Kaks tegevust, mille kohta ankeetküsitluses küsiti, on sellised, mida seostatakse juba täiskasvanud inimestega ning ligikaudu 40% vastajatest leidis, et noored on valmis seksuaalelu alustamiseks ja abiellumiseks 18-aastasena. Seksuaalelu alustamist nähti ka juba nooremas eas – üle veerandi (27%) leidis, et 16 aastat on vanus, mil noor on selleks valmis. Abiellumiseks aga pakuti sageli ka 20 ja veelgi kõrgemaid vanuseid (joonis 28).

JONIS 28. MIS VANUSES ON LAPSED VALMIS ABIELLUMA JA SEKSUAALELU ALUSTAMA? (VASTUSED AASTATES, % VASTAJATEST)

Küsitluse tulemustest selgus, et hinnangud sellele, mis vanuses on lapsed valmis selleks, et teha mingeid vastutust nõudvaid tegevusi, on seotud vastaja vanusega. Märkimisväärne on see, et mitmete tegevuste puhul kehtib seaduspära – mida noorem vastaja, seda vanemat iga pakutakse. See kehtib nii toa korrashoiu, üksinda ühistranspordis sõitmise, õdede-vendade hoidmise kui ka üksi koju jäämise osas. Kui 15–19-aastased pakkusid keskmiselt, et 11-aastaselt ollakse valmis õdesid-vendi hoidma, siis vanavanemate ealised inimesed (60–74-aastased) hindasid keskmiseks vanuseks 8,6 aastat ehk leidsid, et lapsed on 2,4 aastat varem selleks valmis. Sarnast trendi võib täheldada ka oma toa korrashoiu puhul, kus noorimad vastajad arvasid, et alles kooliealised 7,4-aastased lapsed on selleks valmis, samas kui 60–74-aastased seadsid keskmisel selle 5,6 aasta peale. Ülejäänud vanusrühmade vastused jäid 6-6,5 aasta vahele (joonis 29). Samas tuleb arvesse võtta, et vastused võivad peegeldada ka seda, milliste tegevuste osas eeldatakse noortelt iseseisvat toimetulekut teatud vanuses. Vastajate soo lõikes märkimisväärseid erinevusi märgata ei olnud.

JONIS 29. MIS VANUSES ON LAPSED VALMIS ERINEVATEKS TEGEVUSTEKS? (LAPSEVANEMA VANUSE JÄRGI)

Seksuaalelu alustamise osas oli aga näha vastupidist trendi – mida noorem vastaja, seda varasemas eas tema arvates on noor valmis selleks, et seksuaalelu alustada. Abiellumise osas aga olid hinnangud sõltumata vastaja vanusest üsna ühesugused ning nende hinnangul oleks valmisolek abiellumiseks keskmiselt 20-aastasena.

Lisaks oli ankeedis väide „Vanuse kasvades tuleks lapsele anda rohkem otsustusõigust“, millega nõustus täielikult 42% ja pigem nõustus 49% vastajatest. Seega 7% inimestest ei nõustunud, et lastele tuleks aja jooksul rohkem otsustusõigust anda. Siinkohal oli märgata erinevusi eesti ja muust rahvusest inimeste vahel – kui eesti rahvusest vastanutest ei nõustunud sellega 4%, siis muust rahvusest inimestest 13%. Sellest lähtuvalt on ka Ida-Virumaal seda väidet mittetoetavate inimeste osakaal suurem (13%), samuti hakkab silma Kesk-Eesti, kus ka 13% ei olnud nõus. Samuti näitavad tulemused, et need inimesed, kellel on kodus lapsed vanuses 14–17, pooldavad peaaegu ühehäälselt (99%) seisukohta, et kui laps saab vanemaks, tuleb talle anda rohkem otsustusõigust.

3.3.4. Kokkuvõte

Lapse kaasamise ja osalemisega seotud õiguste tagamise eelduseks on see, et inimesed peavad laste kaasamist oluliseks ja vajalikuks ning et ühiskond suhtub lastesse kui kompetentsetesse ja vastutustundega inimestesse.

Eesti täiskasvanud elanikkonnast 70% oli täiesti nõus, et laste ärakuulamine on sama tähtis kui täiskasvanute kuulamine. Samas olid pea pooled vastajatest (46%) seda meelt, et lapse arvamust võib küsida, kuid sellega ei pea arvestama.

Kuigi Eesti elanike hoiakud üldise kaasamise ja laste arvamuse küsimise osas on soosivad, on täheldatav suhtumine, et mida kaugemale lapsest ja tema igapäevaelust küsimus läheb, seda vähem peetakse laste osalemist vajalikuks. Kuna kohaliku omavalitsuse tasandil ning samuti riiklikul tasandil seadusloomes on laste osalemist väga vähe toimunud ning sellest räägitakse ka üsna vähe, võib siin olla probleem ka selles, et inimesed lihtsalt ei kujuta ette, millistes küsimustes ja millises vormis oleks võimalik ja vajalik lapsi ja noori kaasata. Samuti on probleemiline tõlgenduse juures asjaolu, et laste hulka kuuluvad nii imikud kui ka peagi täiskasvanuikka jõudvad teismelised, kelle otsustus- ja osalusvõimesse ilmselt usutakse rohkem.

Vastajad olid ka lapse osalemisõiguse osas võrdlemisi soosivad ning nõustusid, et osalemisõigused kasvatavad aktiivseid kodanikke, õpetavad lastele vastutust ja isikliku arvamuse avaldamist. Samas olid kolmandiku vastajate hoiakud lapse osalemisõiguste suhtes mittesoosivad, mis viitab sellele, et Eesti täiskasvanud elanikkonna seas on lapse osalusõigusi soosivate hoiakute kõrval levinud ka mitmed sellised arusaamad lapse osalemisõigusest, mis tervikuna nende toetamist ja rakendumist ühiskonnas takistavad.

Väite osas, et vanemad peaksid lapse vaba aja kasutamise üle otsustama, jagunes pooldajate ja mittepooldajate osakaal enam-vähem võrdselt. Samas ligi 67% täiskasvanutest leidis, et laps peaks saama ise otsustada oma vaba aja tegevuste üle, samal ajal 27% ei nõustu sellega.

Laste vanuselise valmisoleku hindamisel leiti erinevate esitatud tegevuste puhul, et kõige varem, ehk enne koolimineku iga, on laps valmis selleks, et oma tuba korras ja puhtana hoida. Seevastu abiellumiseks pidasid täiskasvanud küpseks vanuseks 20 eluaastat ning seksuaalvahekorra jaoks on nende hinnangul noored valmis üle 17-aastasena. Täiskasvanud nõustusid ka enamasti sellega, et vanuse kasvades tuleks lapsele anda rohkem otsustusõigust (91% vastas, et on täielikult või pigem nõus).

3.4. Abivajav laps

Abivajava lapse märkamist ja abistamist käsitlevad küsimused puudutavad otseselt laste kaitsega seotud õigusi (ingl *protection rights*) ehk õigust olla kaitstud nt diskrimineerimise, füüsilise ja seksuaalse väärkohtlemise, ekspluateerimise ja ebaõiglase kohtlemise eest. Kuna kaitsega seotud õiguste käsitlemisel keskendutakse väga olulistele ning pigem varjatult esinevale lapse õiguste rikkumistele, on seda valdkonda keeruline uurida ja analüüsida. Ühest küljest on riiklikud institutsioonid – lasteombudsman, kohalikud omavalitsused, politsei, kohus jmt – võtnud vastutuse lapse heaolu tagamise eest enda kanda. Samas on lastekaitse ja laste heaolu puhul tegemist jagatud vastutusega – oluline roll on ka lapse lähedastel, last ümbritsevatel täiskasvanutel ja teistel lastel.

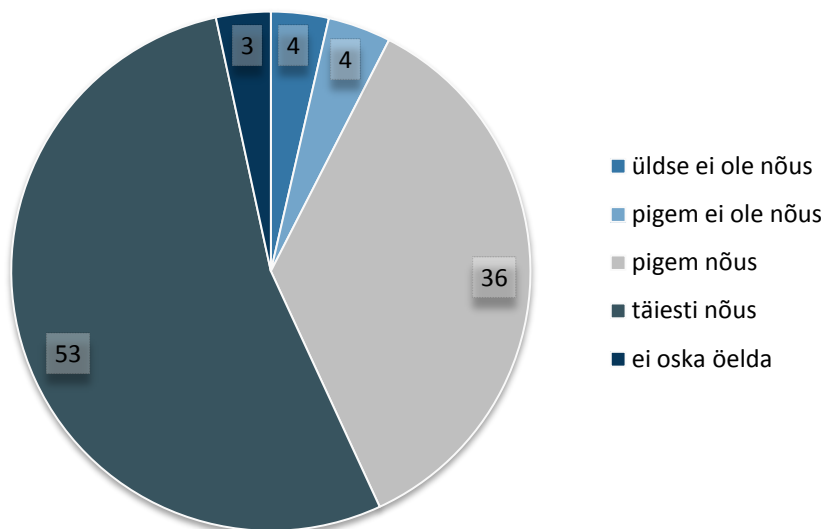
Eelnevast tulenevalt on suur roll laste kaitsmisel väärkohtlemise ennetamisel ja märkamisel lapsevanematel ning teistel ühiskonnaliikmetel. Teadlikkus lapse õigustest ja võimalikest väärkohtlemise viisidest, nende juhtude märkamine ning oskus abivajavast lapsest asjaomaseid instantse (lastekaitsetöötajat, politseid) teavitada, on kriitilise tähtsusega. Abi vajavast lapsest teatamine on reguleeritud ka seaduses – vastavalt lastekaitseaduse §59 on igaüks kohustatud abi vajavast lapsest teatama.

Käesoleva monitooringu raames on oluliseks ülesandeks välja selgitada inimeste arusaamad ja hoiakud selle kohta, kuidas tuleb käituda lapse õiguste rikkumist märgates – milliseid olukordi peetakse sekkumist vajavateks, kellele abi vajavatest lastest teatatakse, kui paljud inimesed on kokku puutunud abivajavate lastega, milliste olukordadega oli tegu ning kas abivajavate lastega kokku puutunud inimesed on täitnud oma teavitamiskohustust. Samuti on oluline analüüsida, kui teadlikud ollakse kohustusest abi vajavast lapsest teatada.

3.4.1. Teadlikkus ja hoiakud seoses abivajavast lapsest teatamisega

Kontrollimaks Eesti elanikkonna teadlikkust kohustusest abivajavast lapsest teatada, küsiti vastajatelt, kuivõrd nad nõustuvad väitega “Iga inimese kohustus on teatada politseile, sotsiaaltöötajale või mõnele teisele abi andvale asutusele abi vajavast lapsest”. Üheksa vastajat kümnest olid selle väitega pigem või täiesti nõus (joonis 30). Teistest oluliselt sagedamini nõustusid väitega need vastajad, kes on kuulnud lapse õigustest.

JOONIS 30. KUIVÕRD TE NÕUSTUTE: IGA INIMESE KOHUSTUS ON TEATADA POLITSEILE, SOTSIAALTÖÖTAJALE VÕI MÕNELE TEISELE ABI ANDVALE ASTUSUSELE ABI VAJAVAST LAPSEST (%)

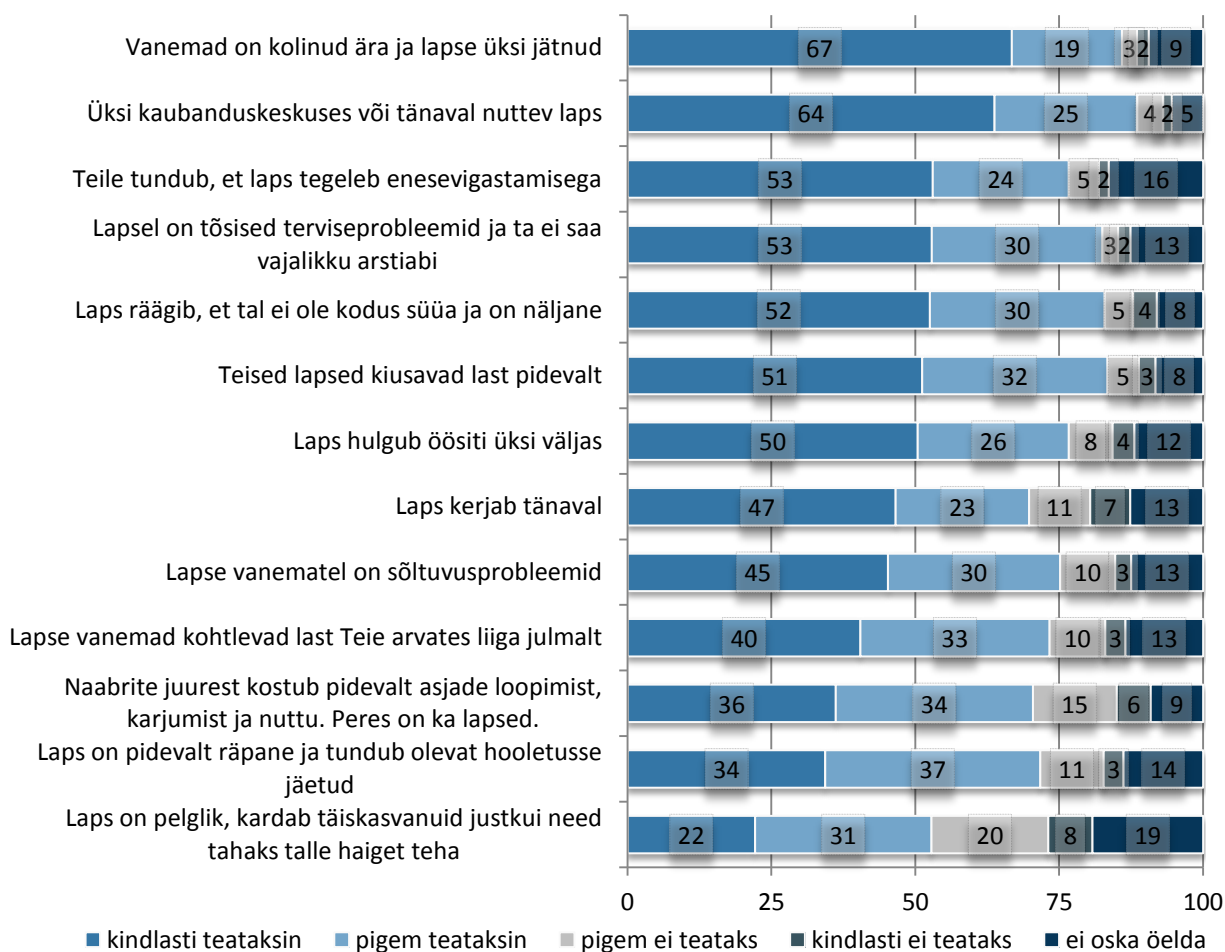

Kuna mõiste “abi vajav laps” on abstraktne, kasutati küsitluses tulemuste tõlgendamise lihtsustamiseks abi vajava lapse defineerimiseks 13 erinevat olukorrajeldust:

- 1) Üksi kaubanduskeskuses või tänaval nuttev laps.
- 2) Laps on pidevalt räpane ja tundub olevat hooletusse jäetud.
- 3) Naabrite juurest kostub pidevalt asjade loopimist, karjumist ja nuttu. Peres on ka lapsed.
- 4) Laps on pelglik, kardab täiskasvanuid justkui need tahaks talle haiget teha.
- 5) Laps räägib, et tal ei ole kodus süüa ja on näljane.
- 6) Laps hulgub öösiti üksi väljas.
- 7) Laps kerjab tänaval.
- 8) Teile tundub, et laps tegeleb enesevigastamisega.
- 9) Teised lapsed kiusavad last pidevalt.
- 10) Lapse vanemad kohtlevad last Teie arvates liiga julmalt.
- 11) Lapsel on tõsised terviseprobleemid ja ta ei saa vajalikku arstiabi.
- 12) Vanemad on kolinud ära ja lapse üksi jätnud.
- 13) Lapse vanematel on sõltuvusprobleemid.

Esmalt paluti vastajatel hinnata, kas nad räägiksid või teataksid kellelegi mõnes ülaltoodud olukorras olevast lapsest. Kõigi 13 väljapakutud olukorra puhul leidsid üle poolte vastajatest (sõltuvalt kirjeldatud olukorrast 51–89%), et nad kindlasti või pigem teataksid abivajavast lapsest (joonis 31). Enim oldi valmis teatama üksi kaubanduskeskuses või tänaval nutvast lapsest – üheksa vastajat kümnest leidis, et sellist last kohates teavitaks ta sellest kedagi. Samuti räägiks enamus vastanutest lapsest kellelegi juhul, kui lapse vanemad on ära kolinud ja lapse üksi jätnud (86% kindlasti või pigem teavitaks), kui teised lapsed kiusavad last pidevalt (83%), kui lapsel on tõsised terviseprobleemid ja ta ei saa vajalikku ravi (83%) või kui laps räägib, et tal ei ole kodus süüa ja on näljane (82%). Teiste situatsioonidega võrreldes teataksid vastajad harvemini lapsest, kes on pelglik ja kardab täiskasvanuid, justkui need tahaks talle haiget teha (22% teataks sellisest lapsest kindlasti ning 31% pigem teataks).

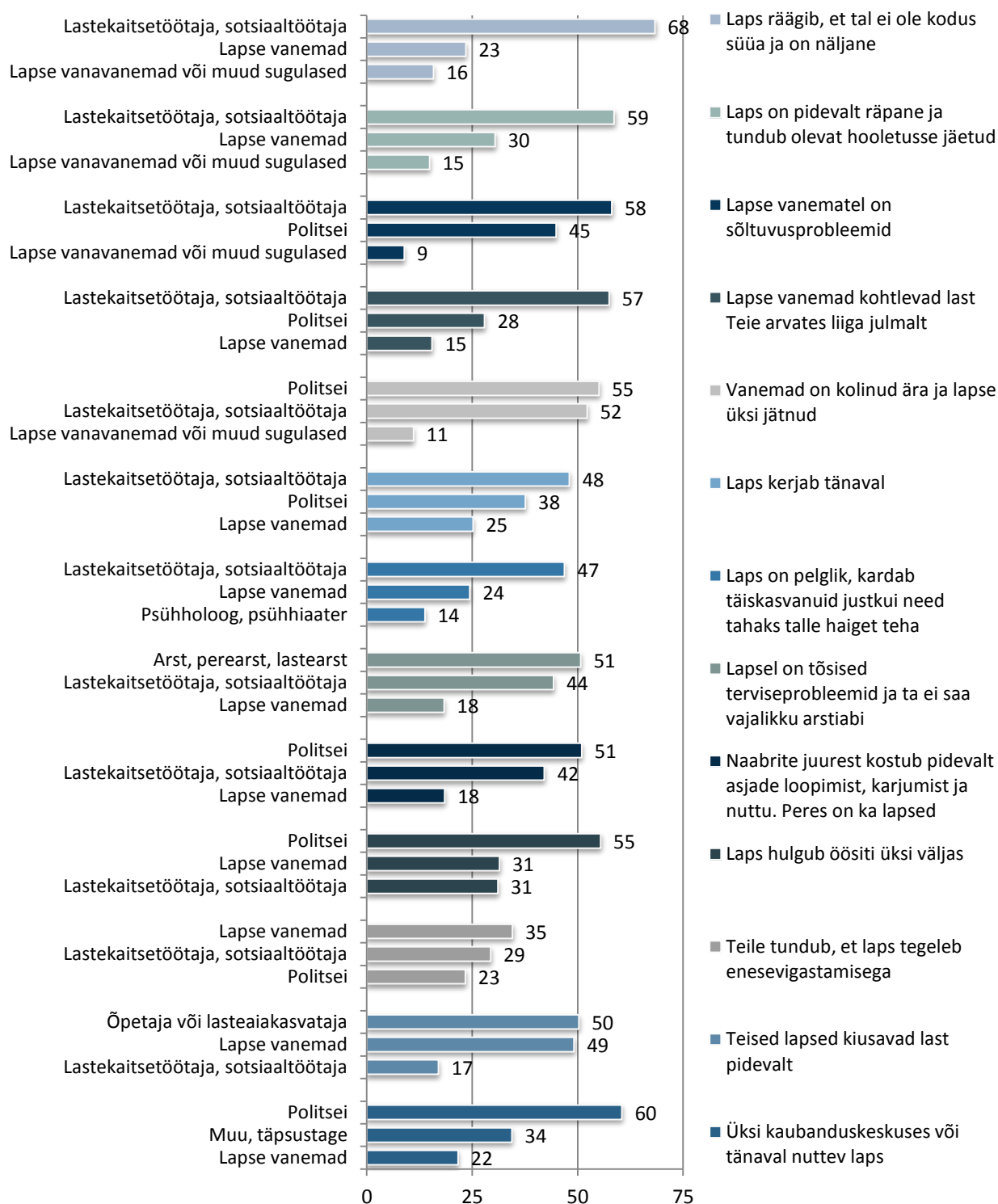
JONIS 31. KAS TE RÄÄGIKSITE VÕI TEATAKSITE KELLELEGI SELLISTES OLUKORDADES OLEVATEST LASTEST? (%)

Vaadeldes seda, kes on altimad abivajavast lapsest vajadusel teatama, selgub, et kriitilise tähtsusega on see, kas inimene on kuulnud lapse õigustest ning kas ta soovib nende kohta rohkem teada saada. Kõigi 13 esitletud võimaliku olukorra puhul ilmnes, et vastajad on statistiliselt oluliselt sagedamini kindlasti valmis abi vajavast lapsest teatama juhul, kui nad on kuulnud midagi lapse õigustest ning kui nad sooviksid lapse õiguste kohta rohkem teada saada. Ning vastupidi – juhul, kui inimene ei ole lapse õigustest kuulnud või ta ei oska öelda, kas ta on neist kuulnud ning kui ta ei soovi lapse õiguste kohta rohkem teavet saada, on ta harvemini nõus abi vajavast lapsest kindlasti teatama. Naised on altimad abivajavatest lastest teatama.

See, kellele vastajad abi vajavast lapsest räägiksid, sõltub loomulikult konkreetsest olukorrast. Sellegi poolest teataksid vastajad pea kõigi kirjeldatud olukordade puhul kõige sagedamini lastekaitsetöötajale või politseile. Vaid tõsiste terviseprobleemide korral räägitaks lapsest kõige sagedamini arstile ning pidevalt teiste kiusamise objektiks oleva lapse puhul õpetajale või lasteaiakasvatatajale. Juhul, kui vastajatele tunduks, et laps tegeleb enesevigastamisega, teised lapsed kiusavad last pidevalt, laps hulgub öösiti üksi väljas või on räpane ja tundub olevat hooletusse jäetud, räägiksid paljud vastajad sellest ka lapse vanematega (joonis 32).

JONIS 32. KELLELE TE RÄÄGIKSITE VÕI TEATAKSITE, KUI MÄRKATE MÕNDA KIRJELDATUD OLUKORRAS OLEVAT LAST? KOLM KÕIGE ROHKEM MÄRGITUD VASTUST (%)

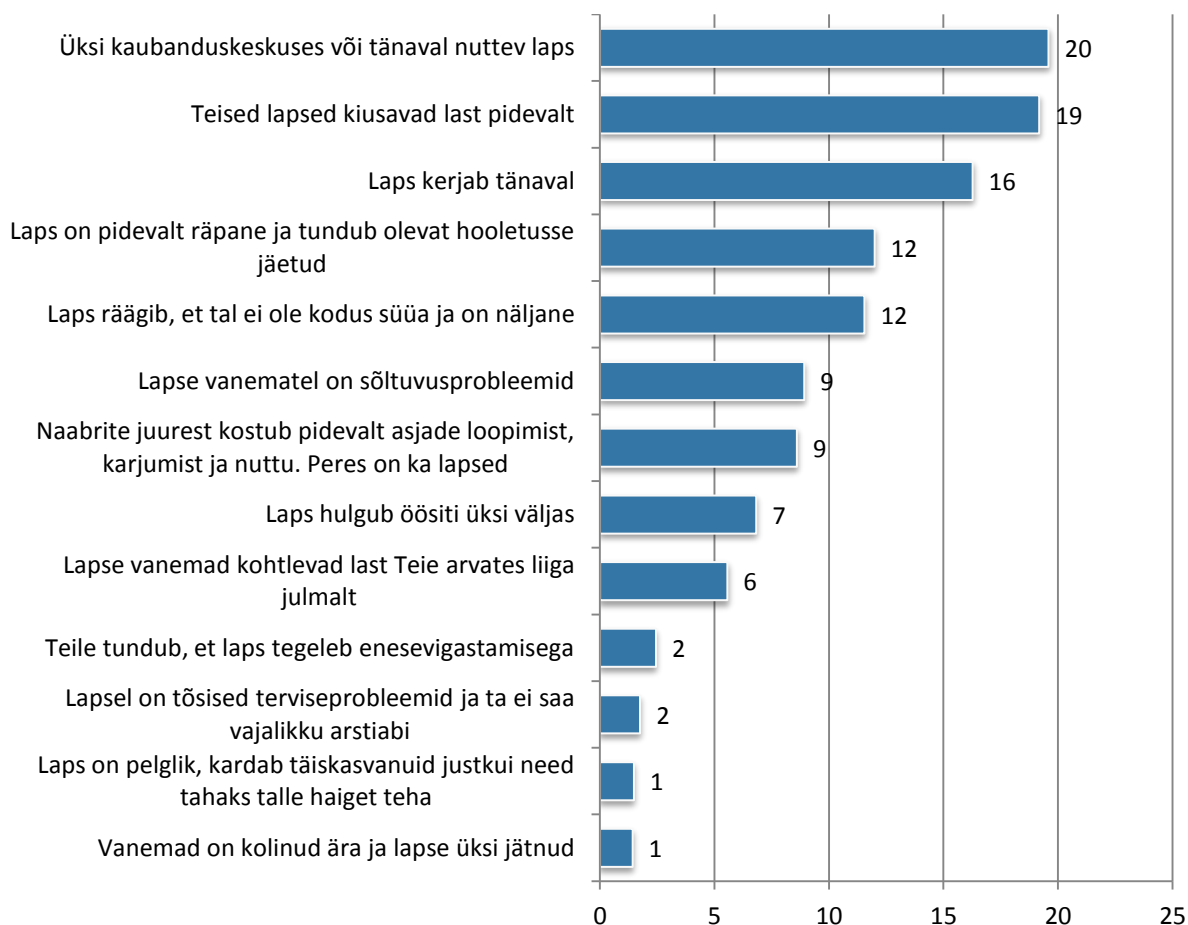
Üksi kaubanduskeskuses või tänaval nutvast lapsest teataks suur osa vastajatest mujale – täpsustavalt, et teatatakse infopunkti või turvamehele.

3.4.2. Abivajavast lapsest teatamise kogemused

Kui eelmised küsimused käsitlesid inimeste võimalikku käitumist juhul, kui nad kohtavad abi vajavat last, siis realselt ei ole suurem osa vastajatest (58%) kunagi näinud lapsi, kes oleksid mõnes kirjeldatud olukorras, lisaks ei osanud 5% öelda, kas nad on näinud. 38% vastajatest ütles, et nad on kunagi näinud mõnes eelpool kirjeldatud olukorras last. Teistest oluliselt sagedamini vastasid kõrgharidusega inimesed, et nad on mõnes eelpool kirjeldatud situatsioonis olevaid lapsi kohanud (45% kõrgharidusega vastajatest on kohanud), Kesk-Eestis elavad inimesed (50%), ja need, kes on kuulnud midagi lapse õigustest (42%). Teistest harvemini on nimetatud olukordadega kokku puutunud vanemad inimesed (30% 60–74-aastastest vastajatest) ja need, kes ei ole kuulnud midagi lapse õigustest (27%).

Enim on Eesti elanikud märganud olukordi, kus laps nutab üksinda kaubanduskeskuses või tänaval (20%), teised lapsed kiusavad last pidevalt (19%) või laps kerjab tänaval (16%) (joonis 33).

JOONIS 33. MILLISES NIMETATUD OLUKORRAS OLII ABI VAJAV LAPS, KEDA VASTAJA ON NÄINUD? OSAKAAL NENDEST, KES ON NÄINUD ABIVAJAVAT LAST N= 386(%)

Väga harva on inimesed olnud tunnistajaks olukorrale, kus lapse vanemad on ära kolinud ja lapse üksinda jätnud (6 vastajat), laps on pelglik ja kardab täiskasvanuid justkui need tahaks talle haiget teha (5 vastajat), lapsel on tõsised terviseprobleemid ja ta ei saa vajalikku arstiabi (8 vastajat) või vastajale on tundunud, et laps tegeleb enesevigastamisega (8 vastajat). Kas tegu on asjaoluga, et neid sündmuseid toimubki harva, või on tegu asjaoluga, et inimesed ei märka hädas olevaid lapsi, ei ole kahjuks võimalik öelda.

Üle poole neist, kes abivajavate lastega kokku on puutunud (58%), täitis oma kohustust abi vajavast lapsest teatada, 37% ei teatanud kellelegi abivajavast lapsest ning 5% abi vajavat last näinud inimestest ei osanud öelda, kas nad kellelegi teatasid.

Teistest sagedamini on abi vajavast lapsest vajadusel teatanud Lõuna-Eesti elanikud (72% neist Lõuna-Eesti elanikest, kes on kokku puutunud abi vajavate lastega) ja maakonnakeskuse või väiksema linna elanikud (67%) ning alaealiste lastega vastajad (66%). Harvemini on oma teavitamiskohustust täitnud mitte-eesti suhtluskeelega (47% on teavitanud) ja lasteta (vaba)abieluinimesed (62%).

Kuna erinevat abi vajanud lapsi märganud inimeste arv on väike, ei saa teha kaugeleulatuvaid järeldusi selle kohta, millise abivajaduse korral sagedamini teatakse. Siiski hakkab silma, et kõigi probleemide märkamise korral on suurem või väiksem hulk inimesi jätnud probleemist teatamata. Kõige sagedamini teatasid inimesed sellest, kui nägid kaubanduskeskuses nutvat last. Ka võeti ette midagi, kui nähti last, keda teised lapsed kiusavad. Tõsisemate probleemide korral aga jäeti sagedamini teatamata. Mitteteatamise taga võib olla erinevaid asjaolusid: teadmatus, oskamatus, tahtmatus ennast teiste probleemidesse segada, aga ka näiteks teadmine, et keegi juba probleemiga tegeleb.

3.4.3. Kokkuvõte

Abivajava lapse märkamist ja abistamist käsitlevad küsimused puudutavad lapse õigust olla kaitstud. Laste kaitsmisel on suur roll ennetamisel ja varajasel märkamisel, mistõttu teadlikkus lapse õigustest, lapse märkamine ning oskus abivajavast lapsest asjaomaseid instantsse teavitada, on kriitilise tähtsusega. Vastavalt Eesti Vabariigi lastekaitseseaduse §59 on igaüks kohustatud abi vajavast lapsest teatama.

Küsitluse tulemusel võib öelda, et üheksa vastajat kümnest ehk suurem osa täiskasvanud elanikkonnast nõustub sellega, et iga inimese kohustus on teatada vastavale abi andvale asutusele abivajavast lapsest. Kui aga esitada vastajatele konkreetseid näiteid, selgub, et kõige varmamad ollakse teatama juhtumitest, kus ollakse veendunud, et laps vajab abi ja on hädas. Näiteks teataks enamus täiskasvanud inimestest (86%) lapsest, kelle vanemad on ära kolinud ja lapse üksi jätnud või ka üksi kaubanduskeskuses või tänaval nutvast lapsest. Kõige vähem (53%) teatataks lapsest, kes on pelglik ja kardab täiskasvanuid. Viimane on selgitatav ilmselt sellega, et sellise lapse puhul ei olda kindlad, et laps vajab abi. Samas on oluline silmas pidada, et teataja ei pea andma hinnangut olukorrale, vaid teatada tuleb ka igasuguse kahtluse korral.

3.5. Lapse ajakasutus

Mitmed uurimused on näidanud, et laste vaba aeg ning mänguaeg on märkimisväärselt vähenenud. Samal ajal on kasvanud õppimisele ja spordile pühendatud aeg (Darbyshire 2007, Ginsburg 2007). Probleemi aktuaalsust näitab see, et mitmel pool maailmas juhitakse üha enam tähelepanu laste üleorganiseeritud aja probleemile (ingl. *overbooked childhood*). Lapsevanemate järjest suurenev hariduse ja selle tähtsuse rõhutamine võib aga oluliselt piirata lapse aega tema enda jaoks ning takistada tal olla laps "siin ja praegu", mis on aga oluline takistus lapse arengule ja heaolule. Selle tulemuseks on üha rohkem levinud depressioon ja stress laste hulgas ning näiteks ka ülekaalulisus ja üleüldiselt halb tervislik seisund (Ginsburg 2007).

Monitooringus uuriti lapsevanemate vaatenurka laste ajakasutusele ja nende vabale ajale – kas lapsel on piisavalt vaba aega või on ta lapsevanemate hinnangul liialt ülekoormatud ja väsinud. Samuti paluti lapsevanematel väljendada oma hinnanguid selle kohta, kuidas peaksid nende lapsed oma vaba aega kulutama. Ajakasutusega seotud on ka lapse privaatsus ning võimalus vajadusel ja soovi korral rahulikult omaette olla. Samuti küsiti lapsevanemate hinnanguid selle kohta, kui rahul on laps kooli või lasteaiaga.

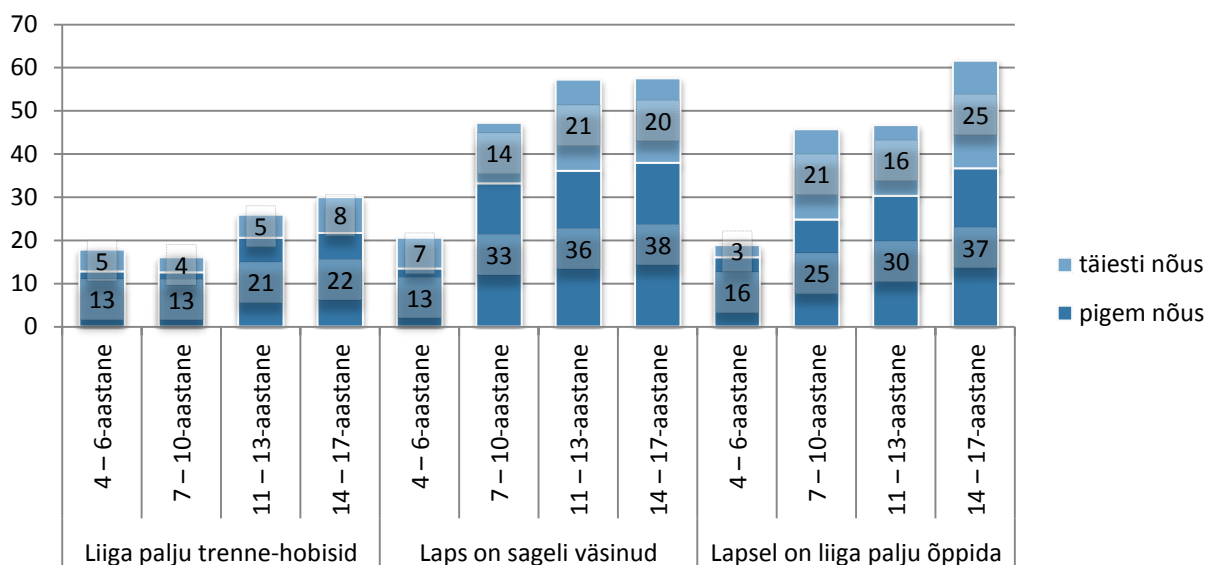
Käesolev peatükk käsitleb selliseid küsimusi, mida küsiti ainult sellistelt lapsevanematelt, kelle perekonnas on vähemalt üks alla 18-aastane laps (s.h. lapsed, kes ei ela vastajaga koos ning elukaaslase või abikaasa lapsed, kes vastajaga koos elavad). Iga lapsevanem vastas ühe lapse kohta ning mitme alaealise lapsega lapsevanemad pidid valima vastavalt etteantud valikukriteeriumitele ühe lapse, kelle kohta vastata (vt ptk 2.1.)

3.5.1. Laste koormus ja vaba aeg

Küsitluses osalenud lapsevanemate käest uuriti nende hinnangut lapse ajakasutusele ning esmalt küsiti, kui võrd nende hinnangul on lastel liiga palju õppida. Vastajad jagunesid enam-vähem võrdselt kaheks grupiks: vanemad, kes arvavad, et nende lapsel on pigem liialt palju õppida (42%) ning vanemad, kes arvavad, et nende lapse koormus vähemalt õppimise osas pole liiga suur ehk siis pigem ei olnud nõus väitega, et nende lapsel on liialt palju õppida (40%). 42% kõigist lapsevanematest ei leidnud, et nende lapsel oleks liiga palju õppida, pigem tõseks pidas seda väidet neljandik ehk 25% vastajatest ning täiesti nõus sellega oli 15% vastanud lapsevanematest. 16% valimisse sattunud lapsevanemate lapsed ei käinud veel koolis.

Laste koormusele andsid isad ja emad mõnevõrra erineva hinnangu. Võrreldes emadega pidasid isad laste õppimiskoormust harvemini liiga suureks - kooliealiste lastega meestest ei leidnud 48%, et nende lapsel on liialt palju õppida, samas kui naistest arvas nii 36%. Vanemate hinnangul on just suurematel lastel koolis koormus liiga suur. 14–17-aastaste laste osas leidis 62% lapsevanematest, et lapsel on liiga palju õppida, samas kui 11–13-aastaste ja veel nooremate, 7–10-aastaste puhul hindab 46% lapsevanematest, et õppimiskoormus on liiga suur (joonis 37). Huvitaval kombel ütleb 4-6-aastaste laste vanematest vaid 46%, et laps ei käi koolis, ning 19% 4–6-aastaste laste vanematest hindab, et lastel on liiga palju õppida. Selline tulemus on üllatav, kuna Eestis tekib koolikohustus lapsel alles seitsme aasta vanusena. Raske on öelda, kas selliselt vastanud lapsevanemad hindasid laste õppimiskoormust lasteaias, eelkoolis või lihtsalt iseseisva õppimise vajadust, et end näiteks kooliks ette valmistada. Tähelepanu väärrib ka see, et 7% kõige vanemate laste vanematest ei tea, kas nende lastel on liiga palju õppida.

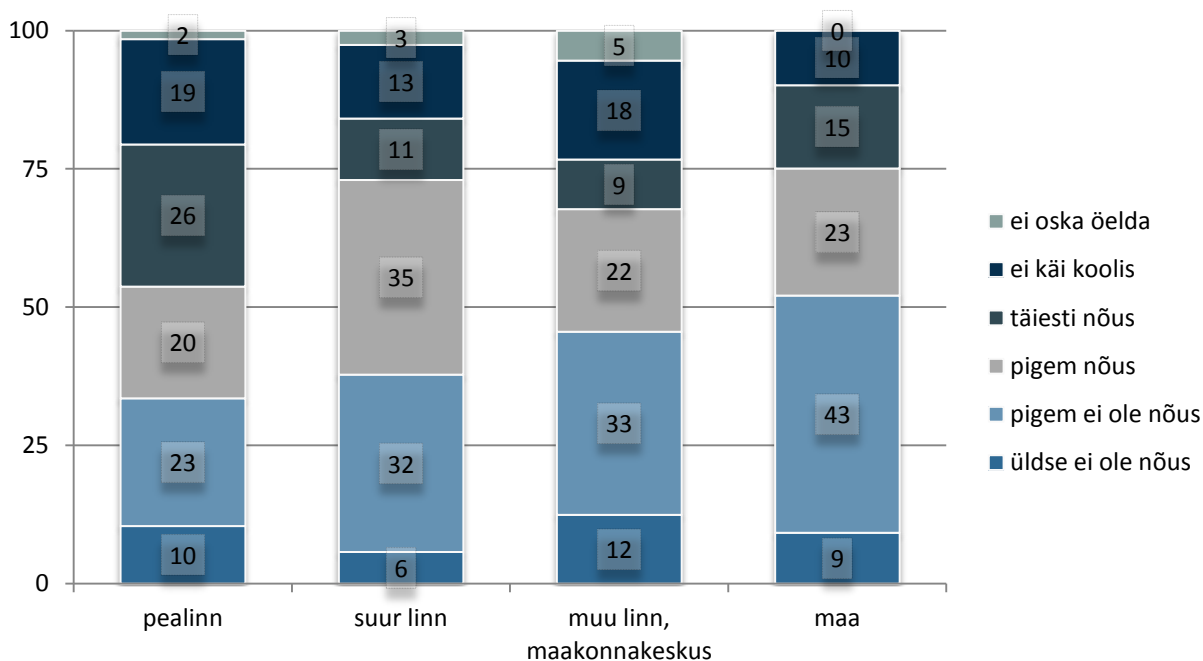
JOONIS 34. KUIVÕRD NÕUSTUTE VÄIDETEGA, ET TEIE LAPSEL ON LIIGA PALJU ÕPPIDA, TA ON SAGELI VÄSINUD, TAL ON LIIGA PALJU TRENNE HOBIID? LAPSE VANUSE JÄRGI (%)

20–29-aastaste vastajate grupp torkas silma sellega, et väga suurel osal neist olid eelkooliealised lapsed, kes ei käinud veel koolis (41%). Sama vanusegrupi lapsevanemad, kelle lapsed siiski juba käisid koolis, üldiselt ei leidnud, et nende lapsel oleks palju õppida (täiesti nõus kõigest 5% vastajatest). Samas 40–49-aastaste vanusegrupis oli märgata, et ligi pooled (49%) ei nõustu väitega (vastates üldse ei ole nõus või pigem ei ole nõus), mille kohaselt nende lastel on liiga palju õppida.

Erinevusi lapsevanemate hinnangutes esines ka sõltuvalt sellest, kus perekond elab. Kui võrrelda omavahel pealinnas, mõnes teises suuremas linnas, väikestes linnades ja maal elavaid lapsevanemaid, siis on märgata, et pealinnas ja teistes suuremates linnades elavad vastajad on võrreldes väiksemate linnade ja maa-asulate elanikega vähem seisukohal nagu oleks nende lapsel liiga palju õppida. Näiteks pealinnas elavad vastajad on keskmiselt pakkunud varianti “pigem ei ole nõus” vähem (23%) kui ülejäänud vastajad ning varianti “täiesti nõus” on pealinnalased pakkunud järele keskmiselt teistest vastajatest rohkem (26%, samal ajal suured linnad 11%, maakondade keskused 9% ja maa-asulate elanikud 15%)(joonis 38). Seega pealinna ja suuremate linnade inimesed hindavad oma laste koormust suuremaks kui maal või väiksemates linnades elavad inimesed. See ei pruugi otseselt tähendada, et suuremate linnade koolides ongi suurem koormus, vaid võib viidata ka näiteks üldisele elutempo erinevusele ja erinevusele muude tegevuste ja võimaluste kättesaadavuse osas, mis lapsevanemate, aga ka laste endi hinnanguid kujundavad.

JONIS 35. KUIVÕRD NÕUSTUTE VÄITEGA: LAPSEL ON LIIGA PALJU ÕPPIDA? ELUKOHA JÄRGI (%)

Vastajaid nende isikliku kuusissetuleku põhjal võrreldes kerkivad esile 201–300 eurose isikliku kuusissetulekuga lapsevanemad, kes nii kõrgema kui ka madalama sissetulekuga lapsevanematest on keskmiselt rohkem arvanud, et nende lapsel on liiga palju õppida (pigem või täiesti nõus on 60%). Suurema palgaga lapsevanematest leiab väiksem osa, et nende lapsel on palju õppida – neist, kelle isiklik kuine sissetulek on 301-400 eurot, leiab 44%, et lapsel on liiga palju õppida. Veelgi suurema isikliku, 401-650 eurose sissetulekuga lapsevanematest on täiesti või pigem nõus 37%, ning üle 651 eurose sissetulekuga lapsevanematest 33%, sellega, et nende lapsel on liiga palju õppida.

Lisaks koolikoormusele paluti lapsevanematel anda ka hinnang laste huvitegevuse koormusele. Kui koolis õppimise koormust hindas liialt suureks ligikaudu 40% lapsevanematest, siis sellel seisukohal, et nende laps on liialt hõivatud huvialategevusega, oli 20% kõigist vastanud vanematest. Väitega ei olnud nõus 74% kõigist lapsevanematest. Emad kaldusid isadest enam arvama, et nende laps ei ole huvitegevusega liialt hõivatud – nii arvas 79% vastanud emades ja 68% isadest. Isad aga olid jällegi emadest enam arvanud, et laps on huvialaringide ja trennidega liialt hõivatud (pigem või täiesti nõus 17% naistest ja 25% meestest).

Kui vaadata, mis vanuses lapse kohta arvamust avaldati, siis on näha, et mida vanem on laps, seda sagedamini vanem leiab, et tal on liiga palju huvialaringe ja trenne. Kui 4–6-aastaste laste vanematest leiab seda 18% (täiesti ja pigem nõus), siis 14–17-aastaste laste puhul nõustub sellega 30% lapsevanemaid. See võib olla ühelt poolt seotud sellega, et vanemad lapsed võtavadki endale rohkem kohustusi ja tegelevad erinevate hobidega, kuid teisalt võib see vanemate hinnang olla seotud ka asjaoluga, et mida väiksem on laps, seda suurema tõenäosusega on otsustanud ta vanemad selle, milline on lapse trennide ja huvialade koormus.

Erineva haridustasemega vastajaid uurides on märgata, et algharidusega lapsevanemate puhul ei oska neist teiste gruppidega võrreldes märkimisväärselt rohkem inimesi seisukohta võtta –15% ei oska küsimusele vastata. Kõrgharidusega lapsevanemad arvavad võrreldes madalama haridustasemega lapsevanematega rohkem, et nende laps pole liialt aktiivselt seotud trennide ja huvialaringidega – nii arvab 82% kõrgharidusega emadest ja isadest. Selgub ka, et pealinna inimesed arvavad võrreldes teistega rohkem, et

nende laps on liialt hõivatud huvialategevusega. Täiesti nõus on antud väitega 12% pealinna lapsevanematest, samal seisukohal on aga kõigest 2% nii teiste linnade kui ka maa-asulate elanikest.

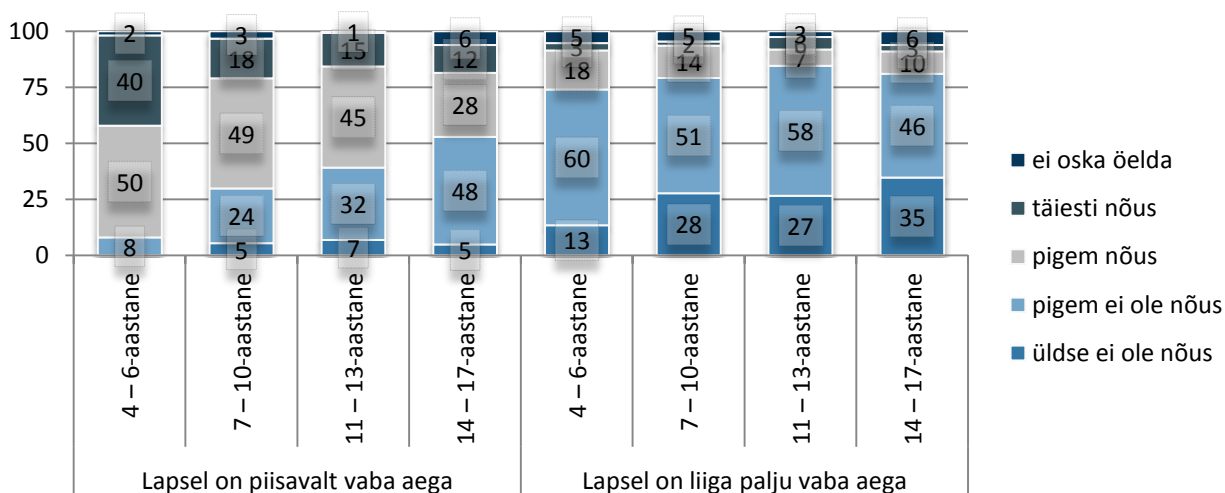
Järgmiseks laste hõivatuse ja koormuse näitajaks valiti hinnang laste väsimusele ja paluti öelda, kuivõrd nad nõustuvad väitega „laps on sageli väsinud“. Oma last peavad sageli väsinuks (variandid pigem nõus ja täiesti nõus) 45% vastanud lapsevanematest. 52% vanematest leiab seevastu, et laps pole sageli väsinud. Näiteks on 20–29-aastaste vanusegrupis väitega mittenõustujate osakaal 57% ning nõustujate osakaal 37%, samal ajal on pooled (55%) 40–49-aastastest lapsevanematest seisukohal, et laps on tihti väsinud. Väiksemate laste vanemad on märksa vähem arvamusel, nagu oleks nende laps sageli väsinud, kui suuremate laste vanemad. 32% alla 10-aastaste laste vanematest arvab, et nende laps on tihti väsinud, samal arvamusel on 57% 10–17-aastaste laste vanematest.

Tallinnas elavad lapsevanemad, kes teiste piirkondade lapsevanematega võrreldes leidsid sagedamini, et nende laps on liialt hõivatud huvialaringide või trennidega, kalduvad ka võrreldes muude linnade ja maa-asulate elanikega rohkem arvama, et nende laps on väsinud. 25% pealinlastest, 13% suurte linnade elanikest, 9% väiksemates linnades elavatest ning 10% maal elavatest inimestest on antud väitega täiesti nõus.

Lapsevanematelt küsiti, kas nende lastel on liiga palju vaba aega või kas lastel on piisavalt vaba aega. Vastanud lapsevanematest arvas 67%, et nende lapsel on piisavalt vaba aega ning 29% oli seisukohal, et vaba aega lapsel siiski piisavalt pole. 15% vastanud vanematest leiab, et nende lapsel on liialt palju vaba aega. 79% vastanutest on vastupidisel arusaamal ning arvab pigem, et lastel ei ole liialt palju vaba aega.

20–29-aastased lapsevanemad olid võrreldes teiste vanusrühmadega vägagi nõus sellega, et lapsel on piisavalt vaba aega, nii arvas 87% kuni 29-aastastest emadest ja isadest. Samal seisukohal oli ka näiteks 60% 20–29-aastastest vanematest ja 69% 30–39-aastastest emadest-isadest. Väiksemate laste vanemad arvavad üldiselt suuremate laste vanematest enam, et lapsel on piisavalt vaba aega. Joonisel 39 on näha, et mida väiksema lapse kohta on vastaja vastanud, seda enam nõustutakse väitega, et lapsel on piisavalt vaba aega. Näiteks lapsevanemad, kellel on 4–6-aastane laps, nõustuvad selle väitega 90% ulatuses (vastates täiesti nõus või pigem nõus), samas kui 14–17-aastaste laste vanemad nõustuvad selle väitega 40% ulatuses.

JOONIS 36. LAPSEVAEMATE HINNANGUD LAPSE VABA AJA KOHTA, VÄIDETEGA NÕUSTUMINE LAPSE VANUSE JÄRGI (%)

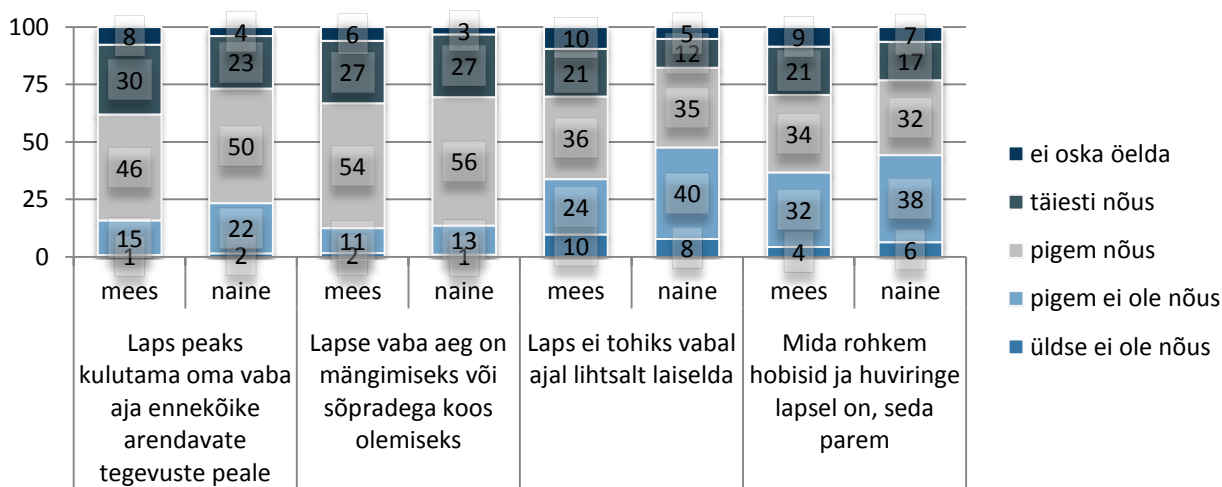
Eesti rahvusest vanemad on võrreldes muust rahvusest emade ja isadega vähem arvamusel, nagu ei oleks nende lapsel piisavalt vaba aega. Väitega, et lapsel on piisavalt vaba aega, ei ole nõus 24% eesti vanematest ja 40% muu rahvuse lapsevanematest.

3.5.2. Kuidas peaksid lapsed oma vaba aega sisustama

Lapsevanematel paluti hinnata, kui võrd nad nõustuvad, et laps peaks kulutama oma vaba aja ennekõike arendavate tegevuste peale. Selle väitega oli täiesti või pigem nõus 74% lapsevanematest. Samal ajal leiab 82% vastanud vanematest, et nende lapse vaba aeg on mängimise või sõpradega koos olemiseks. Eriti tugevalt pooldavad vabal ajal mängimist 20–29-aastased lapsevanemad, kellest 89% on täiesti või pigem nõus. Tulemuste põhjal võib ehk oletada, et suur osa vanemaid näeb ka mängimist ja sõpradega olemist lapse jaoks arendava tegevusena. Lapsevanemad, kelle laps on alla 10-aastane on rohkem täiesti nõus (34%) väitega, et laps peaks vaba aja veetma mängides ja sõpradega koos olles. 10–17-aastaste laste vanematest on samal arvamusel 19% vastanutest.

Arvamusel, et laps oma vabal ajal laiselda ei tohiks, on 51% lapsevanematest, nõus pole sellega aga 42% emadest ja isadest. Võrreldes emadega on isad rohkem laisklemise vastu: 48% vastanud naistest ei nõustu üldse või pigem väitega „Laps ei tohiks vabal ajal lihtsalt laiselda“, samal ajal kui meestest ei jaga seda arvamust 34% (joonis 40).

JONIS 37. MÕELGE OMA LAPSE VABA AJA PEALE, KUI VÕRD TE NÕUSTUTE JÄRGMISTE VÄIDETEGA? VASTAJA SOO JÄRGI (%)

Piirkonniti on märgata, et Põhja-Eestis (v.a. Tallinn) ja Ida-Virumaal elavad lapsevanemad on teistest sagedamini seisukohal, et laps ei tohiks vabal ajal laiselda – nii arvab 70% Põhja-Eesti (v.a. Tallinn) ja 74% Ida-Virumaal elavatest vastanutest. Lõuna-Eesti isad ja emad on selles osas vastupidisel arvamusel – vaid 38% selles piirkonnas elavatest lapsevanematest on täiesti või pigem nõus sellega, et laps ei tohiks vabal ajal lihtsalt laiselda. Lääne-Eestis ja Kesk-Eestis on sellisel seisukohal olevaid lapsevanemaid 45% ning Tallinnas 44%.

Lapse huviringide rohkust peab oluliseks 52% vanematest, kes on täiesti või pigem nõus väitega “mida rohkem hobisid ja huviringe lapsel on, seda parem.” Maakohtades ja ka Tallinnas on lapsevanemaid, kes leiavad, et mida rohkem lapsel on huviringe ja hobisid, seda parem. Nii maal kui ka pealinnas elavatest küsimusele vastanud emadest ja isadest on 57% sellega nõus. Samal arvamusel on 49% suuremates linnades ja 45% väikelinnades elavatest lapsevanematest.

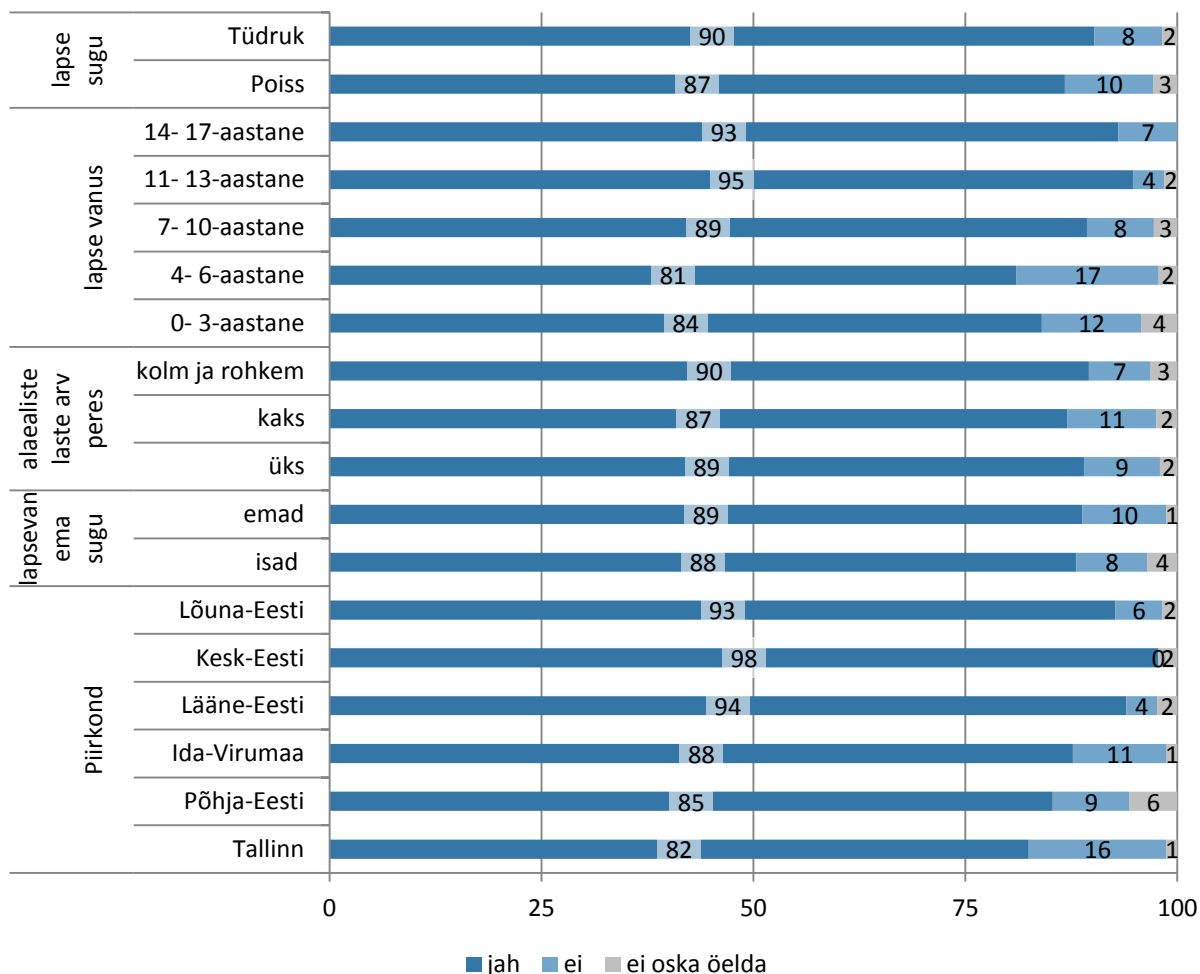
67% vastanud lapsevanematest on seisukohal, et laps peaks kindlasti saama ise otsustada, mida ta oma vaba ajaga ette võtab, ning sellega ei nõustu 25% vanematest. Samal ajal on 49% vastanud vanematest arvamusel, et siiski lapsevanem on see, kes peaks lapse vaba aja tegevuste üle otsustama, ning selle väitega pole nõus 46% vanematest. Siinkohal on tekkinud ilmselt vastuolu lapsele piisava vabaduse võimaldamise ning samal ajal vastutustundlikuks vanemaks olemise vahel. Vanemad soovivad ühelt poolt võimaldada lastel teha oma valikuid ise, teisalt aga soovivad siiski mingisugust kontrolli oma järelkasvu tegevuse üle.

Pealinna emad-isad on võrreldes teistes piirkondades elavate vanematega rohkem seisukohal, et laps peaks ise saama otsustada, mida ta oma vaba ajaga teeb. 75% Tallinnas, 58% suurtes linnades ja 62% maal elavatest vanematest pooldab lapse enda valikuid vaba aja osas. Nooremate laste vanemad arvavad suuremate laste vanematest enam, et nad peaksid otsustama oma lapse vaba aja üle. Alla 10-aastaste laste emadest isadest oli vastaval seisukohal 53%, 10–17-aastaste laste vanematest 44%.

3.5.3. Lapse privaatsus

Nii nagu igal täiskasvanul on ka igal lapsel soov ja vajadus olla vahel üksi ning tegeleda oma asjadega nii, et keegi tema rahu ei häiriks. Monitooringus küsiti lapsevanematelt, kas nende lapsel on koht, kus omaette olla ja näiteks lugeda või õppida. 89% emade ja isade hinnangul on nende kodus olemas koht, kus laps saab rahulikult olla ja lugeda või õppida. Emade ja isade hinnangud selles osas märkimisväärselt ei erine. Ka ei ole poiste ja tüdrukute kohta käivates hinnangutes erinevusi ja erinevusi pole ka laste arvust sõltuvalt. Koolieelikutel on emade ja isade hinnangul selline koht pisut harvem olemas (84% 0-3-aastastest ja 81% 4-6-aastastest). Vanematel lastel on enamasti olemas selline koht olemas (89-95%, sõltuvalt vanusest), kus omaette olla. Siiski on ka selliseid koolilapsi, kellel vanemate sõnul pole kodus omaette olemise kohta (4-8%, sõltuvalt vanusest, vt joonis 41), mis võib mõjutada näiteks laste õppeedukust. Keskmiselt ütles 9% vanemaid, et nende kodus lapsel sellist võimalust üksi olla ei ole.

JOONIS 38. KAS TEIE LAPSEL ON KOHT, KUS OMAETTE OLLA? LAPSE SOO, VANUSE, PERE LASTE ARVU JA PIIRKONNA JÄRGI (%)

Pealinnas elavatest lapsevanematest oli teiste regioonide lapsevanematega võrreldes kõige suurem osa seisukohal, et nende lapsel pole kodus omaette olemise kohta – kui Tallinnas elavatest lapsevanematest leidis 16%, et lapsel sellist kohta pole, siis maapiirkondades elavatest lapsevanematest vaid 3%. Lisaks ei ole Ida-Virumaal 11% vanemate hinnangul lastel sellist kohta ning Põhja-Eestis 9% (lisaks 6% ei osanud vastata) (joonis 41).

Vaadeldes vastajaid isiklike kuusissetulekute põhjal, siis on märgata, et lapsevanemad, kelle pere keskmine netosissetulek ületab 1300 eurot, arvavad teisest enam, et nende lapsel on kodus olemas rahulik paik olemiseks ja õppimiseks. 95% eelmainitud sissetulekugruppi kuuluvatest vanematest on väitega nõus, samal ajal pisut vähem ollakse antud väitega nõus (86% vastanutest) grupis, kus pere keskmine sissetulek kuus on 501–800 eurot. Ilmselt on aga seos sissetulekuga tingitud sellest, et suurema sissetulekuga inimesed elavad suurema tõenäosusega suuremas kodus. Kui ühepereelamus elavate perede lastest on vanemate hinnangul omaette olemise koht olemas 94% juhtudest, siis väiksemas korterelamus elavate perede lastest 90% ja suuremas korterelamus elavate perede lastel 86%.

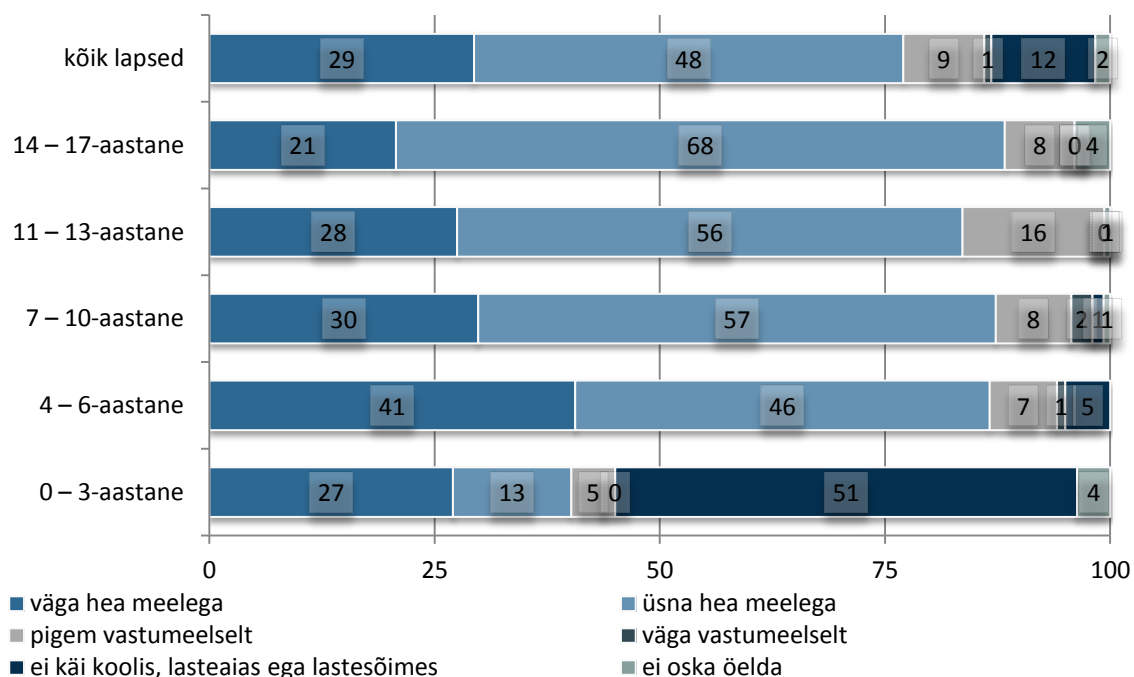
3.5.4. Hinnang lapse rahulolule kooli või lasteaiaiga

Teatavast vanusest alates veedavad lapsed suurema osa oma ajast lasteaias ja/või koolis. Seega on neil asutustel oluline roll laste elus ning kasvamises ja arengus ning on oluline, et laps end koolis ja lasteaias hästi tunneks. Lapsevanematel palutigi seetõttu hinnata, kui hea meelega laps käib koolis või lasteaias.

Lapsevanemaid, kelle arvates nende laps käib lasteaias või koolis meeleldi, on vastajate hulgas 77%. Seejuures on märgatav, et pigem on leidnud lapsevanemad, et nende laps käib lasteaias üsna „hea meelega“, mitte „väga hea meelega“. 10% lapsevanemate hinnangul käib nende laps vastumeelselt lasteaias või koolis (joonis 42).

Põhja-Eesti (v.a. Tallinn) ja Ida-Virumaal elavad lapsevanemad on teistes piirkondades elavatest vanematest vähem nõus väitega nagu meeldiks nende lapsele väga koolis ja lasteaias käia – nii arvab ainult 19% Põhja-Eesti (v.a. Tallinn) ja 17% Ida-Virumaa vastajatest. 20% Põhja-Eesti (v.a. Tallinn) isadest-emadest leiavad, et nende laps käib pigem vastumeelselt nii koolis kui ka lasteaias.

JOONIS 39. KUI HEA MEELEGA TEIE LAPS KÄIB LASTEAIAS VÕI KOOLIS? LAPSE VANUSE JÄRGI (%)

Lapse vanuse järgi lapsevanemate hinnanguid vaadates hakkab silma, et 11-13-aastaste laste hulgas on rohkem neid, kes vanema sõnul käivad pigem vastumeelselt koolis (16%) ja vähem neid kes väga hea või üsna hea meelega koolis käivad (85%). 7-10-aastastest käib väga hea või üsna hea meelega koolis 87% ja 14-17-aastastest 89%. Kuigi valdava enamiku vanemate hinnangul käib enamus lastest käib üsna hea meelega lasteaias või koolis, on vähem neid, kes vanemate hinnangul käivad koolis väga hea meelega. Mida noorem on laps, seda suurema tõenäosusega leiavad ta vanemad, et laps käib koolis või lasteaias väga hea meelega. Lasteaias käib lapsevanema hinnangul väga hea meelega 41% lastest, koolis käivad kõige parema meelega 7-10-aastased (30%) ja 11-13-aastased (28%). 21% nendest vanematest, kes vastasid oma 14-17-aastaste laste kohta, hindas, et nende laps käib hea meelega koolis.

3.5.5. Kokkuvõte

ÜRO lapse õiguste konventsioon⁵ sätestab lapse õiguse puhkusele ja jõudeajale, mida ta saab kasutada mänguks ja meelelahutuslikuks tegevuseks vastavalt eale ning vabaks osavõtuks kultuuri- ja kunstielust. Mitmed uurimused on aga näidanud, et tänapäeval napib üha rohkem lastel mänguaega ning laste aeg on üleorganiseeritud (ingl *overbooked childhood*). Eelnev peatükk andis ülevaate lapsevanemate hinnangust oma laste ajakasutusele, privaatsusele ning käsitles ka hoiakuid seoses lapse ajakasutusega.

Valdav enamus lapsevanematest (67%) leiab, et nende lastel on piisavalt vaba aega ning väike osa (15%) leiab, et nende lapsel on liialt palju vaba aega. Seega ei ole lapsevanemate hinnangul üldiselt laste päevad liiga tegevusi täis. Kui vaadata konkreetsemalt kooli ja huvialategevust, selgub, et teatud hulga lapsevanemate hinnangul on lastel koolis liiga suur koormus (42%) ning samuti on viiendik (20%) lapsevanemaid seisukohal, et nende lapsed on trennide või huvialaringidega liialt hõivatud (20%). 45% lapsevanematest leiab, et nende laps on sageli väsinud. Tallinnas elavad lapsevanemad hindavad oma laste koormust suuremaks kui mujal piirkondades elavad vanemad – nad leidsid sagedamini, et laps on hõivatud liialt huvialade või trennidega, aga ka seda, et laps on sageli väsinud. Sealjuures on pooled lapsevanematest (52%) on täiesti või pigem nõus, et mida rohkem hobisid ja huviringe lapsel on, seda parem. Lisaks on suurem osa (74%) seisukohal, et laps peaks kulutama oma vaba aja ennekõike arendavate tegevuste peale ning leiavad (51%), et laps ei tohiks vabal ajal lihtsalt laiselda. Seega on märke lapsevanemate soovist lapsi arendada, mis võib viia laste üleorganiseeritud ja hõivatud päevadeni. Samal ajal leiab 82% vastanud vanematest, et nende lapse vaba aeg on mängimise või sõpradega koos olemiseks.

Seetõttu on oluline, et lapsed saaksid ise sõna sekka öelda, millises mahus ja milliste tegevustega nad teha soovivad. Võimalus kaasa rääkida erinevates last puudutavates otsustes on ka oluline osa lapse õigustest. 67% vastanud lapsevanematest on seisukohal, et laps peaks kindlasti saama ise otsustada, mida ta oma vaba ajaga ette võtab. Samal ajal on 49% vastanud vanematest arvamusel, et siiski lapsevanem on see, kes peaks lapse vaba aja tegevuste üle otsustama. Noorteseire aastaraamat viitas sellele, et lapsevanemate jaoks annab laste juhendatud tegevustes osalemine kindlustunde, et laps pole niisama tänaval (89%), vaid viibib arendavas keskkonnas (92%) (Karu, Turk 2012). See võibki olla üheks põhjuseks, miks lapsevanemad leiavad, et nad soovivad otsustada oma lapse vaba aja tegevuste üle.

Lapsevanemad olid üldiselt arvamusel, et rahulik paik lapse jaoks on nende kodus olemas. Pealinnas ja maapiirkonnas elavad emad ja isad hindasid teistest sagedamini, et nende lapsel on olemas koht, kus rahulikult omaette olla, õppida või lugeda.

Kokkuvõtvalt võib öelda, et enamik küsitletud lapsevanematest olid arvamusel, et nende lapsed käivad üsnagi hea meelega nii koolis kui ka lasteaias.

⁵ Lapse õiguste konventsioon, artikkel 31

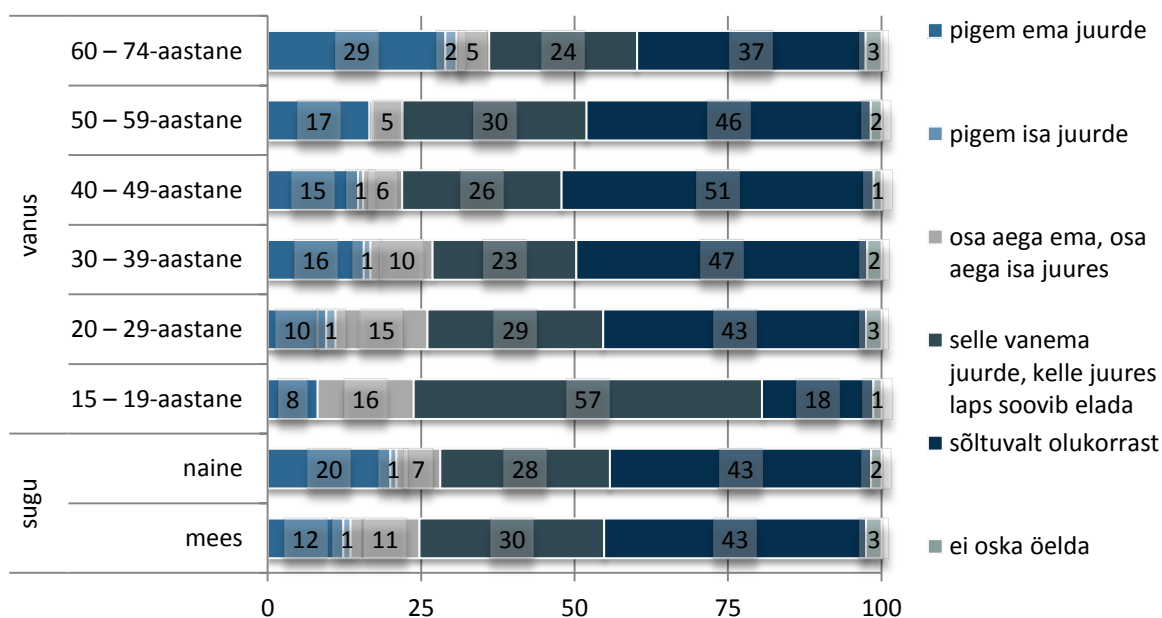
3.6. Lapse õigus mõlemale vanemale

Nii ÜRO lapse õiguste konventsioon kui Eesti Vabariigi lastekaitse seadus sätestavad lapse õiguse pärast vanemate lahkuminekut säilitada oma suhted perekonnast lahkunud vanemaga, kui see pole lapsele ohtlik⁶. Eestis on üsna laialt levinud, et lahkumineku puhul peetakse õigeks jätta laste hooldusõigus emale ning katkestada isa ja lapse omavahelised kontaktid. Selle mudeli kohaselt peaks kasuisa muutuma lapsele esmatähtsaks persooniks, lihase isa jaoks peab saama tähtsamaks tema uus perekond. Selle mudeli kõrvale on siiski tasapisi tekkinud ka vanema ja lapse sidemete järjepidevusel põhinev mudel, mille puhul peetakse oluliseks sidemete alalhoidmist mõlema vanemaga (Hansson 2007).

Erinevad hoiakud võivad mõjutada seda, kuivõrd lapse õigus mõlemale vanemale on tagatud. Seetõttu uuriti inimeste seisukohti selles osas. Vastajatel paluti ette kujutada olukorda, kus lapse vanemad lähevad mingil põhjusel lahku, ning anda enda hinnang selle kohta, kelle juurde peaks vastaja arvates jääma laps elama. Ligi pool Eesti elanikest (43%) leidis, et see sõltub olukorrast, 16% pidas õigeks, kui laps jääks pigem ema juurde ning vastupidi, isa juures elamist pidas õigeks vaid marginaalne osa vastajaskonnast ehk 1% elanikest. Jagatud hooldust ehk seda, et laps on osa aega ema juures ning osa aega isa juures, pooldas 9% vastanutest. Üsna suur osa Eesti elanikest (29%) leiab aga, et see on lapse otsustada ning laps peaks jääma selle vanema juurde, kelle juures ta soovib elada. Seega ollakse üldiselt seisukohal, et nii üheselt seda määrata ei saa ning kõik sõltub kas olukorrast või lapse enda soovidest.

Traditsioonilist hoiakut kandis siiski ka viiendik elanikkonnast, kes näeb last ikka pigem ema juurde kuuluvana. Sealjuures on just naised need, kes pigem näevad, et laps peaks elama just ema juures – tervelt 20% naistest leidis nii, samas kui meestest näeb last pigem ema juures 12% (joonis 34).

JOONIS 40. KELLE JUURDE PEAKS LAPS JÄÄMA ELAMA KUI VANEMAD LÄHEVAD LAHKU? (%)

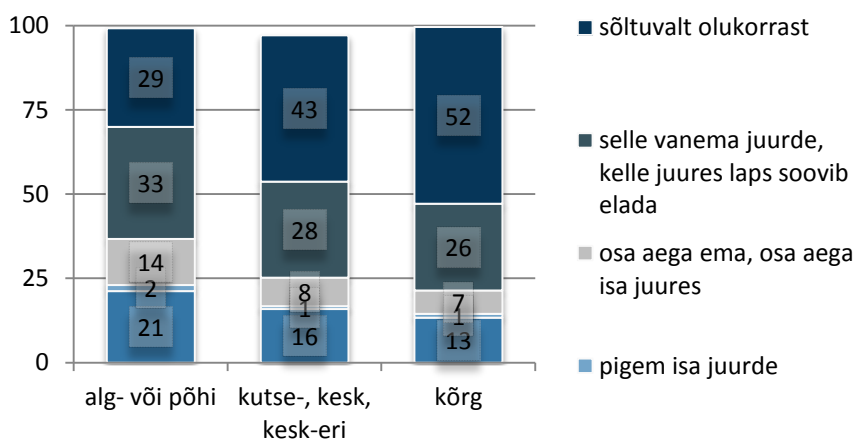

⁶ Lapse õiguste konventsiooni artiklid 9 ja 10, Eesti Vabariigi lastekaitse seaduse §28 ja §30

Erinevas vanuses inimesed on oma arusaamades üsna erinevad. Kõige kaasaegsemaid lahendusi peavad õigeks 15–19-aastased noored, kellest suur osa on ise veel alles lapse positsioonil. Nendest tervelt 57% leiab, et kõige õigem oleks lapse enda käest küsida, kumma vanema juures ta soovib olla. Lisaks leiab viiendik noortest, et laps peaks elama osa aega ema, osa aega isa juures. Hoiak, et laps kuulub ema juurde, on selgelt vanusega seotud – mida vanem on inimene, seda suurema tõenäosusega ta seda pooldab. 60–74-aastastest on 29% seda meelt, et lapsel tuleks elada ema juures, samas kui 15–19-aastastest on seda meelt vaid 8%. Lapse enda valikut aga pooldavad kõige rohkem noored ise, ülejäänud vanusrühmade puhul jääb sellise variandi pooldajate osa 23–30% vahele.

Ka on inimeste hinnangud olulisel määral seotud nende haridustasemega – mida kõrgem on haridus, seda väiksema tõenäosusega väljendas vastaja väga kindlat seisukohta ning leidis, et see peaks sõltuma olukorrast, kelle juurde laps elama jääb (joonis 35). Keskmisest rohkem oli ema juurde jäämise pooldamist naiste ning eakamate inimeste hulgas, samuti Kesk-Eesti elanike hulgas.

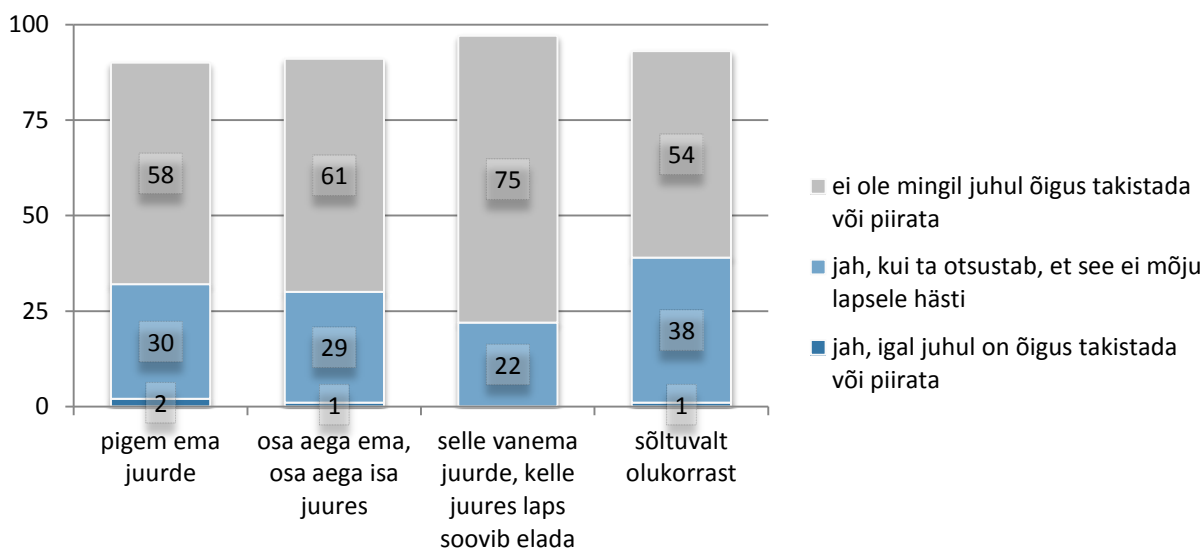
JOONIS 41. KELLE JUURDE PEAKS LAPS JÄÄMA ELAMA KUI VANEMAD LÄHEVAD LAHKU? HARIDUSRÜHMAD JÄRGI (%)

Suurem osa Eesti elanikke (61%) on seisukohal, et lapsevanemal, kelle juurde laps jääb, ei ole mingil juhul õigust takistada või piirata oma lapse suhtlemist teise, eemal elava vanemaga. Teistest mõnevõrra vähem olid selles veendunud muu emakeelega inimesed (54%) ja Ida-Virumaal elavad inimesed (51%). Üsna suur osa inimestest (30%) leidis, et õigus takistada lapse suhtlemist vanemaga on juhul, kui vanem leiab, et suhtlus teise vanemaga ei mõju lapsele hästi. Teistest rohkem leidsid nii maal elavad inimesed (39%) ja kõrgema palgaga inimesed (40%). Teistest vähem toetasid seda seisukohta aga Põhja-Eesti (v.a. Tallinn) (22%) ning abielus või vabaabielus olevad lasteta inimesed (22%).

Samuti on näha seost teiste hoiakutega. Näiteks on laste suhtlemise piiramise vastu sagedamini need, kes leiavad, et laps peab ise saama valida, kumma vanemaga ta koos elab. 75% nendest, kes leiavad, et laps peaks saama ise valida, leiavad ka, et vanemal pole mingit õigust takistada lapse ja teise vanema suhtlust (vt Joonis 42).

JONIS 42. KELLE JUURDE PEAKS LAPS JÄÄMA ELAMA KUI VANEMAD LÄHEVAD LAHKU? LAHKUMINEKUGA SEOTUD HOIAKUTE JÄRGI (%)

Kaduvväike osa Eesti elanikest leiab, et ühel lapsevanemal on õigus tingimusteta takistada või piirata oma lapse suhtlemist teise vanemaga, kes elab lapsest lahus (1%). Teisalt on ka inimesi, kes sellele küsimusele vastata ei osanud (7%) ja mõnevõrra ootuspäraselt on sel juhul tegu inimestega, kes elavad üksi.

Eesti elanike hoiakuid näitab ka see, kas nad peavad lapse õiguste hulka kuuluvaks lapse õigust säilitada isiklikud suhted ja kontakt vanemaga, kui ta on lahus ühest või mõlemast vanemast. Üldiselt leiab peaaegu kogu Eesti elanikkond, et see on lapse õigus (93%) ja väga drastilisi erinevusi teadlikkuses selles osas ei esine.

Lapse õigusest säilitada kontakt vanemaga, kui ta on lahus ühest või mõlemast vanemast, on pisut teadlikumad 40–49-aastased, kellest 96% peab seda lapse õiguseks, kolme ja enama lapsega pered (99%), alla 3-aastaste laste vanemad (96%). Kuigi erinevused on väikesed, on need statistiliselt olulised. Samuti näeme seost sellega, kas inimene on midagi kuulnud lapse õigustest – 95% nendest, kes on kuulnud, leidsid, et see on lapse õigus ning 87% nendest, kes ei olnud lapse õigustest kuulnud. Sealjuures nendest, kes polnud midagi lapse õigustest kuulnud, vastasid ka kõige suurema tõenäosusega, et nad ei oska öelda, kas lapsel on õigus säilitada isiklikud suhted ja kontakt oma vanemaga, kellest ta lahus elab.

4. Vanemlus ja vanemluse toetamine

4.1. Vanemlusstiilid

Monitooringus on koos lapse õiguste temaatikaga vaadeldud ka vanemluse ja vanemluse toetamise temaatikat, sealhulgas vanemlusstiile ning täiskasvanud elanikkonna arusaamasid lapse kasvatamisest. Täiskasvanute arusaamist lastekasvatamisest on oluline uurida seetõttu, et nende suhtumine lastesse ja vastav käitumine kujundab ka laste arusaamu endist, oma võimetest, kompetentsusest, õigustest, kohustustest ja rollidest (Johnny 2006, James *et al.* 2008, Morine 2000).

Kirjanduse põhjal on võimalik eristada nelja erinevat tüüpi vanemlusstiili (Maccoby & Martin, 1983), mis erinevad üksteisest kõrgete või väheste nõudmistega ja lastele vastutulelikkuse poolest:

- **autoritaarsed vanemad** – laste suhtes kõrgete nõudmistega ning mitte eriti vastutulelikud;
- **autoriteetsed vanemad** – laste suhtes nii nõudlikud kui vastutulelikud, selgitavad lastele nõudmistega tagamaid; autoriteetse vanemlusstiiliga saavutatakse kõige paremini sotsiaalselt vastutustundlikud lapsed, ilma et piirataks nende autonoomiat ja individuaalsust (Kerr *et al.* 2003);
- **järeleandlikud, lubavad vanemad** – laste suhtes pigem vastutulelikud ning vähenõudlikud;
- **mittepühendunud vanemad** – laste suhtes madalate nõudmistega ja vastutulelikud.

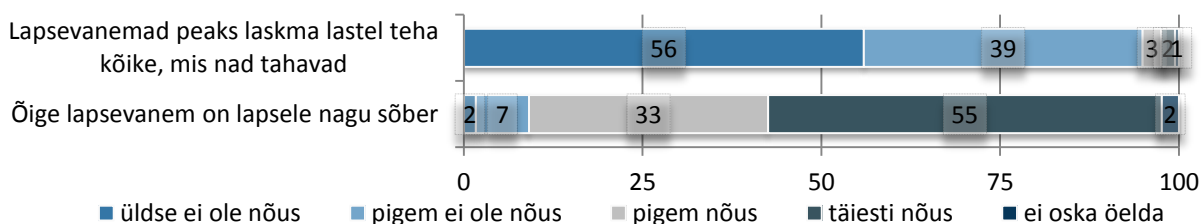
Seega on vanemate vanemlusstiilil oluline mõju ka laste endi heaolule, sotsiaalsele kompetentsusele, akadeemilisele sooritusele, psühhosotsiaalsele arengule ja probleemsele käitumisele. Üldjuhul ei kasuta lapsevanemad lapsi kasvatades rangelt ühte tüüpi vanemlusstiili, vaid erinevad kasvatuspõhimõtted võivad olla ka omavahel põimunud. Küsitluses sõnastati kirjanduse põhjal iga vanemlusstiili iseloomustamiseks kaks üldist väidet, mille kohta paluti vastajatel anda hinnang, kuivõrd nad väitega nõustuvad või ei nõustu. Vanemlikkuse stiili kohta käivad küsimused esitati kõigile elanikele, sõltumata sellest, kas neil on lapsi või mitte.

4.1.1. Järeleandlikud lapsevanemad

Järeleandlikud lapsevanemad on oma laste suhtes vastutulelikud ja vähenõudlikud. Nad ei nõua oma lastelt täiskasvanulikkust käitumist ja sageli on nende eesmärk olla lapsele pigem sõber. Seega viljelevad järeleandlikud vanemad pigem leebeid kasvatusmeetodeid.

Ühte kahest järeleandliku vanemlusstiili esindavast väitest toetab suurem osa Eesti inimestest. Nimelt nõustub 88% Eesti elanikkonnast (55% on täiesti nõus ja 33% pigem nõus), et lapsevanem peaks lapsele olema nagu sõber. Samas kui analüüsida seda, kuivõrd arvavad täiskasvanud, et lapsed võivad teha kõike, mida nad ise tahavad, siis 95% Eesti elanikkonnast seda ei arva (56% ei ole üldse nõus ja 39% ei ole pigem nõus). Seega peab Eesti elanikkond üheltpoolt oluliseks lastele sõbraks olemist, kuid samal ajal ei toetata liigset järeleandlikkust (joonis 43). Võimalik, et Eesti kontekstis ei ole lapsevanema soov lapseke sõbraks olla järeleandliku vanemluse mõõdikuks.

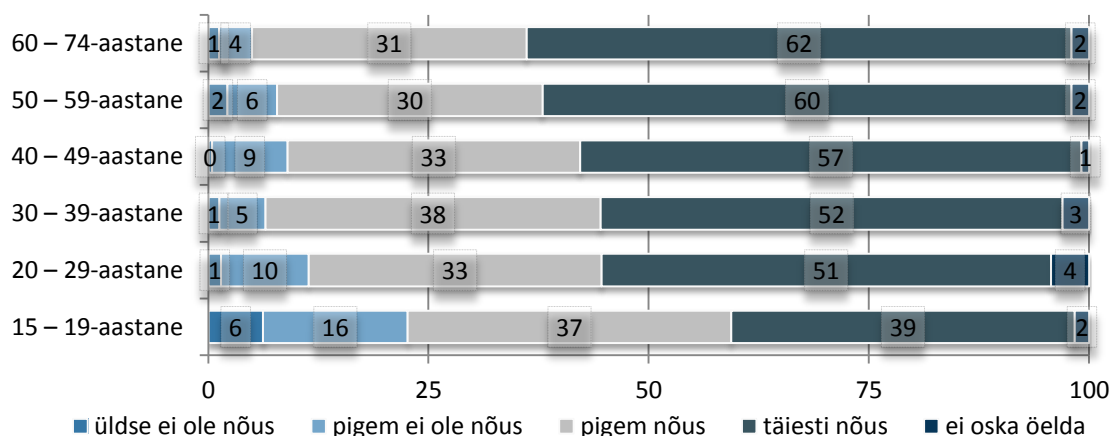
JOONIS 43. JÄRELEANDLIK VANEMLUS. KUIVÕRD NÕUSTUTE JÄRGNEVATE VÄIDETEGA? (%)

Kui analüüsida vanemate toetust järelandlikule vanemlusstiilile tulenevalt kasvatatavate laste vanusest, siis selgub, et ennekõike toetavad lapse ja vanema sõprussuhet need inimesed, kellel on täiskasvanud lapsed. Alaealiste laste vanemate hulgas on selle väite pooldajaid mõnevõrra vähem. Nendest inimestest, kellel üldse pole lapsi, ei ole tervelt 16% nõus, et lapsevanem peaks lapsele olema nagu sõber.

Kui vaadata vastajate vanust, siis torkab silma, et kõige nooremad vastajad (15–19-aastased) on selle osas kõige kriitilisemad – tervelt 23% ei nõustu, et õige lapsevanem on nagu sõber (joonis 44). Seega, mida vanem inimene, seda tugevamalt toetatakse arvamust, et õige lapsevanem on lapsele nagu sõber.

JOONIS 44. KUIVÕRD NÕUSTUTE JÄRGNEVA VÄITEGA: ÕIGE LAPSEVANEM ON LAPSELE NAGU SÕBER? VANUSE JÄRGI (%)

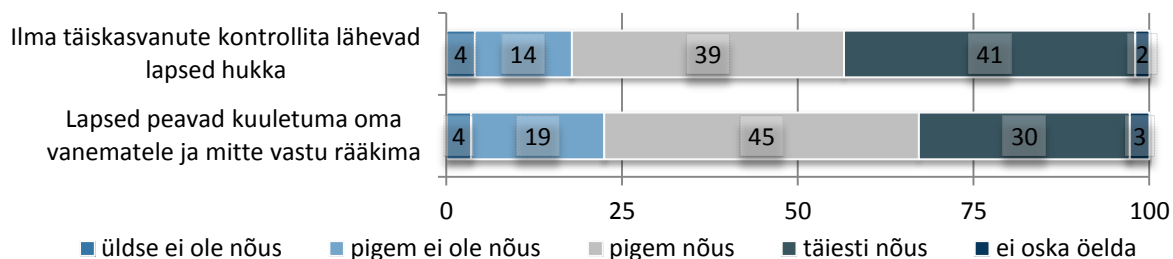

4.1.2. Autoritaarsed lapsevanemad

Autoritaarset vanemlustiili järgivad lapsevanemad ootavad oma lastelt nende poolt kehtestatud rangete reeglite järgimist ja nad ei pea vajalikuks lastele selgitada reeglite põhjuseid. Seega on nad laste suhtes kõrgete nõudmistega ja mitte eriti vastutulelikud. Autoritaarsed vanemad leiavad, et nende käskusid tuleb täita selgitusi andmata.

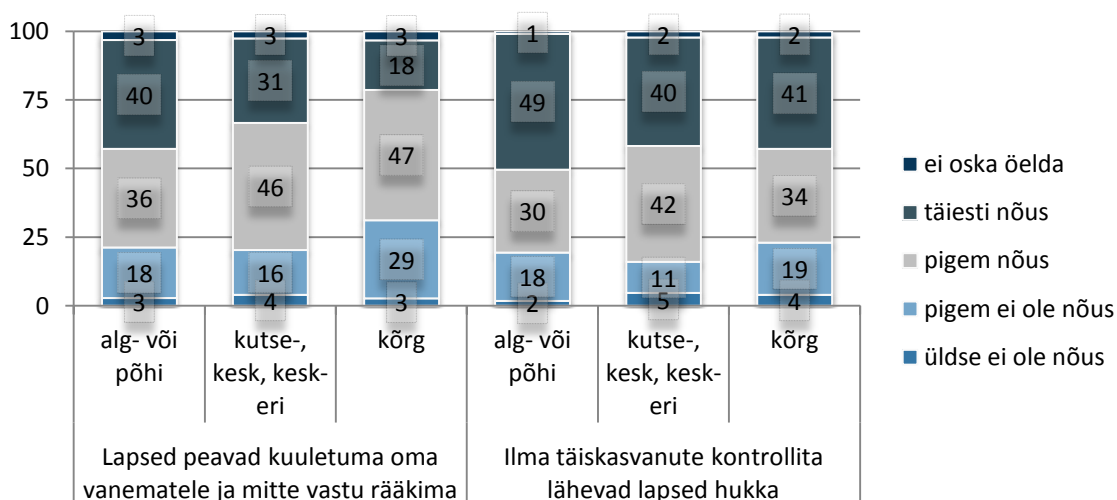
Mõlemat autoritaarset vanemlusstiili esindavat väidet toetab suur osa Eesti elanikkonnast (joonis 45). Nimelt usub 80% inimestest (41% on täitsa nõus ja 39% pigem nõus), et ilma täiskasvanute kontrollita lähevad lapsed hukka ning 75% Eesti inimestest leiab, et lapsed peavad kuuletuma oma vanematele ja mitte vastu rääkima (30% on täitsa nõus ja 45% on pigem nõus).

JONIS 45. AUTORITAARNE VANEMLUS. KUIVÕRD NÕUSTUTE JÄRGNEVATE VÄIDETEGA? (%)

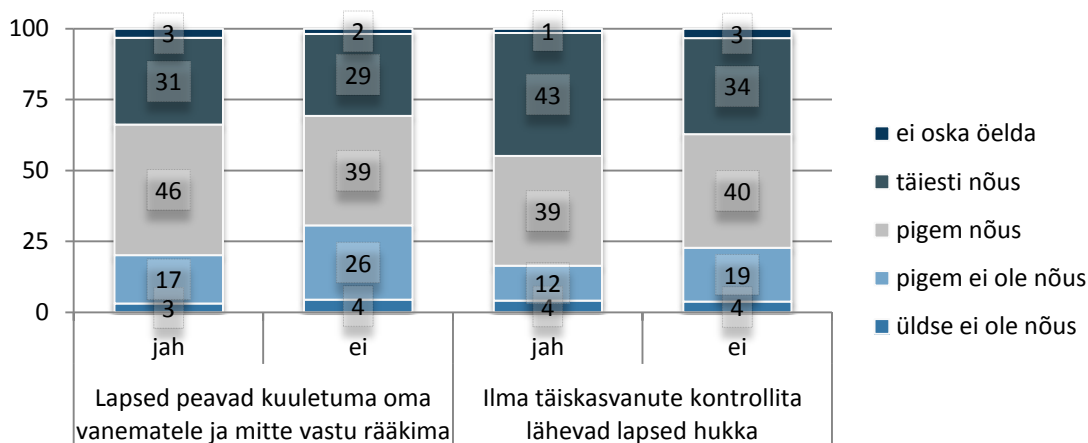
Madalama haridustasemega vastajad nõustuvad kindlameelselt autoritaarset vanemlustiili esindavate väidetega (vastates sagedamini „täiesti nõus“), samal ajal kui haridusetasemete lisandudes on inimesed autoritaarse vanemlustiili osas leebemate hoiakutega ehk on esitletud väidetega pigem nõus. 40% alg- või põhiharidusega inimesi on täiesti nõus väitega, et lapsed peavad kuuletuma oma vanematele, samal ajal kui kõigest 18% kõrgharidusega inimestest on selle väitega täielikult nõus (joonis 46). Nii samuti on alg- ja põhiharidusega elanikud võrreldes kõrgharidusega inimestega rohkem nõus väitega, et lapsed lähevad ilma täiskasvanute kontrollita hukka (49% vs 41%). Samuti on kõrgharidusega inimeste hulgas märkimisväärselt rohkem neid, kes ei nõustu sellega, et lapsed peavad kuuletuma oma vanematele ja mitte vastu rääkima (32% ei ole üldse või pigem nõus). Seega võib järeldada, et kõrgharitud inimesed küll toetavad autoritaarset vanemlustiili, kuid mitte nii tugevalt kui alg- või põhiharidusega elanikud.

JONIS 46. AUTORITAARNE VANEMLUS. KUIVÕRD NÕUSTUTE JÄRGNEVATE VÄIDETEGA? HARIDUSE JÄRGI (%)

Täiskasvanud, kellel endal on lapsed, on autoritaarset vanemlustiili esindavate väidetega enam nõus kui need, kellel lapsi pole (joonis 47). Nimelt arvab 77% lapsevanemaid (31% on täiesti nõus ja 46% on pigem nõus), et lapsed peavad kuuletuma oma vanematele, samal ajal kui lasteta täiskasvanutest toetab seda väidet 68% ulatuses (29% on täiesti nõus ja 39% on pigem nõus).

JOONIS 47. AUTORITAARNE VANEMLUS. KUIVÕRD NÕUSTUTE JÄRGNEVATE VÄIDETEGA? LASTE OLEMASOLU JÄRGI (%)

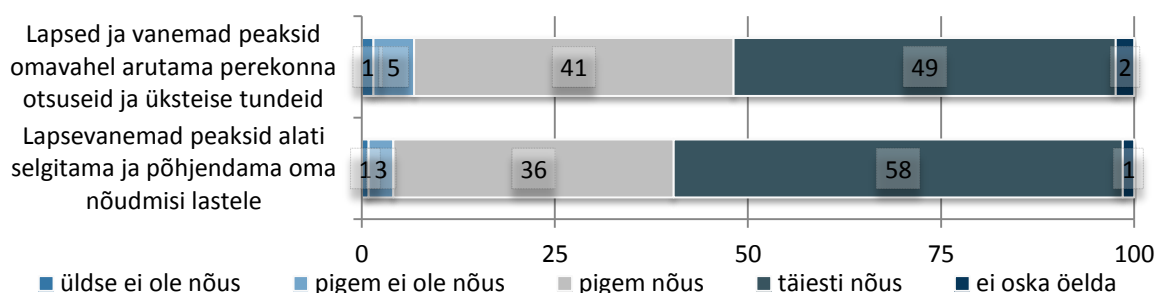

4.1.3. Autoriteetne vanemlusstiil

Autoriteetsed (ingl *authoritative*) vanemad on ühtaegu nõudlikud kui ka vastutulelikud. Nad annavad teadlikult edasi käitumisjuhiseid oma lastele ning selgitavad oma nõudmiste tagamaid. Nad on oma nõudmistes enese- ja järjekindlad (Baumrind, 1991). Autoriteetse vanemlusstiili puhul ei soovita piirata lapse individuaalsust (Kerr *et al.* 2003). Eelnevalt toodud vanemlusstiilide jaotuse järgi, kus vanemlust on mõõdetud vanemate kõrgete või väheste nõudmiste ja vastutulekkusega (ingl *responsiveness*) (Maccoby & Martin, 1983), võib öelda, et toetav vanemlus, mis toetab ka lapse õiguste tagamist, on kooskõlas autoriteetse vanemlusstiiliga.

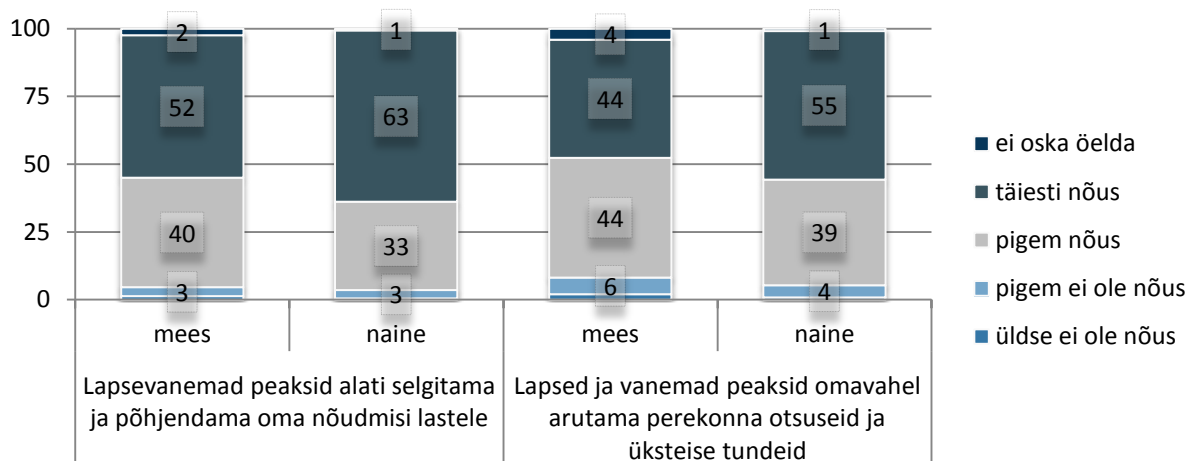
Mõistmaks, milline on hoiak autoriteetse vanemlusstiili suhtes, esitati vastajatele 2 väidet, mis väljendavad autoriteetse vanemlusstiili põhimõtteid. Sellisteks väideteks olid „Lapsevanemad peaksid alati selgitama ja põhjendama oma nõudmisi lastele“ ning „Lapsed ja vanemad peaksid omavahel arutama perekonna otsuseid ja üksteise tundeid“. Üldiselt võib öelda, et vastanud olid autoriteetse vanemlusstiili põhimõtete osas kõige enam üksmeelel ning pooldavad. Mõlema väitega nõustus vähemalt 90% vastanutest (joonis 48).

JOONIS 48. AUTORITEETNE VANEMLUS. KUIVÕRD NÕUSTUTE JÄRGNEVATE VÄIDETEGA? (%)

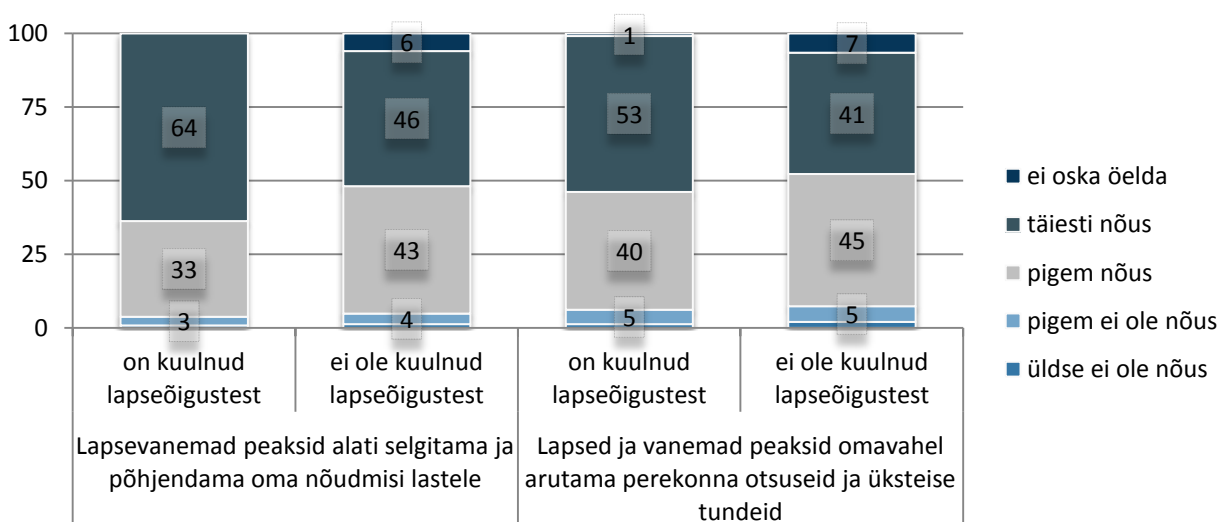
Kui vaadelda autoriteetse vanemlusstiili põhimõtetele nõustumist soolises lõikes, on täheldatavad mõningad erinevused naiste ja meeste hoiakutes. Kui väitega lapsevanemad peaksid alati selgitama ja põhjendama oma nõudmisi lastele olid täielikult nõus 63% naistest, siis meestest oli täiesti nõus antud väitega 52% ning 40% valis vastusevariandi „pigem nõus“. Samuti ei olnud võrreldes naissoost vastajatega mehed niivõrd kindlalt nõus väitega, et lapsed ja vanemad peaksid omavahel arutama perekonna otsuseid ja üksteise tundeid. 55% naistest nõustusid täielikult mainitud väitega, meestest aga 44% (joonis 49).

JONIS 49. AUTORITEETNE VANEMLUS. KUIVÕRD NÕUSTUTE JÄRGNEVATE VÄIDETEGA? SOOLINE JAOTUS (%)

Tähelepanuväärne oli autoriteetse vanemlusstiili põhimõtete puhul ka asjaolu, et vastajad, kes olid enne kuulnud midagi lapse õigustest, nõustusid toodud põhimõtetega rohkem kui täiskasvanud, kes ei olnud kuulnud lapse õigustest. 64% vastajatest, kes olid kuulnud eelnevalt lapse õigustest, nõustus täielikult põhimõttega, et lapsevanemad peaksid alati selgitama ja põhjendama oma nõudmisi lastele. Samas vastajad, kes ei olnud kuulnud lapse õigustest, toetasid seda väidet vähem (46% vastas, et on täiesti nõus). Samuti nõustus lapse õigustest teadlikest inimestest 53% täielikult ja 40% pigem nõustus, et lapsed ja vanemad peaksid omavahel arutama perekonna otsuseid ja üksteise tundeid. Lapse õigustest mitteteadlikest inimestest nõustus täielikult antud väitega 41% ning pigem nõustus 45% (vt Joonis 50). Kuivõrd lapse õigused seostuvad demokraatia praktiseerimisega ja arendamisega (vt nt Howe ja Covell 2005, Mason *et al.* 2005, Lockyer 2003, Dahlberg *et al.* 1999), on eelpool kirjeldatud tendents ka mõistatav – lapse õigustega kursis olevad isikud mõistavad selgitamise, põhjendamise ning otsuste omavahelise arutamise olulisust ning seetõttu on lapse õigustest teadlikud inimesed ka kindlamad oma seisukohtades, mis puudutavad laste kaasamist tema kasvatusprotsessis ning otsuste tegemisel.

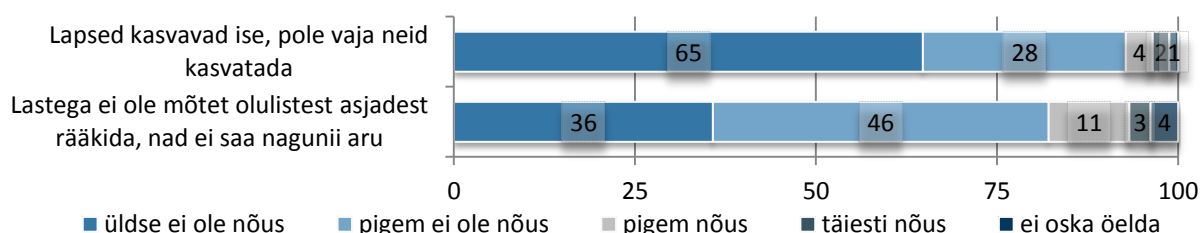
JONIS 50. AUTORITEETNE VANEMLUS. KUIVÕRD NÕUSTUTE JÄRGNEVATE VÄIDETEGA? LAPSE ÕIGUSTEST TEADLIKKUSE JÄRGI (%)

4.1.4. Mittepühendunud vanemlusstiil

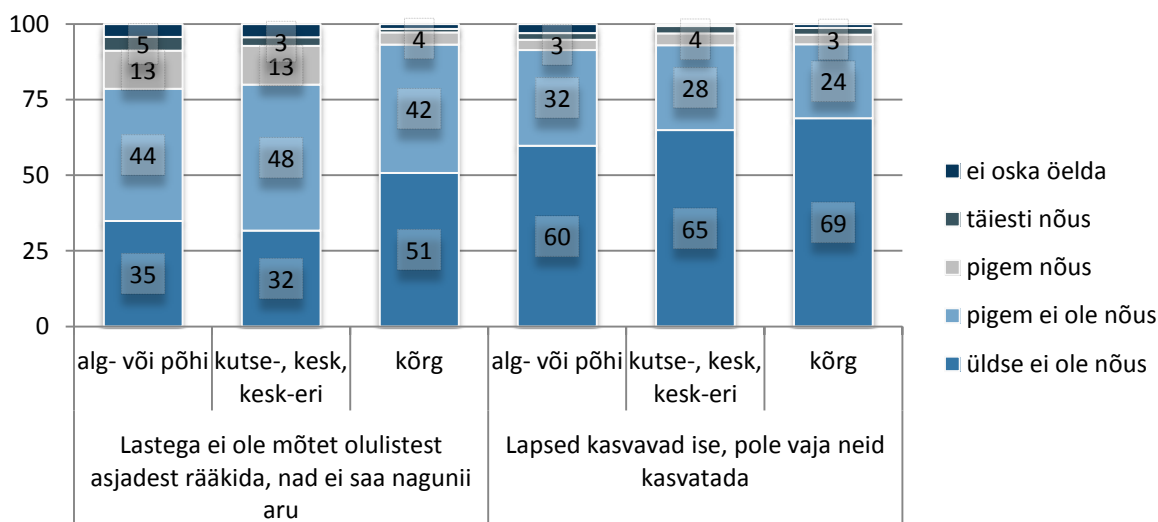
Mittepühendunud (ingl *uninvolved*) vanemlusstiiliks peetakse kasvatusmeetodit, kus lapsevanemad on laste suhtes madalate nõudmistega ning vastutulelikud. Mõõtmaks täiskasvanud elanikkonna hoiakut mittepühendunud vanemlusstiili osas, esitati küsitluses kaks väidet, mis on omased mittepühendunud vanemlusstiilile. Küsiti kuivõrd nõustutakse väidetega: „Lastega ei ole mõtet olulistest asjadest rääkida, nad ei saa nagunii aru” ja „Lapsed kasvavad ise, pole vaja neid kasvatada”. Üldiselt võib öelda, et kõige vähem nõustuti (vaid 6% nõustub) väitega „Lapsed kasvavad ise, pole vaja neid kasvatada”. Veidi enam (14%) nõustuti aga väitega „Lastega ei ole mõtet olulistest asjadest rääkida, nad ei saa nagunii aru” (joonis 51).

JOONIS 51. MITTEPÜHENDUNUD VANEMLUSSTIIL. KUIVÕRD NÕUSTUTE JÄRGNEVATE VÄIDETEGA? (%)

Mittepühendunud vanemlusstiilile omaste väidete puhul oli märkimisväärne, et kõrgema haridustasemega inimesed väljendasid enam seisukohta, et nad üldse ei nõustu nende väidetega: 69% kõrgharidusega inimestest ei nõustunud sugugi väitega, mille kohaselt lapsed kasvavad ise ja neid pole vaja kasvatada, samas alg- või põhiharidusega vastajate puhul oli selle väitega nõustujate osakaal 60% (joonis 52).

JOONIS 52. MITTEPÜHENDUNUD VANEMLUSSTIIL. KUIVÕRD NÕUSTUTE JÄRGNEVATE VÄIDETEGA? JAOTUS VASTAVALT HARIDUSTASEMELE (%)

4.1.5. Kokkuvõte

Viis, kuidas vanemad oma lapsi kasvatavad ning kuidas nad lastesse suhtuvad, mõjutab seda, kuivõrd avatud on lapsed, milline on laste kuvand endist ja millisteks kujunevad lapsed täiskasvanuna. Eelnevas

peatükis käsitleti nelja erinevat vanemlusstiili, mille puhul on eristatavad erinevad nõudmised, suhtumised ja vastutulelikkus laste suhtes. Sellisteks vanemlusstiilideks oli autoritaarne, autoriteetne, järeleandlik ja mittepühendunud stiil. Autoriteetset vanemlusstiili peetakse lapse õiguste (ennekõike osalusõiguse) tagamise seisukohalt kõige tõhusamaks.

Eesti elanikud pooldavad kõige enam autoriteetse vanemlusstiili põhimõtteid ning on seda meelt, et lastele tuleb selgitada ja põhjendada oma nõudmisi ning perekondi puudutavaid otsuseid ja ka tundeid tuleb peresiseselt jagada. Autoriteetset vanemlusstiili väljendavate väidetega nõustus enam kui 90% vastanutest. Teisalt haakuvad Eesti elanike hoiakud ka autoritaarse vanemlusstiili omadustega. Enam kui kolmveerand vastajatest olid seda meelt, et ilma täiskasvanute kontrollita lähevad lapsed hukka ning lapsed peavad kuuletuma oma vanematele ja mitte vastu rääkima. Seega võib järeldada, et Eesti inimeste ettekujutus lapsevanemaks olemisest on osaliselt autoritaarne ning teisalt ka autoriteetne. Oodatakse, et lapsed alluksid lapsevanemate kontrollile, teisalt aga tuleb lastele põhjendada ning selgitada erinevaid nõudmisi. Mõnevõrra vastuoluline on aga asjaolu, et kolmveerand vastajatest olid seda meelt, et lapsed peavad kuuletuma oma vanematele, teisalt aga kajastab autoriteetse vanemlusstiili väidetega nõustumine demokraatlikumat suhtumist lapse ja vanema suhtesse.

Eelpool toodud tulemustele tuginedes võib aga öelda, et vanemlusstiilid või põhimõtted seoses lapsevanemaks olemisega on seotud haridustasemega ning teisalt ka asjaoluga, kas ollakse teadlikud lapseõiguste põhimõtetest. Mõningate vanemlusstiili väidete toetamise või mittetoetamise puhul ilmnes põhimõttelisi vasturääkivusi, mis mõneti kinnitab, et vanemluse toetamine ning kasvatuspõhimõtete jagamine laialdasemalt on ühtse arusaama ja hoiaku saavutamiseks oluline.

4.2. Distsiplineerimisviisid

Euroopa Nõukogu Ministrite Komitee soovitusel kohaselt hõlmab positiivne vanemlus viit põhimõtet, millega lapse kasvatamisel tuleks arvestada (Euroopa Nõukogu Ministrite komitee 2006). Need põhimõtted on lapse huvidega arvestamine, hoolitsemine, enesekindluse andmine, vägivalda kui karistamismeetodi mittepooldamine, tunnustamine ja suunamine. Kuivõrd laste distsiplineerimine on oluline osa lapsevanemaks olemise protsessis ning laste füüsiline karistamine ei ühti positiivse vanemluse kontseptsiooniga, peegeldavad distsiplineerimisharjumused ka lapsevanemate vanemlusstiile (mida eelnevas peatükis ka käsitleti).

Järgnev peatükk annab ülevaate sellest, mil viisil lapsevanemad oma lapsi halva käitumise puhul karistavad või suunavad, millised on hoiakud füüsilise karistamise suhtes ning mil viisil julgustavad lapsevanemad oma lapsi ebameeldivates olukordades eakaaslastega käituma. Järgnevas peatükis vaatluse all olevatele küsimustele vastasid ainult alaealiste laste vanemad (s.t. vastajad, kelle peres on vähemalt üks kuni 17-aastane laps s.h. lapsed, kes ei ela vastajaga koos ja elukaaslase või abikaasa lapsed, kes elavad vastajaga koos). Iga lapsevanem vastas ühe lapse kohta ning mitme alaealise lapsega lapsevanemad pidid valima vastavalt etteantud valikukriteeriumitele ühe lapse, kelle kohta vastata (vt ptk 2.1.)

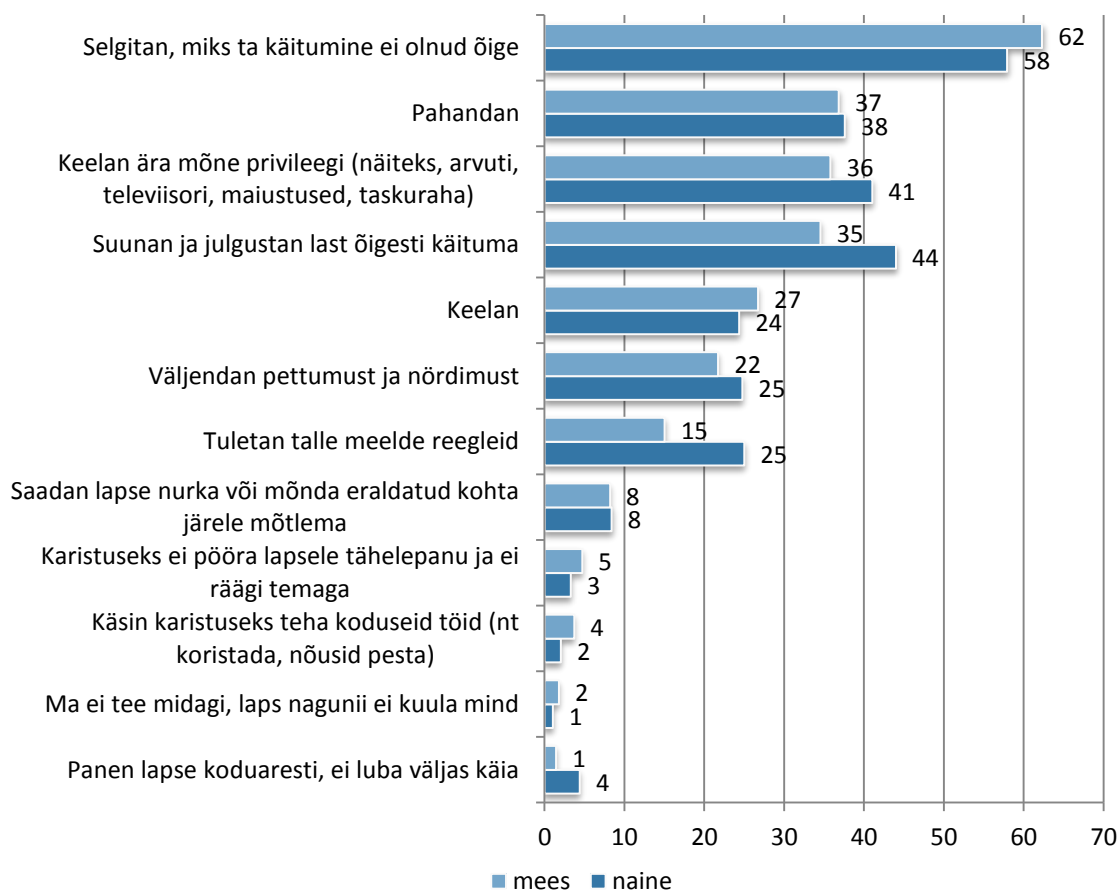
4.2.1. Enimkasutatavad distsiplineerimisviisid

Lapsevanemate kasvatusmeetodid ning siinhulgas ka distsiplineerimisviisid on seotud lapse käitumise ja psühholoogilise heaoluga (Hahlweg *et al.* 2010; Smith *et al.*, 2005; Gershoff, 2002; Parke, 2002; Eisenberg *et al.* 2001). Seetõttu on positiivne, järjepidev, toetav vanemlus eelduseks, et ühiskonnas oleks käitumishäireteta laste osakaal madal ja laste väärkohtlemist esineks võimalikult vähe (Gardner 2011). Wissow (2002) kohaselt on distsiplineerimine protsess, millega õpetatakse lapsele ühiskonna väärtusi ja normatiivset käitumist. Karistamismeetodite puhul eristatakse võimul põhinevat (ingl *power-assertive*) distsiplineerimismeetodit nagu füüsiline karistamine, ähvardamine või privileegide keeld; armastusevõõrutuse (ingl *love-withdrawal*) distsiplineerimise meetodit, milleks on mingitele tegevustele nt tähelepanu mitte-pööramine; ning kolmandana selgitav (ingl *inductive*) distsiplineerimine ehk põhjendamine - lapsele reeglite meeldetuletamine ja lapse käitumise mõju selgitamine teistele (Halpenny *et al.* 2010).

Ankeetküsitluses paluti alaealiste laste vanematel nimetada kolm distsiplineerimisviisi, mida nad kasutavad kõige enam oma laste kasvatamisel. Kuigi inimestel paluti välja valida need variandid, mida nad kõige sagedamini kasutavad, on käitumust mõõtvate küsimuste puhul oht, et vastatakse pigem hoiakuliselt.

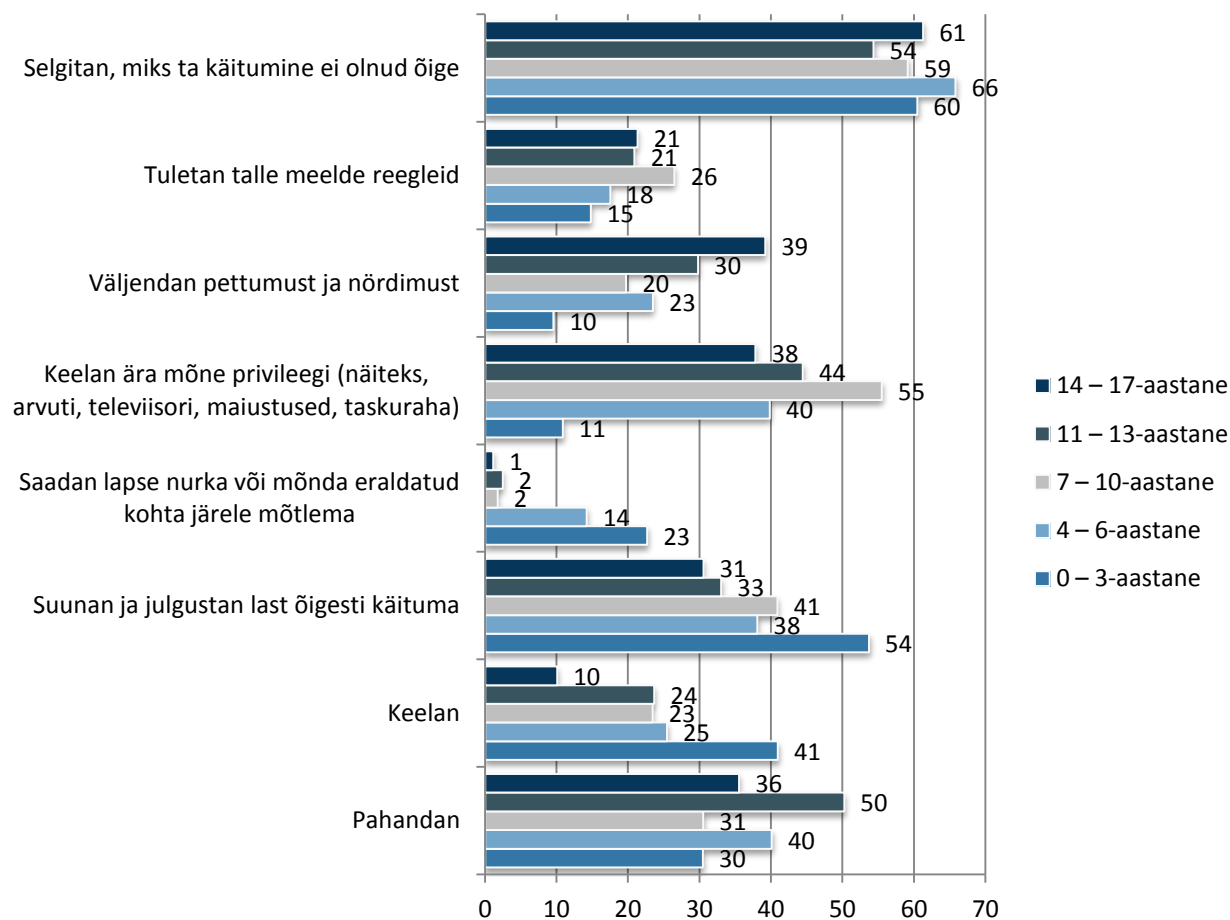
Kõige enam levinud distsiplineerimisviis Eestis on lapse vale käitumise korral selgitamine, miks ta käitumine ei olnud õige (60% vastanutest valis ühe distsiplineerimisviisina selle), järgmisena valitud variandiks on lapse suunamine ja julgustamine (40%) ning kolmas enimlevinud karistusviis oli privileegide keelamine ehk lapsele arvuti või teleri kasutamise, maiustuste või taskuraha keelamine. Seega toetavad vanemad ennekõike selgitavat distsiplineerimist. Kõige vähem kasutavad lapsevanemad füüsilist karistamist ning vaid 1% vastajatest oli kolme enam kasutatava karistusviisi seas maininud viitsa, rihma või laksu andmist (vt järgmist peatükki füüsilise karistamise kohta). Samuti jäi 1% piiresse neid, kes vastasid, et ei tee lapse distsiplineerimiseks midagi, kuna laps nii ehk naa ei kuula. Sooliselt polnud karistusviiside eelistustes lapsevanemate seas palju erinevusi. Kõige enam erinesid emade ja isade distsiplineerimisviisid reeglite meelde tuletamise osas – kui neljandik (25%) naistest oli kolme eelistatava distsiplineerimismeetodi hulgas valinud ka variandi „tuletan talle reegleid meelde“, siis meestest oli selle vastusevariandi valinud vaid kuuendik (15%) (joonis 53).

JONIS 53. MIDA TE TEETE, KUI TEIE LAPS EI KUULA SÕNA VÕI EI KÄITU NII NAGU TE SOOVITE? SOO JÄRGI (%)

Kuivõrd enamlevinud laste distsiplineerimisviisid erinevad lapse vanusest sõltuvalt, vaatleme karistusviise ka sõltuvalt lapse vanusest. Hoolimata vanusest oli kõikide vanusgruppide puhul kõige populaarsem suunamisviis selgitamine. Kuni kolmeaastaste laste puhul lisandus sellele veel suunamine ja julgustamine õigesti käituma (54%) ning keelamine (41%). Selles vanusrühmas kasutati võrreldes teiste vanusrühmadega kõige enam ka aja mahavõtmist ehk lapse saatmist nurka või mõnda eraldatud kohta järele mõtlema. Karistuseks privileegide keelamine oli kõige enam kasutatud 7–10-aastaste laste vanemate poolt (55%). Pooled (50%) varajases teismeeas ehk 11–13-aastaste laste vanematest kasutasid lapse sõna mittekuulamise puhul ka pahandamist. Pettumuse ja nõrdimuse väljendamine oli aga sagedasem valik 14–17-aastaste laste vanemate puhul ning keelamist valisid selles vanuses laste vanemad juba harvem (10%) kui teistes vanuserühmades (keskmiselt 23%)(joonis 54).

JONIS 54. MIDA TE TEETE, KUI TEIE LAPSE EI KUULA SÕNA VÕI EI KÄITU NII NAGU TE SOOVITE? LAPSE VANUSE JÄRGI (%)

Poiste ja tüdrukute karistamise meetodites märkimisväärsed erinevusi ei olnud. Huvitava tendentsina võib välja tuua, et leibkondades, kus elas viis või enam pereliiget, oli privileegide keelamine tähelepanuväärsemalt suurem (60%) kui väiksemates leibkondades – näiteks samas kui kolmeliikmelistes peredes kasutab 27% lapsevanematest privileegide ärakeelamist.

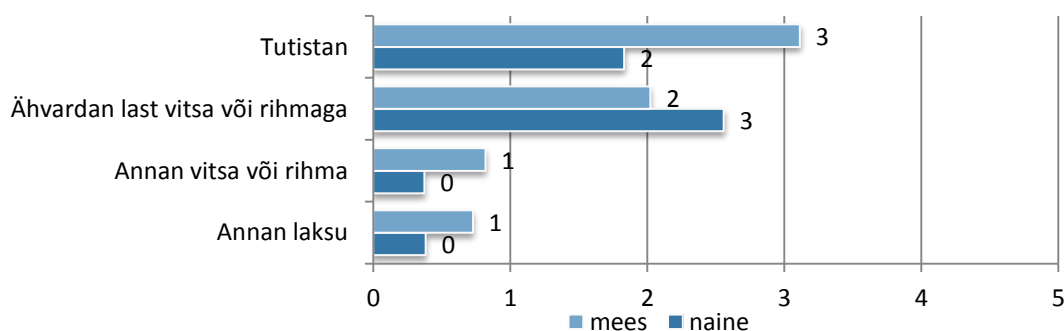
Kokkuvõttes võib öelda, et lähtudes peatüki alguses toodud jaotusest, on enimlevinud distsiplineerimismeetod Eesti lapsevanemate seas selgitav distsiplineerimine ehk põhjendamine. Võimul põhinevat distsiplineerimist kasutatakse samuti, kuid harva füüsilise karistamise kaudu. Pigem on kasutusel privileegide keelamine lapsele, kui laps ei kuula sõna. Seega võib öelda, et pigem on Eesti elanike seas levinud kasvatusmeetodid autoriteetsest vanemlusstiilist lähtuvad.

4.2.2. Füüsiline karistamine

On leitud, et lapsed, keda kodus füüsiliselt karistatakse, on potentsiaalsed füüsilise väärkohtlemise ohvrid (Henricson ja Grey 2011) ning suure tõenäosusega taastoodavad nad sellist karistusmeetodit ja kasutavad füüsilist karistamist ka oma laste kasvatamisel (Children's Commissioner for Wales 2002). Eesti sotsiaalministeeriumi poolt koostatud Laste ja pere arengukavas 2012-2020⁷ on seatud sihiks, et väheneks nende lapsevanemate hulk, kes aktsepteerivad laste füüsilist karistamist.

Küsitluse tulemused näitavad, et nende lapsevanemate hulk on üsna väike, kes kolme peamise karistusviisi sekka valisid laksu, vitsa või rihma andmise, vitsa või rihmaga ähvardamise või tutistamise. Ligikaudu 3% emadest ähvardab last vitsa või rihmaga, samas kui isadest 3% tutistab last. Rihma ja vitsa andmist tuleb peamise karistusviisina ette harva (joonis 55). Samas ei saa selle küsimuse põhjal öelda, kui palju on neid lapsevanemaid, kelle puhul lapse korrale kutsumiseks füüsilist karistamist ette tuleb.

JOONIS 55. MIDA TE TEETE, KUI TEIE LAPS EI KUULA SÕNA VÕI EI KÄITU NII NAGU TE SOOVITE? FÜÜSILINE KARISTAMINE JA SELLEGA ÄHWARDAMINE LAPSEVANEMATE HULGAS (%)

Lisaks füüsilise karistamise kasutamisele uuriti lapsevanemate hoiakuid füüsilise karistamise suhtes. 34% lapsevanematest olid pigem nõus ja 4% täiesti nõus, et teatud olukordades on laste füüsiline karistamine mõisteta. 59% ei olnud pigem või üldse nõus, et see on mõisteta. Sooliselt ei erinenud ka selle väite puhul vastused. (vt Joonis 56). Pealinlastest 45% ei nõustu väitega „Teatud olukordades on laste füüsiline karistamine mõisteta“. Samas eristusid Lääne-Eesti vastajad, kellest 50% olid pigem nõus, et teatud olukordades on laste füüsiline karistamine mõisteta.

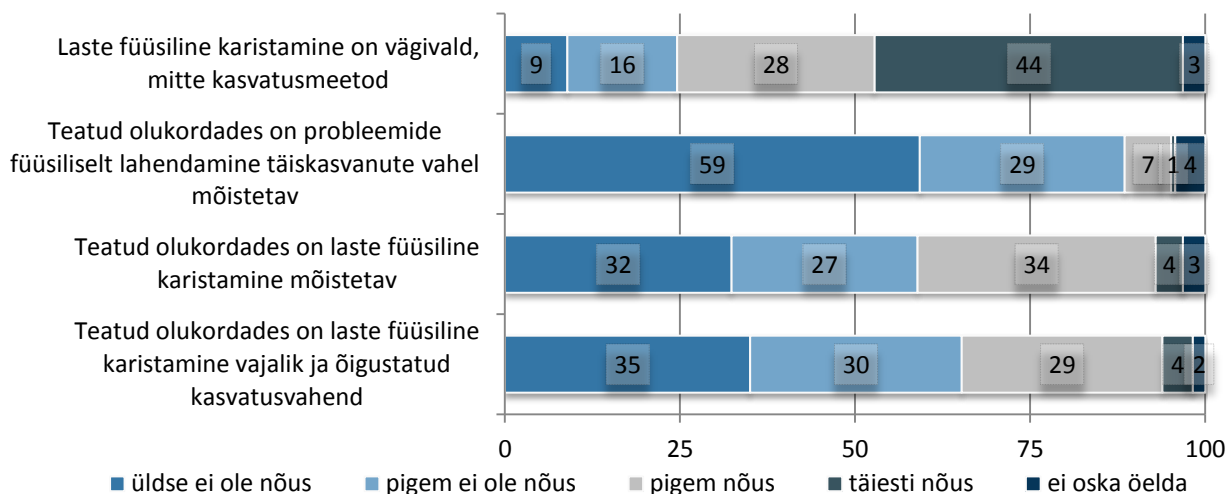
2010. aasta Euroopa Sotsiaaluuring⁸ näitas, et 47% Eesti elanikest nõustus väitega „Lapse füüsiline karistamine on mõnikord paratamatu“. 2010. aasta Euroopa Sotsiaaluuringust selgus ka, et 84% lapsevanematest ei nõustunud väitega „Teatud olukordades on probleemide füüsiliselt lahendamine täiskasvanute vahel mõisteta“. Käesoleva uuringu ankeetküsitluses küsiti lapsevanematelt sama väite kohta ning tulemused olid sarnased – selle väitega ei nõustunud 88% vastajatest valides vastusevariandi „üldse ei ole nõus“ või „pigem ei ole nõus“.

⁷ kättesaadav Valitsuse kodulehelt

<https://valitsus.ee/UserFiles/valitsus/et/valitsus/arengukavad/sotsiaalministeerium/Laste%20ja%20perede%20arengukava%202012-2020.pdf>

⁸ Allikas: Euroopa Sotsiaaluuring 2010, Sotsiaalministeeriumi Sotsiaalpoliitika info ja analüüsi osakonna arvutused

JONIS 56. KUIVÕRD TEIE NÕUSTUTE JÄRGMISTE VÄIDETEGA? (%)

Laste füüsilise karistamise hukkamõistmise osas aga niivõrd üksmeelsed ei olnud. Väitega „Laste füüsiline karistamine on vägivald, mitte kasvatusmeetod“ nõustus 72%. Iga neljas vastaja (25%) aga ei nõustunud selle väitega. Siinkohal oli tähelepanuväärne, et mida kõrgem haridustase vastajal oli, seda enam oli ta nõus väitega „Laste füüsiline karistamine on vägivald, mitte kasvatusmeetod“. Kui alg- või põhiharidusega vastajatest 60% nõustus väitega, siis kõrgharidusega vastajate seas oli nõustujate osakaal 78%. Samuti selgus, et kui eesti rahvusest vastajatest 4% ei nõustunud üldse väitega „Laste füüsiline karistamine on vägivald, mitte kasvatusmeetod“, siis muust rahvusest lapsevanematest 19% ei nõustunud üldse antud väitega. Seega mitte-eestlastest peaaegu viiendik ei pea füüsilist karistamist vägivaldaks.

Kui 2010. aasta Eesti Sotsiaaluuring näitas, et 60% Eesti elanikest ei nõustu väitega „Teatud olukordades on laste füüsiline karistamine vajalik ja õigustatud kasvatusvahend“, siis käesoleva uuringu tulemused näitavad, et mainitud väitega ei nõustu 65% Eesti elanikest. Kolmandik vastajatest on aga seda meelt, et teatud olukordades on laste füüsiline karistamine siiski vajalik või õigustatud. Märkimisväärne on, et vanuserühmadest 30–39-aastased ning 50–59-aastased on kõige enam valinud (vastavalt 37% ja 35%) vastusevariandi „pigem nõus“ väitele „Teatud olukordades on laste füüsiline karistamine vajalik ja õigustatud kasvatusvahend“. Haridustasemeid vaadates võib öelda, et mida kõrgem haridustase on lapsevanemal, seda vähem nõustub ta mainitud väitega. Kui enam kui pooled (54%) alg- või põhiharidusega lapsevanematest nõustuvad, et teatud olukordades on laste füüsiline karistamine vajalik ja õigustatud kasvatusvahend, siis kõrgharidusega vastajate seas on nõustujaid poole vähem ehk 27%. Esile võib tuua ka pealinna lapsevanemad, kes eristuvad ülejäänud vastajatest arusaamaga (74%), et füüsiline karistamine kasvatusvahendina pole õigustatud.

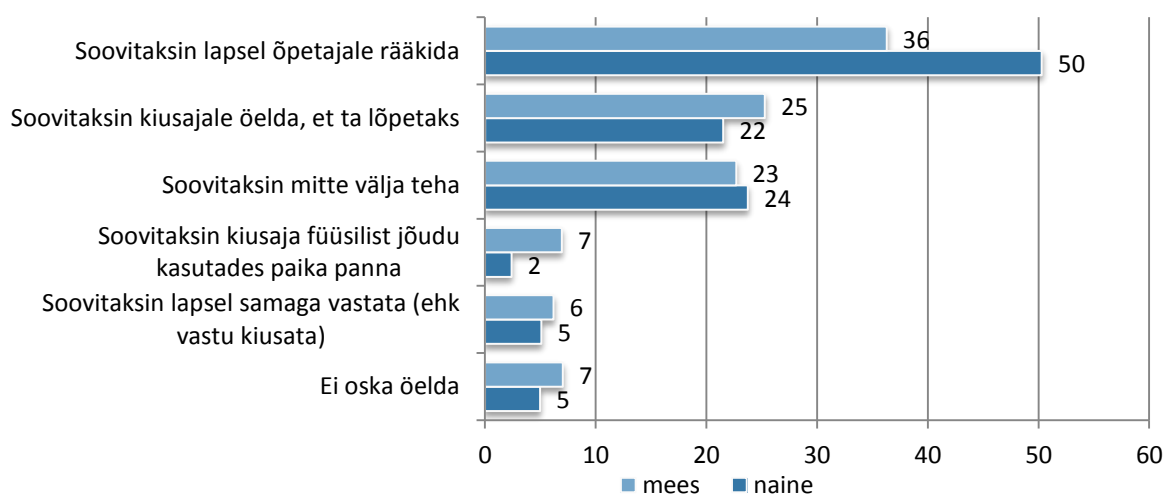
4.2.3. Konfliktide lahendamise õpetamine lapsele

Gordoni perekooli kogemusele tuginedes võib öelda, et sageli tekivad lapsevanematel väärtuskonfliktid ning põhimõtete puhul, mida üritatakse lastele edasi anda, ei näidata lapsevanema poolt alati ise eeskujuga või ei järgita neid põhimõtteid kõikide olukordade puhul, mida lapsele edasi on antud. Väärtuskasvatus käib läbi lapsevanema eeskujuga ja last tuleb nõustada selle osas, mis on „õige“ ja mis „vale“ (Gordon, 2007). Seega kui lapsevanemal on veendumus, kuidas last karistada, mängib selle põhimõtte puhul ka olulist rolli see, kuidas lapsevanemad õpetavad lapsi ise lahendama konfliktiolukordi.

Lapsevanematelt küsiti ankeetküsitluses „Kuidas sooviksite oma lapsel reageerida, kui teda koolikaaslane või lasteaiakaaslane korduvalt kiusaks?“. Lapsevanemad võisid valida mitu ette antud varianti. Kõige enam

lapsevanemaid (44%) oli seda meelt, et lapsel soovitatakse rääkida kiusamisest õpetajale. Vähem (23%) oldi seda meelt, et kiusajale tuleks öelda, et ta lõpetaks või üritada mitte välja teha. 6% vastajatest oli seda meelt, et tuleks lapsel soovitada samaga vastata ning 4% leidis, et kiusaja tuleks füüsiliselt paika panna. Selle küsimuse puhul ilmses, et emade ja isade soovitusel on erinevad. Kui pooled naised (50%) leidsid, et sellise olukorra puhul tuleks paluda õpetaja abi, siis meeste puhul olid seda meelt 36%. Samuti selgus, et kui naistest vaid 2% olid seda meelt, et kiusaja tuleks füüsiliselt paika panna, leidis 7% meestest, et see oleks parim variant (joonis 57).

JOONIS 57. KUIDAS SOOVITAKSITE OMA LAPSEL REAGEERIDA, KUI TEDA KOOLIKAASLANE /LASTEAIKAASLANE KORDUVALT KIUSAKS? LAPSEVANEMA SOO JÄRGI (%)

Samuti on erinevad eestlaste ja mitte-eestlaste arusaamad sellest, kuidas käituda kiusamise korral. Kui eesti rahvusest vastajad (52%) olid pigem seda meelt, et sellise situatsiooni puhul tuleks paluda õpetaja abi, oli mitte-eestlaste puhul vaid 29% neid, kes oleks soovitanud õpetaja poole pöörduda. Mitte-eestlaste seas oli enim (37%) valitud vastusevariant „soovitaksin mitte välja teha“, samas kui eestlaste seast leidis 16%, et parim moodus on mitte välja teha. Seega võib siinkohal ilmselt näha mõningast kultuurilist erinevust – mitte-eestlaste puhul on oluline konfliktidega ise toime tulla või on tegu vähese usaldusega õpetajate vastu.

Märkimisväärne on ka see, et 0–3-aastaste laste vanematest 15% ei osanud öelda, kuidas soovitaksid nad lapsel reageerida, kui koolikaaslane või lasteaiakaaslane teda kiusaks. Ilmselt ei ole osa väikeste laste vanematest pidanud sellise olukorraga veel kokku puutuma ja seetõttu ei ole ka mõelnud või kogunud, kuidas sellises olukorras käituda.

4.2.4. Kokkuvõte

Distsiplineerimine on oluline osa laste kasvatamisest ja suunamisest ning distsiplineerimisharjumused peegeldavad ka lapsevanema vanemlusstiili. Positiivse vanemluse kontseptsioon näeb ette vägivallavaba laste kasvatamist ja laste füüsilise karistamine ei ühti selle kontseptsiooni põhimõtetega.

Küsitlusest selgub, et lapsevanemad kasutavad distsiplineerimismeetodina kõige enam selgitamist, miks lapse käitumine ei olnud õige, ning samuti on sagedased distsiplineerimisviisid keelamine, pahandamine, privileegide ärakeelamine ja õigesti käituma julgustamine. Seega võib öelda, et Eestis kõige rohkem kasutusel olevad distsiplineerimisviisid on kooskõlas positiivse vanemluse põhimõtetega.

Võrreldes 2010. aasta Euroopa Sotsiaaluuringu Eesti lisamooduli tulemustega, on laste füüsilise karistamise aktsepteerimine vähehaaval vähenenud Eesti ühiskonnas. Kui Euroopa Sotsiaaluuringust selgus, et 56% vastanud lapsevanematest ei nõustunud väitega "Teatud olukordades on laste füüsiline karistamine mõisteta", siis käesolevas monitooringus ei nõustunud antud väitega 59% (valides vastusevariandi "üldse ei ole nõus" või "pigem ei ole nõus"). Väitega "Laste füüsiline karistamine on vägivald, mitte kasvatuse meetod" nõustus Euroopa Sotsiaaluuringus 61% vastanutest, antud monitooringu küsitluses nõustus selle väitega 72% vastanud lapsevanematest. Seega hoiakud laste füüsilise karistamise taunimise osas on vähesel määral muutunud toetavamaks, arvestades, et laste füüsiline karistamine on Eesti Vabariigi lastekaitse seadusega keelatud⁹, samuti ei sobi see kokku positiivse vanemluse kontseptsiooniga. Teisalt arvestades, et veerand lapsevanematest ei pea füüsilist karistamist vägivaldaks ning veelgi enam lapsevanematest leiab, et teatud olukordades on laste füüsiline karistamine mõisteta (38% pigem või täiesti nõus), peavad selles küsimuses null-tolerantsi saavutamiseks veel ühiskonna hoiakud palju muutuma.

Küsitluse tulemuste põhjal võib järeldada, et kuigi füüsiline karistamine on Eesti peredes pigem erandlik ja mitte igapäevane karistusviis, on siiski lapsevanemad veel füüsilise karistamise osas suhteliselt pooldavad ja kasutavad füüsilist karistamist mõningates, nende jaoks paratamatutes olukordades. Et selliseid olukordi peetakse paratamatuks, võib viidata ka sellele, et lapsevanematel puuduvad teadmised, kuidas konfliktiolukordi lahendada ning milliseid alternatiivseid, vägivaldavabasid karistusmeetodeid kasutada

⁹ Eesti Vabariigi lastekaitse seadus § 31 lg 1

4.3. Peresuhted

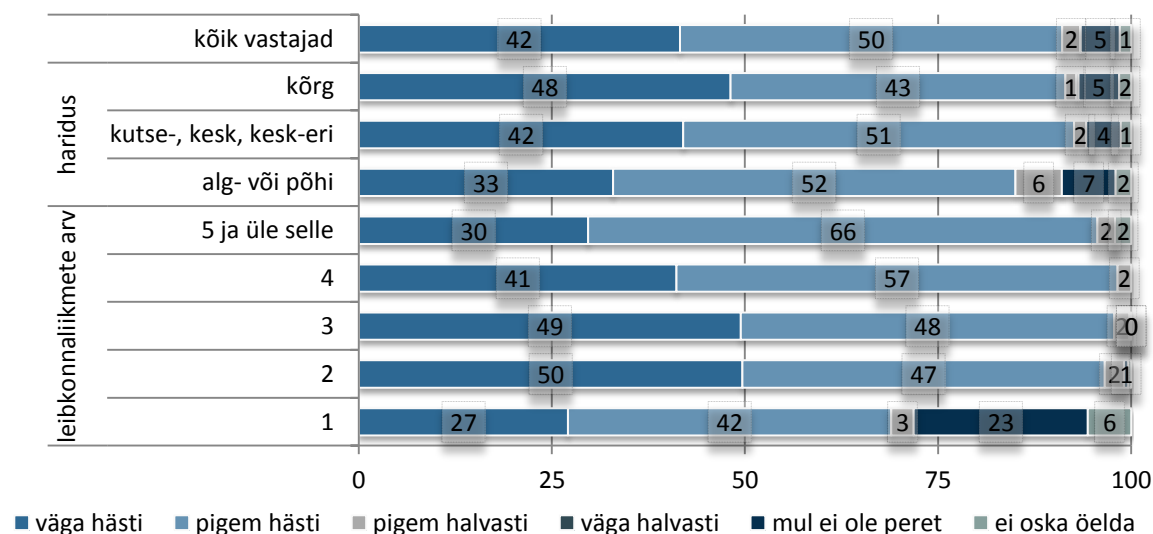
Positiivse vanemluse põhimõte on kasvatada lapsed üles positiivses õhkkonnas ning pakkuda lastele turvalist lapsepõlve. Selle kõige tagamise eelduseks on lapsevanemate aeg lastele ning see, mil viisil lapsed ja vanemad oma aega koos veedavad ning üldised peresuhted. Seda teemat uuritigi monitooringus mitme nurga alt. Esmalt paluti alaealiste lastega lapsevanematel anda hinnang sellele, kui hästi pereliikmed üksteisega läbi saavad. Seejärel uuriti, kui sageli lapsevanemad tunnevad, et neil ei ole lapse jaoks piisavalt aega ning mil viisil nad koos aega veedavad. Seejärel vaadati ka suhtlemise sisu ehk paluti anda hinnang, kui sageli erinevatel teemadel lastega räägitakse. Viimase lapse ja vanemate suhete aspektina küsiti lapsevanematelt, kas nad on kohtunud oma lapse sõpradega.

Järgnevas peatükis vaatluse all olevatele küsimustele vastasid ainult alaealiste laste vanemad (s.t. vastajad, kelle peres on vähemalt üks kuni 17-aastane laps s.h. lapsed, kes ei ela vastajaga koos ja elukaaslase või abikaasa lapsed, kes elavad vastajaga koos). Iga lapsevanem vastas ühe lapse kohta ning mitme alaealise lapsega lapsevanemad pidid valima vastavalt etteantud valikukriteeriumitele ühe lapse, kelle kohta vastata (vt ptk 2.1.)

4.3.1. Pereliikmete igapäevane läbisaamine

Lapsevanematelt küsiti hinnangut pereliikmete omavahelise läbisaamise kohta. Suur enamus vastajatest (92%) väitis, et nende pereliikmed saavad omavahel kas väga hästi või pigem hästi läbi. Keskmisest vähem (33%) on alg- ja põhiharidusega vastanute seas neid, kes hindavad oma pereliikmete vahelist läbisaamist väga heaks ning kõrgharitudute seas on neid keskmisest rohkem (48%). Väga heaks hindavad läbisaamist vanemad, kelle leibkonnas on nendega kokku kas 2 või 3 liiget. Tundub, et suuremates leibkondades esineb mõnevõrra rohkem lahkelsid, mistõttu hindavad sellisesse leibkonda kuuluvad täiskasvanud pereliikmete omavahelist läbisaamist pigem heaks. Ilmselt on põhjus selles, et mida rohkem on leibkonnas liikmeid, kelle vajaduste ja soovidega tuleb arvestada, seda tõenäolisemad on lahkarvamused ja neist tingitud pinged (joonis 58).

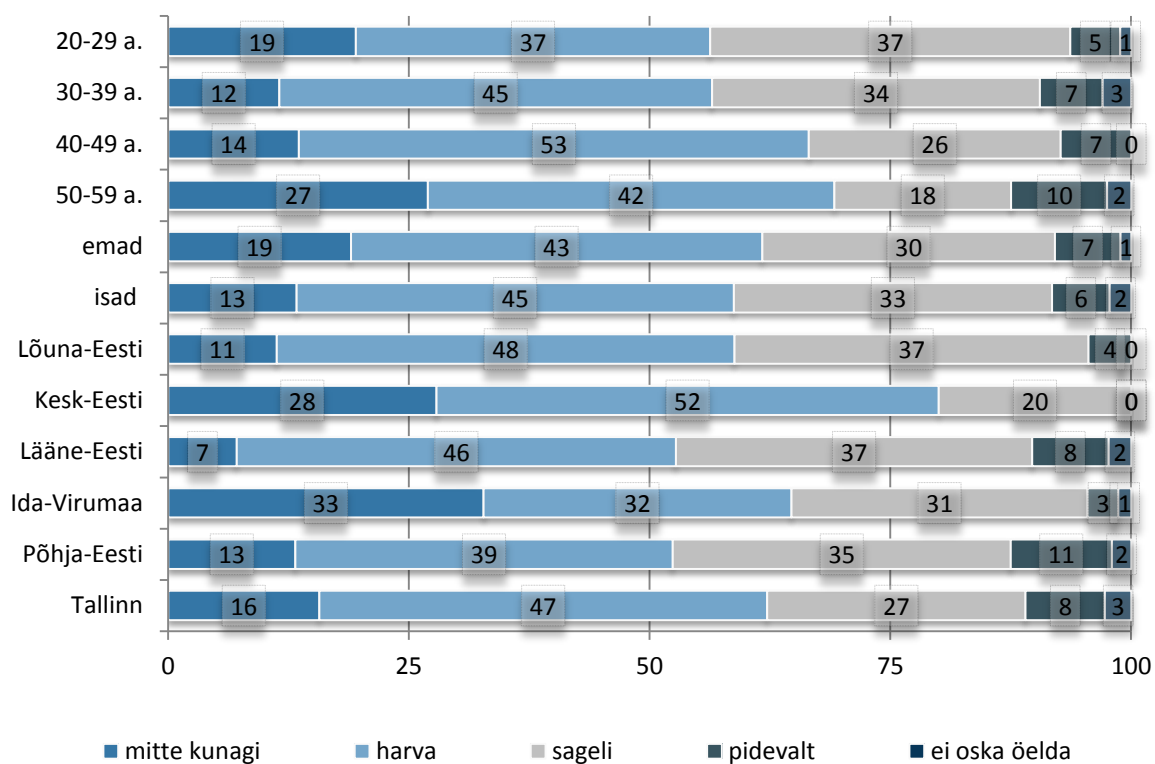
JOONIS 58. KUIDAS TEIE HINNANGUL TEIE PERE LIIKMED OMAVAHEL LÄBI SAAVAD? VANEMA HARIDUSTASEME JA LEIBKONNALIIKMETE ARVU JÄRGI (%)

4.3.2. Vanema aeg lapsega

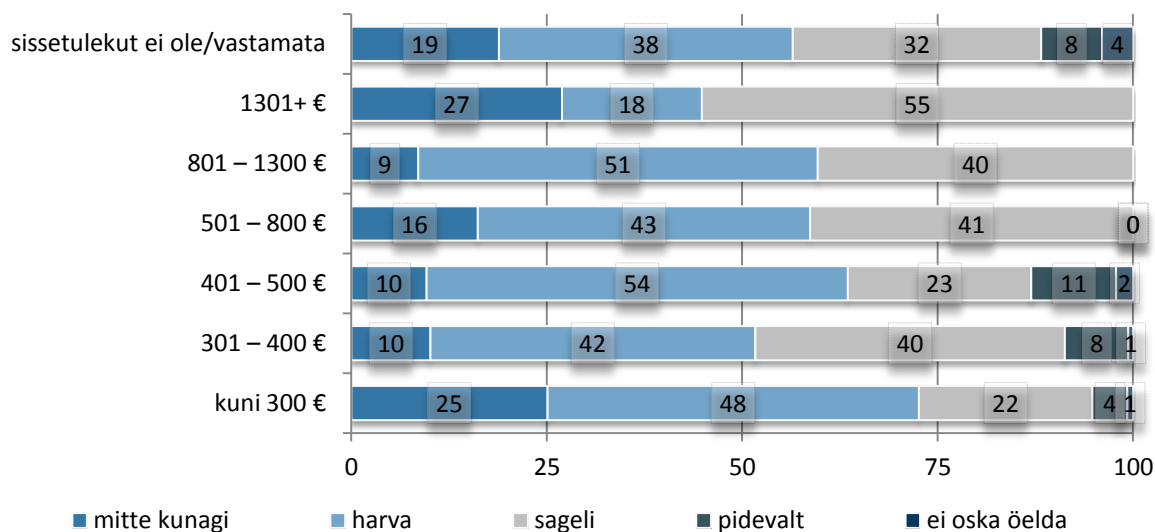
Vanematega koosveedetud aeg mõjutab nii lapse vaimset kui ka füüsilist heaolu. Vanematelt küsiti, kui sageli nad tunnevad, et neil ei ole lapse jaoks piisavalt aega. 38% lapsevanematest vastas, et tunnevad sageli või pidevalt, et neil pole lapse jaoks piisavalt aega. Isade ja emade vahel siin olulisi erinevusi ei ilmnenud. Eelkõige tundsid 20-ndates (42% sageli või pidevalt) ja 30-ndates eluaastates vanemad (41%), et neil napib aega oma lapse jaoks. Mõnevõrra rohkem tunnevad eestlastest vanemad (40% sageli või pidevalt) võrreldes muust rahvusest vanematega (35%) ajapuudust lapse jaoks. Eestimaa regioonidest eristuvad selle küsimuse puhul Ida-Virumaa vanemad, kellest 33% ei ole mitte kunagi tundnud, et neil napib lapse jaoks aega, samas kui Lääne-Eestis on sama tunnistavaid lapsevanemaid vaid 7% (joonis 59).

JOONIS 59. KUI SAGELI TE TUNNETE, ET TEIL EI OLE LAPSE JAOKS PIISAVALT AEGA? LAPSEVANEMA VANUSE, SOO JA REGIOONI JÄRGI (%)

Kui vaadata peresid selle järgi, kui suur on selle sissetulek ühe pereliikme kohta, siis ilmneb, et ajapuudust lapse jaoks ei ole kunagi tundnud 25% kõige väiksema sissetulekuga ja 27% kõige suurema sissetulekuga perede vanematest, samas kui kõigi vahepealsete sissetulekute puhul jääb see 9–16% vahele. Samas on perede grupis, kus sissetulek ühe pereliikme kohta on üle 650 euro, ka protsentuaalselt enim neid, kes tunnevad sageli, et neil lapse jaoks aega napib (55 %) (joonis 60) .

JOONIS 60. KUI SAGELI TE TUNNETE, ET TEIL EI OLE LAPSE JAOKS PIISAVALT AEGA? PERE KESKMINE NETOSISSETULEK ÜHE PERELIIKME KOHTA (%)

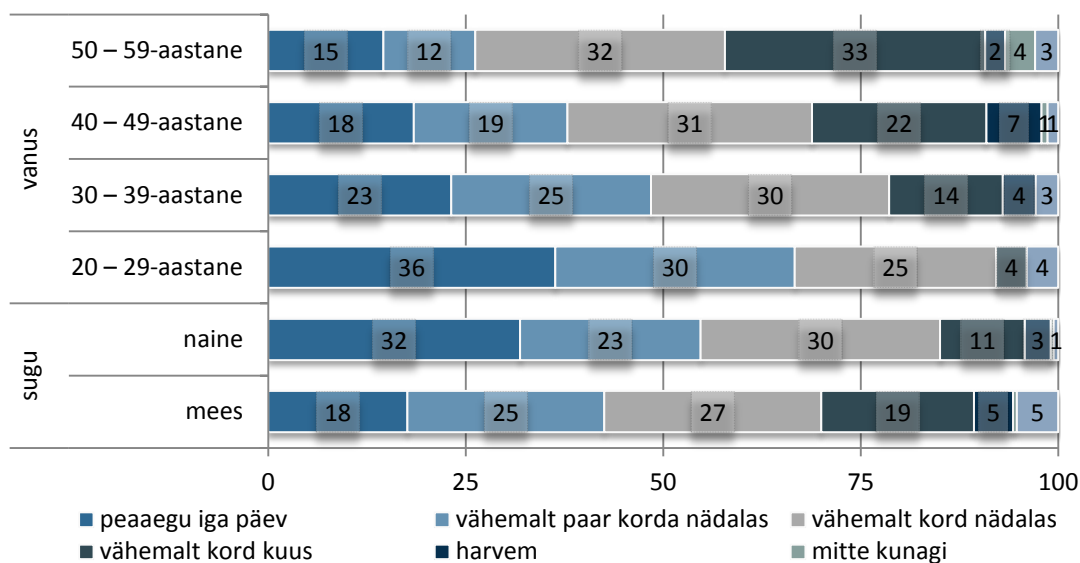

4.3.3. Vanema ja lapse üheskoos veedetud aeg

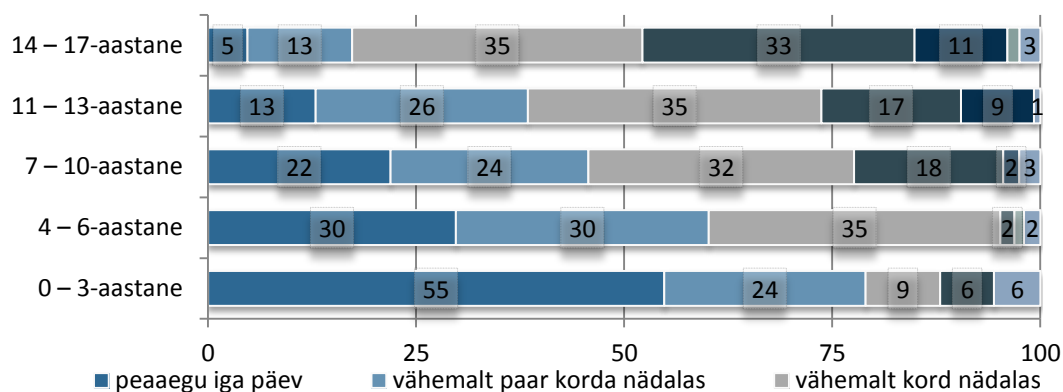
Lapse arengus mängib olulist rolli vanematega koos veedetud aeg, mis soodustab pereliikmete vahel usalduslike suhete ja lähedustunde teket. Toredate ühised ettevõtmised mõjuvad seega ühtmoodi hästi nii lastele kui vanematele.

Lapsevanematelt küsiti, kui sageli nad võtavad koos oma lapsega midagi toredat ette, näiteks käivad kinos, jalutavad, matkavad, meisterdavad või mängivad koos, külastavad sugulasi või teevad koos sporti. Rohkem on neid emasid (55%) kui isasid (43%), kes väidavad, et võtavad vabal ajal koos lapsega midagi toredat ette peaaegu iga päev või vähemalt paaril korral nädalas. Vaadeldes lapsevanemate vanust, on näha, et kõige sagedamini veedavad toredalt ühist aega koos oma lastega 20-ndates vanemad. Neist 91% võtavad oma lastega vabal ajal midagi toredat ette kord nädalas või sagedamini. Samas, meenutades eelmist alateemat, mis puudutas vanema endi hinnanguid ajapuudusele oma lapse jaoks, olid 20-ndates vanemad ka need, kes teiste vanuserühmadega võrreldes väitsid, et tunnevad sageli ajanappust oma lapsega ühise aja veetmiseks. Mida vanemad on lapsevanemad, seda harvem midagi lastega ühiselt vabal ajal ette võetakse. See on aga igati loogiline, sest ka lapsed saavad vanemaks ning näitavad üha enam üles püüdu iseseisvuda ning soovivad tõenäoliselt perega koos veedetud aja arvelt kohtuda rohkem eakaaslastega (joonis 61).

JOONIS 61. KUI SAGELI VÕTATE VABAL AJAL KOOS LAPSEGA MIDAGI TOREDAT ETTE? LAPSEVANEMA SOO JA VANUSE JÄRGI (%)

JOONIS 62. KUI SAGELI VÕTATE VABAL AJAL KOOS LAPSEGA MIDAGI TOREDAT ETTE? LAPSE VANUSE JÄRGI (%)

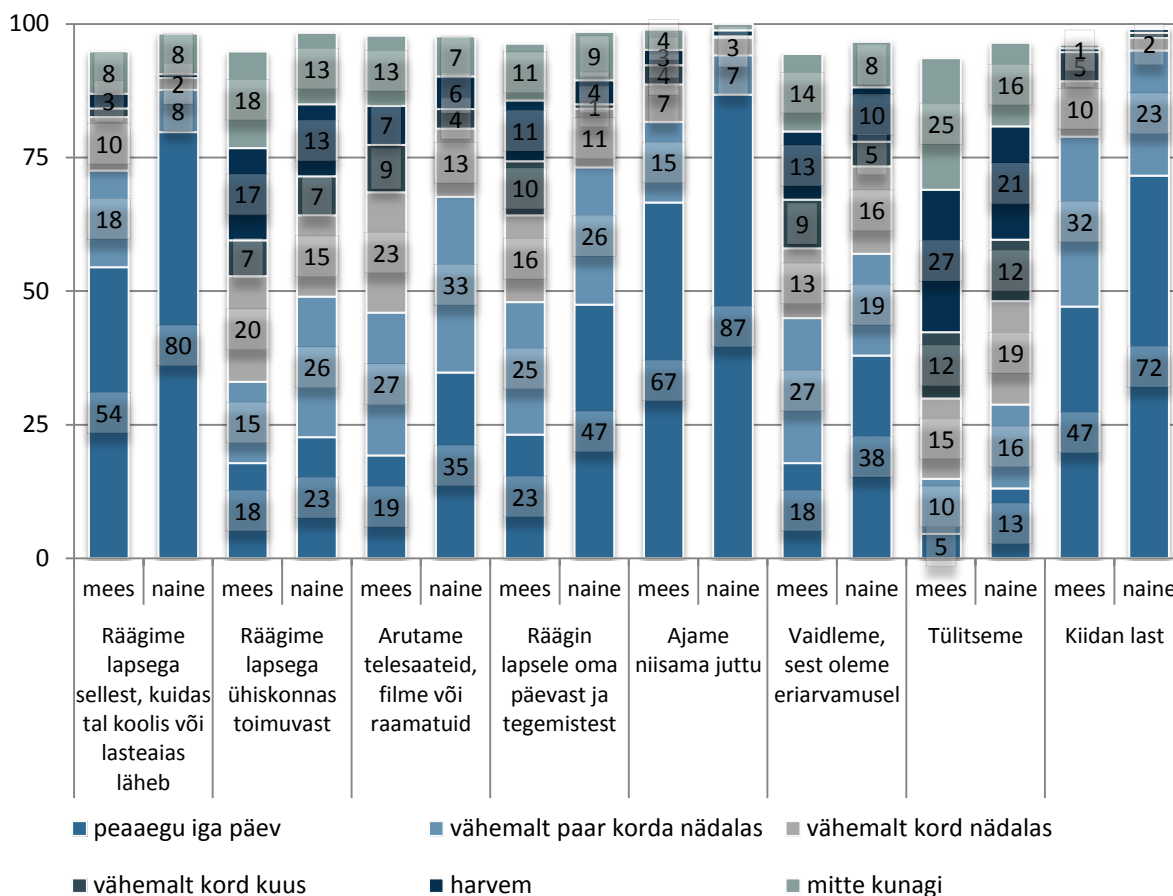

Joonis 62 näitab selgelt, et mida vanemast lapsest on jutt, seda harvemini temaga koos vanemad midagi ühiselt ette võtavad. Rohkem veedavad vanemad koos toredalt aega eelkooliealiste lastega. Tõenäoliselt kulub kooliealistel lastel suur osa ajast õppetööle ja huviringidele ning vanemaks saades veedetakse üha rohkem aega koolikaaslaste ja sõpradega.

4.3.4. Vanema ja lapse suhtlus

Kui emad võtsid koos oma lastega midagi toredat ette sagedamini kui isad, siis sama ilmneb ka vanema ja lapse viimasel kuul toimunud suhtluse kohta esitatud küsimustest. Võrreldes mehi ja naisi selgub, et mõnevõrra sagedamini suhtlevad emad oma lastega kõikidel mainitud teemadel. Emad räägivad sagedamini oma lastega sellest, kuidas neil koolis või lasteaias läheb, ühiskonnas toimuvast, arutavad telesaadete, filmide või raamatute üle, samuti räägivad nad isadest rohkem lastega oma päevast ja tegemistest ning ajavad nendega niisama juttu. Samuti toob tihedam suhtlus kaasa sagedamini vaidlusi eriarvamuste üle ning tülitsemist. Nii emad kui isad väidavad, et kiidavad oma lapsi sageli. 95% emadest ja 79% isadest ütlesid, et kiidavad last paar korda nädalas või sagedamini (joonis 63).

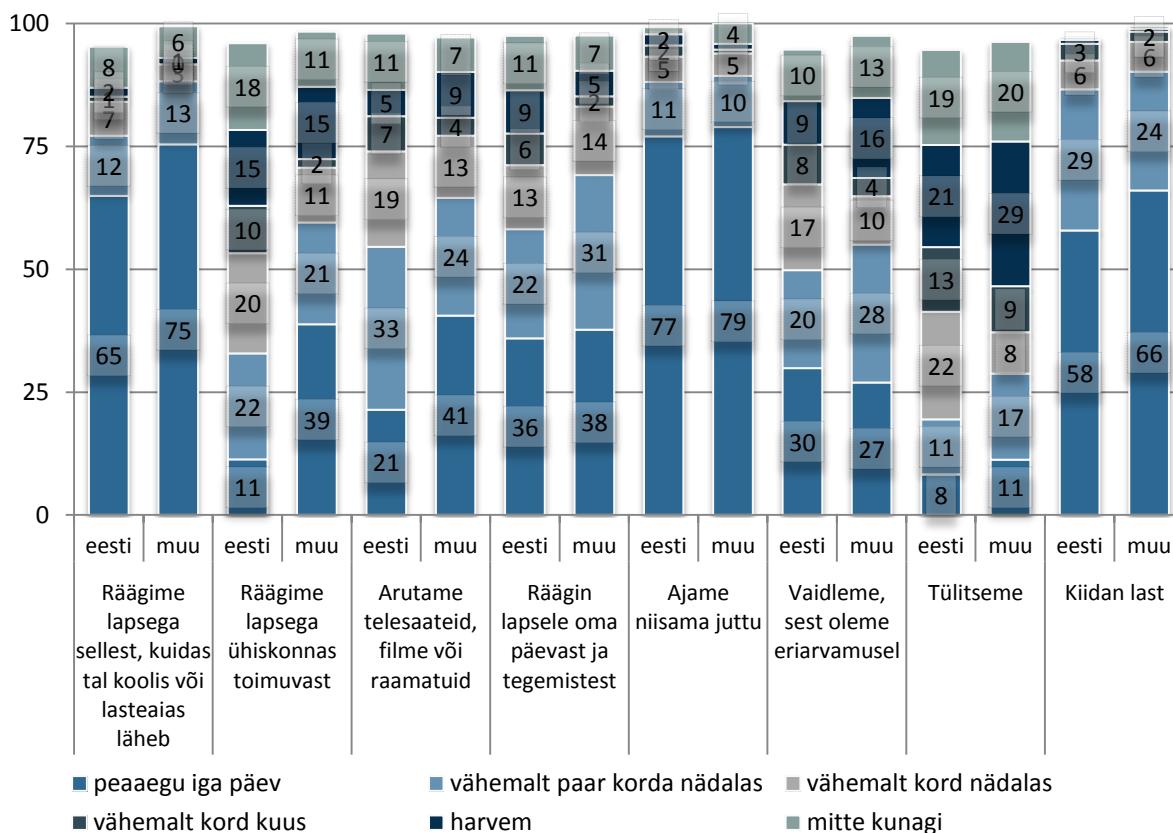
JOONIS 63. KAS JA KUI SAGELI ON TEIL VIIMASE KUU AJA JOOKSUL TULNUD ETTE JÄRGMIST? EMADE JA ISADE SUHTLUS LASTEGA (%)

Eesti ja muust rahvusest lastevanemate võrdluses ilmnes, et muust rahvusest vanemad suhtlevad teatud teemadel oma lastega rohkem kui eestlastest lapsevanemad. Näiteks räägivad muust rahvusest vanemad oma lastega sagedamini sellest, kuidas lastel koolis või lasteaias läheb, samuti ühiskonnas toimuvast ning arutavad sagedamini telesaadete, filmide ja raamatute üle.

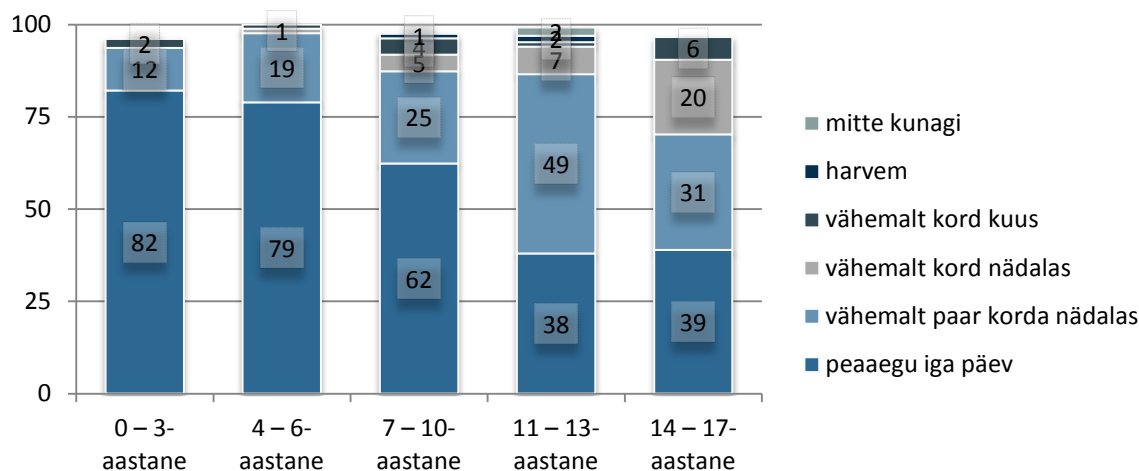
Olulist erinevust eestlastest ja muulastest vanemate suhtluse sageduses oma lapsega ei ilmnenud niisama jutuajamise puhul, samuti ei saa väita, et üks grupp vanemaid oma lastega tihedamini vaidleks või tülitseks. Muust rahvusest vanemad kiidavad oma last igapäevaselt veidi rohkem: peaaegu iga päev väidab oma last kiitvat 66% muust rahvusest ja 58% eestlastest vanematest. Vanema ja lapse vahelise suhtluse sagedust puudutavate küsimuste puhul ei ilmnenud märkimisvääraseid erinevusi poegade ja tütardega suhtlemises (joonis 64).

JONIS 64. KAS JA KUI SAGELI ON TEIL VIIMASE KUU AJA JOOKSUL TULNUD ETTE JÄRGMIST? EESTI JA MUUST RAHVUSEST VANEMATE SUHTLUS LASTEGA (%)

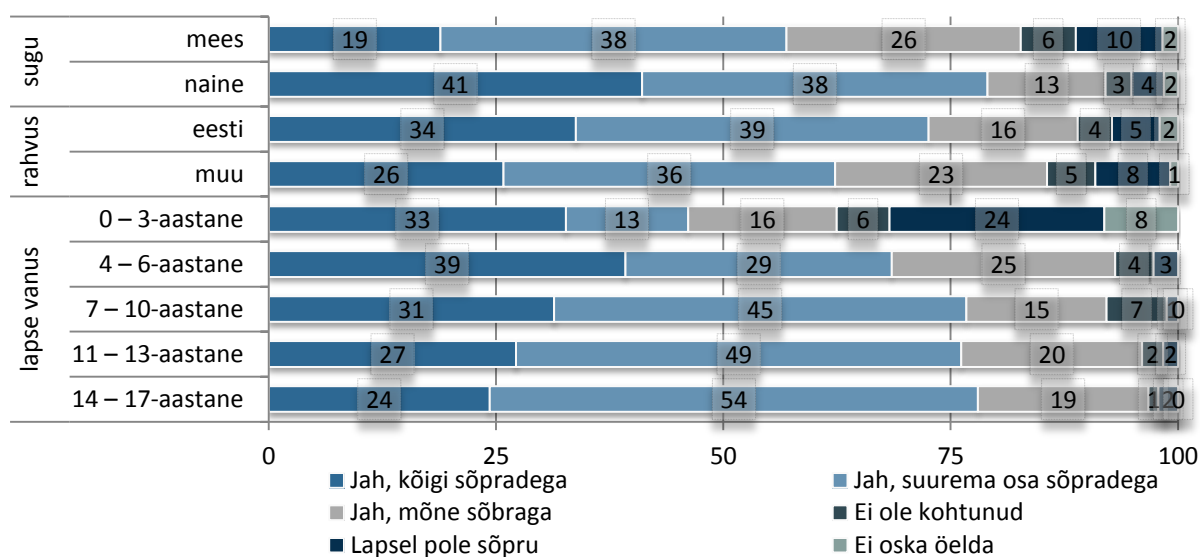
Võrreldes lapse vanust, kelle kohta vanemad vastasid, ilmneb, et igapäevaselt kiidetakse märkimisväärselt rohkem väiksemaid, lasteaija- ja eelkooliealisi lapsi. Kui kuni 3-aastaseid lapsi väidavad kiitvat peaaegu iga päev 82% selles vanuses laste vanematest, siis eelteismelisi (lapsi vanuses 11–13) ja teismelisi (14–17-aastasi) kiidab peaaegu iga päev vastavalt 38% ja 39% selles eas laste vanematest (joonis 65).

JOONIS 65. KAS JA KUI SAGELI ON TEIL VIIMASE KUU AJA JOOKSUL TULNUD ETTE JÄRGMIST: KIIDAN LAST. LAPSE VANUSE JÄRGI (%)

Lapsevanemate ja laste suhte iseloomustamiseks küsiti ka, kas vanemad on kohtunud oma lapse sõpradega. Joonis 66 on võrreldud omavahel mees- ja naissoost, eesti ja muust rahvusest ning erinevas vanuses lapse vanemate vastuseid. Võrreldes isadega väidab kaks korda rohkem emasid (isadest 19%, emadest 41%), et nad on kohtunud kõigi lapse sõpradega. Lisaks eelpool selgunule, mis tõestas, et emad suhtlevad ning räägivad erinevatel teemadel oma lastega sagedamini, kinnitab see, et emad on oma laste eludest osavõtlikumad. Suurem osa eesti rahvusest lapsevanematest võrreldes muust rahvusest vanematega väidavad, et on kohtunud kas kõigi või suurema osaga lapse sõpradest (73% eestlastest ja 62% muulastest). Kui vaatleme erinevas vanuses lapsi, keda on vanemad vastamisel silmas pidanud, siis võib öelda, et nooremate (4–6-aastaste) laste vanemad on sagedamini kõigi oma lapse sõpradega kohtunud (39%). 14–17-aastaste laste vanematest väitsid vaid 24%, et on kõigi lapse sõpradega kohtunud. Sellegipoolest, vähemalt suurema osa sõpradega on neist kohtunud 78%.

JOONIS 66. KAS TE OLETE KOHTUNUD OMA LAPSE SÕPRADEGA? (%)

4.3.5. Kokkuvõte

Lapse arengus mängib olulist rolli pereliikmete vaheline läbisaamine, see kuivõrd väärtustatakse perega ühiselt veedetud aega, vanema ja lapse suhtlus ning last ümbritsevad sõbrad. Sellised suhted mõjutavad lapsi nii olevikus, luues neile vajaliku turvatunde, kui ka tulevikus, andes aluse nende identiteedi kujunemisele (Trachtenberg 2007).

Lapsevanemad hindavad läbisaamist oma pereliikmetega enamalt jaolt kas väga heaks või pigem heaks (92% vastajatest). Küsitletud lapsevanemad väärtustavad lapsega veedetud aega. 38% lapsevanematest tõdesid, et tunnevad sageli või pidevalt, et neil pole lapse jaoks piisavalt aega. Emad on oma laste eludest mõnevõrra osavõtlikumad. Nii võtavad emad (55%) rohkem vabal ajal koos lapsega midagi toredat ette (näiteks käivad kinos, jalutavad, matkavad, meisterdavad või mängivad koos, külastavad sugulasi või teevad koos sporti) kui isad (43%). Samuti suhtlevad emad sagedamini oma lastega: nad räägivad tihemini oma lastega sellest, kuidas neil koolis või lasteaias läheb, ühiskonnas toimuvast, arutavad telesaadete, filmide või raamatute üle jne. Võrreldes isadega väidab kaks korda rohkem emasid (meestest 19%, naistest 41%), et nad on kohtunud kõigi lapse sõpradega. See on osalt seletatav ka sellega, et veerandil lastest on küll isa, kes ei ela lapsega (Karu *et al.* 2012a). Seega ei ole paljudel isadel samal määral võimalik lapse elus osaleda, kui seda on emadel.

Küsitluste tulemustest selgus ka mõneti ootuspäraselt, et mida vanema lapse kohta on lapsevanem vastanud, seda harvemini temaga koos vanemad midagi ühiselt ette võtavad. Rohkem veedavad vanemad koos toredalt aega eelkooliealiste lastega. Lapsevanemad osalevad oma lapse elus läbi suhtluse, koos veedetud aja ning sõprade tundmise lapse elus seda rohkem, mida noorem laps on – mida vanemaks laps saab, seda vähem ollakse kohtunud lapse kõigi sõpradega, veedetakse lapsega ühiselt aega.

4.4. Lapsevanemate abivajadus ja vanemluse toetamine

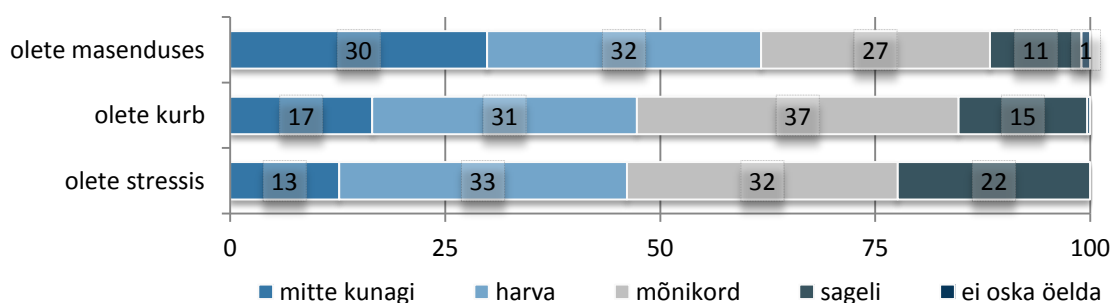
Monitooringuga uuriti ka mitmeid lapsevanemate abivajaduse ja vanemluse aspekte. Esmalt käsitletakse lapsevanemate stressi. Seejärel kirjeldatakse lapsevanemate hinnanguid sellele, kui võrd vajavad nad kellegi abi ja tuge. Seejärel kirjeldatakse, kui sageli ning millistest allikatest on lapsevanemad küsinud nõu laste kasvatamise osas ning palutakse lapsevanematel anda hinnang sellele, millised on nende teadmised erinevates lapse kasvatamisega seotud valdkondades. Viimase teemana selles alapeatükis vaadatakse, kui võrd on lapsevanemad valmis laste kasvatamisel abi ja nõu vastu võtma. Peatükis käsitletud teemasid uuriti ainult lapsevanemate käest ning seega on siin arutluse all ainult alaealiste lastega vastajate vastused.

4.4.1. Lapsevanemate stress

Lapse täisväärtuslikuks arenguks ja sotsialiseerumisprotsessiks on oluline meeldiv kodune õhkkond ja hea läbisaamine pereringis. Lapse ja vanema suhtluse kvaliteet määrab suures osas, milliseks inimeseks laps sirgub ning missugused väärtushinnangud ta kodust kaasa saab. Lapsevanema meeleolu mõjutab suuresti peresiseseid suhteid ja ka lapse suhtlust ja hakkamasaamist väljaspool kodu. Järgnevas peatükis käsitleme lapsevanema toimetulekut oma rolliga, sealjuures võimaliku stressiga, ning vajadust kellegi abile ja toele.

Vanema stress võib mõjutada terve pere elu. Lapsed ei ole tähelepanelikud mitte üksnes tekkivate sõneluste, aga ka varjatud pingete ja rahulolematuse osas. Seetõttu on oluline teada, kui võrd pingeliseks ja stressirohkeks peavad lapsevanemad oma elu. Küsitletud lapsevanematest viiendik (22%) on viimase aasta jooksul tundnud stressi sageli ning ligi kolmandik (32%) on stressiolekut tundnud mõnikord. Sealjuures on naiste osakaal (57%), kes on viimase aasta jooksul sageli või mõnikord stressis olnud, mõnevõrra suurem kui vastav meeste osakaal (50%). Sagedast stressitunnet on oluliselt vähem täheldanud viimase aasta jooksul 20–29-aastased (15%), samas kui 30–39-aastastest on sagedasti stressi tundnud 27%, 40–49-aastastest vastanutest 21% ja 50–59-aastastest 20%. Elukoha lõikes olulisi erinevusi viimase aasta jooksul tajutud stressisituatsioonide sageduse osas ei ilmnenud, st elukoht linnas või maal ei mõjutanud stressi tajumise sagedust. Küll aga ilmnes Eesti regioonide võrdlusest, et märkimisväärselt sagedamini on stressi tundnud Ida-Virumaa elanikud, kellest 38% on stressiolukorda tundnud sageli ning 27% mõnikord.

JOONIS 67. KUI SAGELI OLETE TUNDNUD VIIMASE AASTA JOOKSUL, ET... (%)

Lisaks loodi stressiindeksi, liites kokku kolme küsimuse vastused, mis mõõtsid sarnase ebameeldiva emotsionaalse seisundi tajumise sagedust viimase aasta jooksul („Kui sageli olete viimase aasta jooksul tundnud, et ...“ 1) olete stressis; 2) olete kurb; 3) olete masenduses?). Mõõtmiseks kasutati skaalat 1 (mitte kunagi) kuni 4 (sageli) ning kolme küsimuse keskmised jagati kolmega. Vastuste jaotust neile kolmele küsimusele kujutab Joonis 67.

Kui arvatud stressiindeksi keskmine skoor kogu Eesti jaoks on 2,46, siis keskmisest stressirikkamad regioonid on Ida-Virumaa, Lõuna-Eesti ja Tallinn ning vähem stressi on tajunud inimesed Põhja-Eestis (ei hõlma Tallinna), Kesk- ja Lääne-Eestis. Teistega võrreldes oluliselt vähem on stressi tajunud Põhja-Eesti elanikud. Neist kõigest 7% on stressi tajunud sageli ning 30% mõnikord (tabel 5).

TABEL 5. STRESSIINDEKSI SKOORID (VIIMASEL AASTAL TAJUTUD STRESS, KURBUS, MASENDUS) REGIOONITI

Regioon	Skoor
Keskmisest stressivaesemad	
Põhja-Eesti (v.a. Tallinn)	2,20
Lääne-Eesti	2,21
Kesk-Eesti	2,26
Keskmisest stressirikkamad	
Tallinn	2,52
Lõuna-Eesti	2,56
Ida-Virumaa	2,80
Tallinn	2,52

Kuna Ida-Virumaa hakkab silma kõige suurema stressiindeksi skooriga, siis ei ole ka üllatav, et näeme ka märkimisväärseid erinevusi eesti ja muust rahvusest vanemate vahel. Kui eestlastest vanematest on sageli või mõnikord masenduses olnud 26%, siis muust rahvusest vanematest väitsid seda koguni 59%. Samuti ilmnisid suured erinevused nende kahe grupi võrdluses eluga rahulolu osas. Eestlastest tundis 88% viimase aasta jooksul sageli või mõnikord, et nad on oma eluga rahul, samas kui muust rahvusest vastanute puhul oli see osakaal 46%.

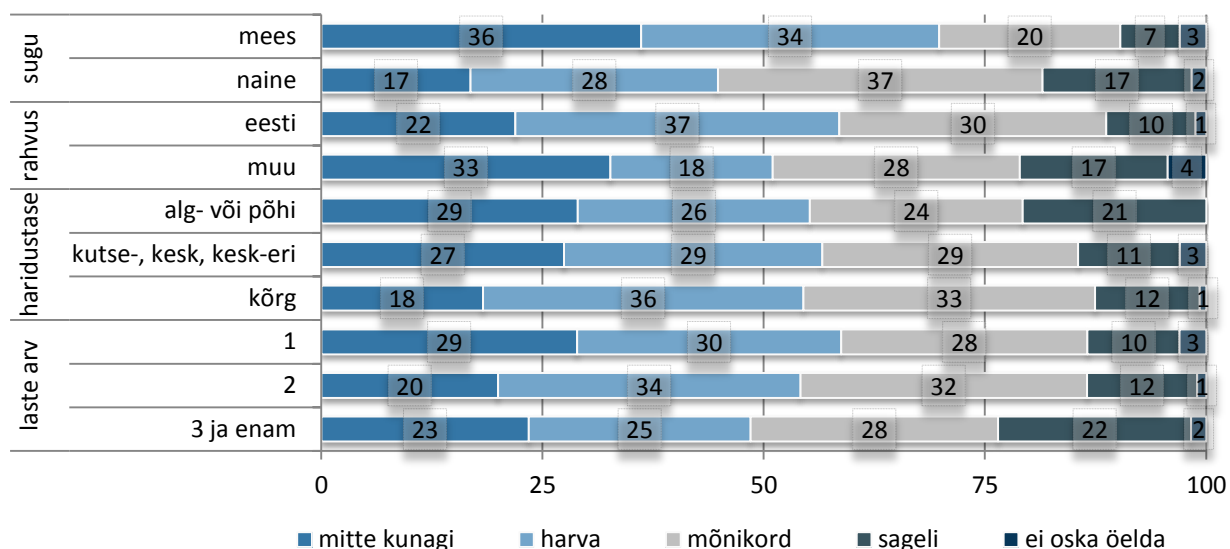
Masenduse ja rahulolematuse trend jätkub ka muust rahvusest täiskasvanute hinnangus oma lapsevanema rolli osas. Kui eestlastest vanematest väidab vaid 1%, et lapsevanemaks olemise roll käib neile ülejõu, siis muust rahvusest vanemate hulgas on neid, kes nii arvavad, koguni 16%.

4.4.2. Nõu ja abi vajadus

Joonis 68 kirjeldab lapsevanemate vajadust kellegi abi ja toe järele viimase aasta jooksul. Selgub, et suurimad erinevused on naiste ja meeste vahel. Märkimisväärselt rohkem naised tõdeb, et on sageli või mõnikord tundnud, et vajavad rohkem abi ja tuge (54% meeste 27% kõrval). Rohkem on vajadust abi ja toe järele tundnud ka lapsevanemad, kelle kodus elab mitu kuni 17-aastast last.

Vaadeldes lapsevanemate vajadust abi ja toe järele lapsevanema haridustaseme kaupa, on huvitav, et madalama haridustasemega vanemate hulgas on suurem nii nende osakaal, kes mitte kunagi abi ega tuge viimase aasta jooksul ei tundnud vajavat, aga ka nende hulk, kes tundsid abivajadust sageli. Eesti ja muust rahvusest vanemate võrdluses ilmnevad suuremad erinevused muust rahvusest vanemate hulgas. Võrreldes eestlastest vanematega on rohkem neid, kes abivajadust ei tundnud mitte kunagi, aga ka neid, kes seda tundsid viimase aasta jooksul sageli.

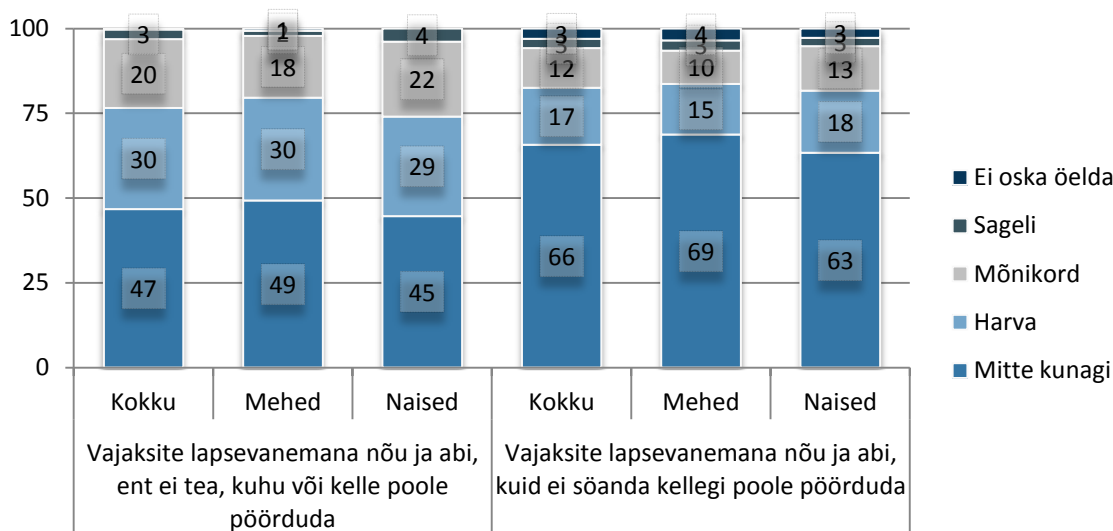
JOONIS 68. KUI SAGELI OLETE TUNDNUD VIIMASE AASTA JOOKSUL, ET VAJAKS ROHKEM KELLEGI ABI JA TUGE? SOO, LASTE ARVU, HARIDUSTASEME JA RAHVUSE JÄRGI (%)

Vastajatel paluti hinnata, kui sageli on nad lapsevanemana kogenud olukordi, kus nad tunnevad, et vajavad nõu või abi, kuid ei tea, kelle poole pöörduda või ei söanda seda teha.

Üldiselt väitis 66% küsitletud lapsevanematest, et nad pole viimase aasta jooksul kogenud kordagi olukorda, kus vajaksid lapsevanemana nõu ja abi, kuid ei söanda selleks kellegi poole pöörduda. Kuna eelnevalt selgus, et naised tunnistavad rohkem, et neil on olnud olukordi, kus nad vajaksid rohkem kellegi abi ja tuge, siis on loogiline, et nad on tundnud rohkem ka olukordi, kus neil on puudu teabest, kelle poole nõu ja abi saamiseks pöörduda (joonis 69). Emadest on tundnud seda sageli või mõnikord 26%, isade puhul on vastav osakaal 20%. Rohkem on lapsevanemaid, kes abi ja nõu vajades ei tea, kuhu ja kelle poole pöörduda kui neid, kes seda lihtsalt teha ei söanda. Kui keskmiselt on juhtunud 53% lapsevanematest, et nad on vajanud lapsevanemana nõu ja abi, ent pole teadnud, kuhu või kelle poole pöörduda (sageli, mõnikord ja harva vastajad kokku), siis 32% lapsevanematest on tundnud abi vajades, et nad ei söanda kellegi poole pöörduda. Seega on pigem abi saamine jäänud teadmatuse taha.

JOONIS 69. KUIVÕRD SAGELI OLETE TUNNUD, ET VAJAKSITE LAPSEVANEMANA NÕU JA ABI, ENT EI SÕANDA VÕI EI TEA, KELLE POOLE PÖÖRDUDA? SOO JÄRGI (%)

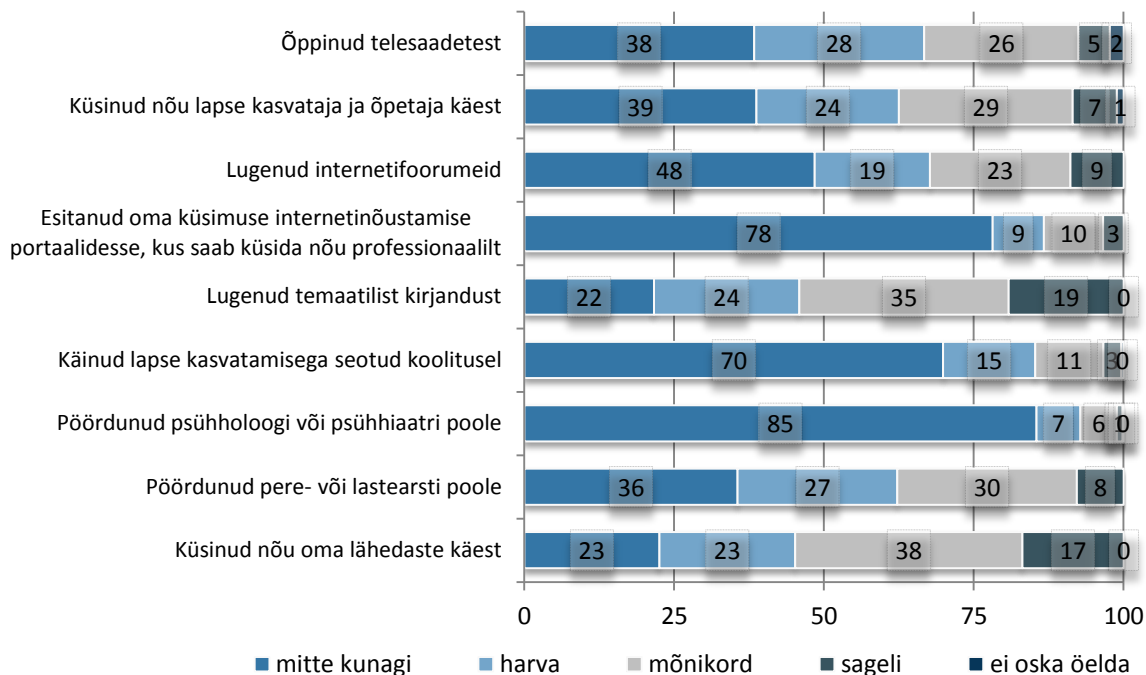
4.4.3. Abi ja nõu küsimine seoses lapse kasvatamisega

Järgnev alapeatükk annab ülevaate sellest, kui sageli küsivad alaealiste laste vanemad nõu laste distsiplineerimise, arendamise, toitumise, hügieeni ja suhete küsimustes ning kellelt või millistest kohtadest kõige enam nõu küsitakse.

Kõige enam eelistatakse lapse kasvatamisega seoses nõu otsida temaatilisest kirjandusest (pereajakirjadest, lapse kasvatamise raamatutest, õpikutest). Peaaegu viiendik (19%) vastanud lapsevanematest on lugenud temaatilist kirjandust sageli ning 59% on seda teinud mõnikord või harva. Mitte kunagi pole raamatutest abi otsinud 22% vastanutest. Teiseks abistavaks allikaks nõu küsimisel peetakse oma lähedasi – vaid 23% pole kunagi oma lähedastelt nõu küsinud ning enam kui kolmveerand (78%) vastajatest on lähedastelt abi küsinud (harva, mõnikord või sageli vastajad kokku). Harv ei ole ka pere- või lastearsti poole pöördumine abi saamiseks. 36% pole seda küll mitte kunagi teinud ning 27% harva, kuid 8% lapsevanematest on pere- või lastearsti käest küsinud nõu sageli ja 30% sageli.

Kõige vähem on selliste küsimuste puhul abi saamiseks pöördutud psühholoogi või psühhiaatri poole – 85% pole seda mitte kunagi teinud. Samuti pole kuigi levinud esitada oma küsimus neis internetinõustamise portaalides, kus saab küsida nõu oma ala professionaalidelt. 70% vastanutest pole käinud ka lapse kasvatamisega seotud koolitustel (joonis 70). Siinkohal ei ole aga teada, kas vastanutel on olnud sellisteks koolitusteks (nt loengud koolides ja lasteaedades, vanemahariduse koolitus) võimalus – näiteks oli vastanute piirkondlikust jaotusest näha, et Ida-Virumaal ning Lääne-Eestis ei olnud sarnastel koolitustel mitte kunagi käinud vastavalt 88% ja 83% lapsevanematest, samal ajal Lõuna-Eesti vastajatest pole mitte kunagi käinud 57% lapsevanematest. Seega pole siinkohal teada, kas põhjus on selles, et neis piirkondades pakuvad väga vähesed organisatsioonid loenguid ja koolitusi vanemluse toetamise vallas või on näiteks Ida-Virumaa vähene vanemahariduse levik tingitud vähesest huvist või venekeelse vanemahariduse vähesest kättesaadavusest. Mitte-eestlaste seas oli 81% lapsevanemaid, kes polnud käinud lapse kasvatamisega seotud koolitustel, samas kui eestlaste seas oli sama näitaja 64%

JONIS 70. KUI SAGELI OLETE KÜSINUD NÕU LASTE DISTIPLINEERIMISE, ARENDAMISE, TOITUMISE, HÜGIEENI JA SUHETE KÜSIMUSTES? (%)

Küsimuse puhul „Kui sageli olete lapse kasvatamise osas, näiteks distsiplineerimise, arendamise, toitumise, hügieeni ja suhete osas nõu ja abi saamiseks kasutanud järgmiseid viise?“ ilmnes märkimisväärne sooline erinevus. Naised otsivad nõu ja abi seoses lapse kasvatamisega kui mehed – näiteks ilmnes küsitlusest, et temaatilist kirjandust ei ole mitte kunagi lugenud 10% naistest ning harva on seda teinud 18% naistest, samal ajal kui mitte kunagi pole lugenud pereajakirju, lapse kasvatamise raamatuid ning õpikuid 36% meestest ning 31% on teinud seda harva.

Vastajate profiili vaadeldes selgus ka, et mida madalam on haridustase, seda vähem on need vastajad käinud lapse kasvatamisega seotud koolitusel. 91% alg- või põhiharidusega vastajatest ei olnud mitte kunagi käinud vastaval koolitusel, samas kui kõrgharidusega vastajatest vaid 41% polnud kunagi sarnasel koolitusel käinud. Enam kui pooled (52%) kõrgharidusega vastajatest olid käinud lapse kasvatamisega seotud koolitustel harva või mõnikord ning algharidusega vastajate puhul oli sama näitaja 9%.

4.4.4. Teadmised lapse kasvatamisega seotud valdkondades

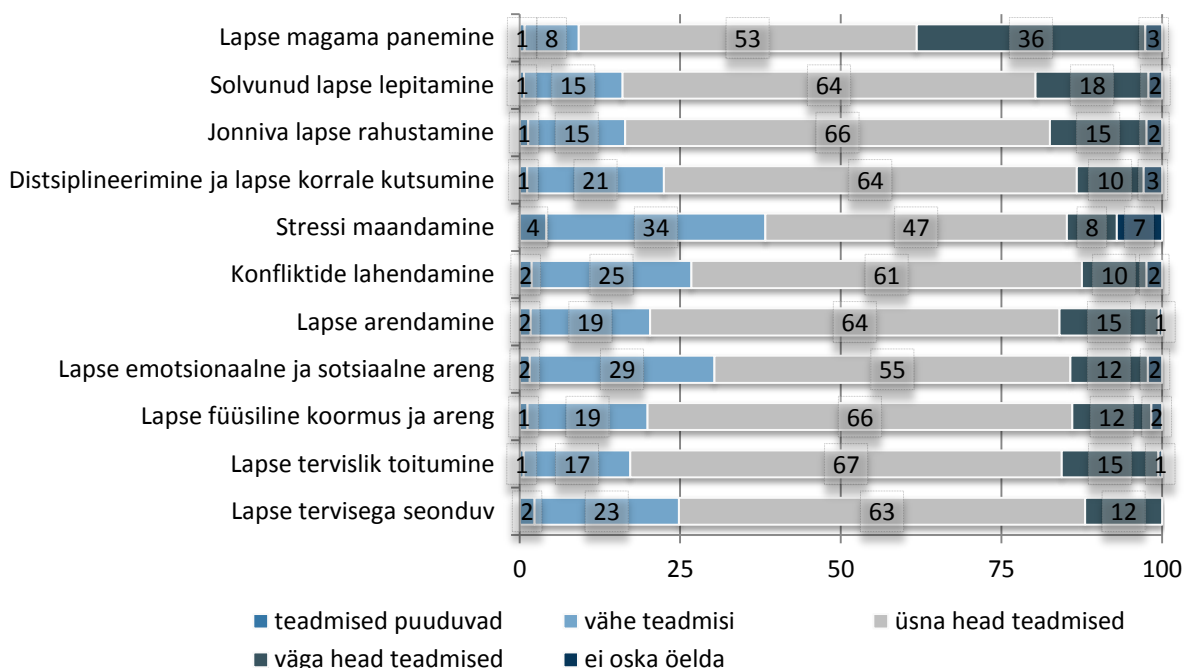
Järgnev peatükk annab ülevaate alaealiste lapsevanemate teadmistest lapse kasvatamisega seotud valdkondades. Lapsevanematele loetleti erinevaid lapse kasvatamisega seotud aspekte ning paluti neil hinnata, kui headeks nad oma teadmisi nendes valdkondades hindavad.

Kõige vähem tunnetasid lapsevanemad teadmiste puudumist seoses lapse magama panemisega – vaid 8% vastajatest tundsid, et neil on vähe teadmisi selle osas. Samas oli näha, et selle murega puutuvad kokku väikeste, kuni kolme-aastaste laste vanemad, kellest 16% tundis, et neil on vähe teadmisi seoses lapse magama panemisega. Ka solvunud lapse lepitamine ja jonniva lapse rahustamine olid valdkonnad, kus oma teadmisi hinnati pigem headeks: veidi enam kui 80% vastanud lapsevanematest tunnistas oma teadmisi üsna heaks või väga heaks (joonis 71).

Teadmiste vähesus paistis kõige enam välja stressi maandamise puhul: 4% leidis, et neil puuduvad teadmised ning 34%, et neil on selles valdkonnas vähe teadmisi. Ka lapse emotsionaalne ja sotsiaalne areng

olid teemad, mille puhul 2% vanematest vastas, et teadmised puuduvad ning 29% tunnetas, et teadmisi on vähe. Mõnevõrra tähelepanuväärne on, et lapse emotsionaalse ja sotsiaalse arengu valdkonnas tunnetasid väheseid teadmisi (45%) just need lapsevanemad, kes polnud kuulnud ka midagi lapse õigustest. Siinkohal eristusid ka meesterahvad, kellest 39% tunnistab, et neil on selles valdkonnas vähe teadmisi, samal ajal kui naiste seas oli selle vastusevariandi valinud viiendik ehk 20%. Soolist erinevust teadmistes võis tunnetada ka lapse tervisliku toitumise osas – 27% meestest ja 9% naistest ütles, et neil teadmised puuduvad või on neid vähe. Lapse arendamise puhul on olukord sarnane – meestest hindas oma teadmisi puudevateks või vähesteks 28%, naistest aga 13%.

JOONIS 71. MILLISEKS TE HINDATE OMA TEADMISI JÄRGNEVATES LAPSE KASVATAMISEGA SEOTUD VALDKONDADES? (%)

4.4.5. Valmisolek abi vastu võtta

Järgnev alapeatükk annab ülevaate, millised on hoiakud seoses valmisolekuga abi vastu võtta seoses lapsevanemaks olemisega ning milliste küsimuste osas on lapsevanematel kõige enam teadmatust ja nad vajaksid abi.

Küsitlusest selgus, et üsna üksmeelselt ollakse arvamusel, et iga lapsevanem peaks ise teadma, milline on õige viis lapsi kasvatada: ligi kolmandik (32%) vastajatest nõustusid täielikult ning enam kui pooled (55%) vastanutest pigem nõustusid väitega „Iga lapsevanem peaks ise teadma, milline on õige viis lapsi kasvatada”. Mainimist vääriv on ka asjaolu, et mitte-eestlased olid selle väite osas resoluutsemad: kui 39% mitte-eestlastest valis vastusevariandi „täiesti nõus”, oli eestlastest vastajate seas niivõrd kindlalt meelestatud 28%. Seega võib siinkohal järeldada, et lapse ja tema vanema kasvatusmeetodit nähakse isikliku, peresisese teemana. Teisalt ei nõustuta samal määral väitega „See on iga lapsevanema enda asi, kuidas ta oma last kohtleb” – viiendik vastajatest ei nõustu sugugi ja 44% vastajatest ei nõustu pigem selle väitega. Samas siiski kolmandik täiskasvanutest nõustub vähemal või suuremal määral väitega, et see on iga lapsevanema enda asi, kuidas ta oma last kohtleb. Üldiselt ollakse ka seda meelt, et iga lapsevanem peaks ise oma lapse kasvatamisega seotud probleemidega toime tulema (71% vastajatest nõustus selle väitega

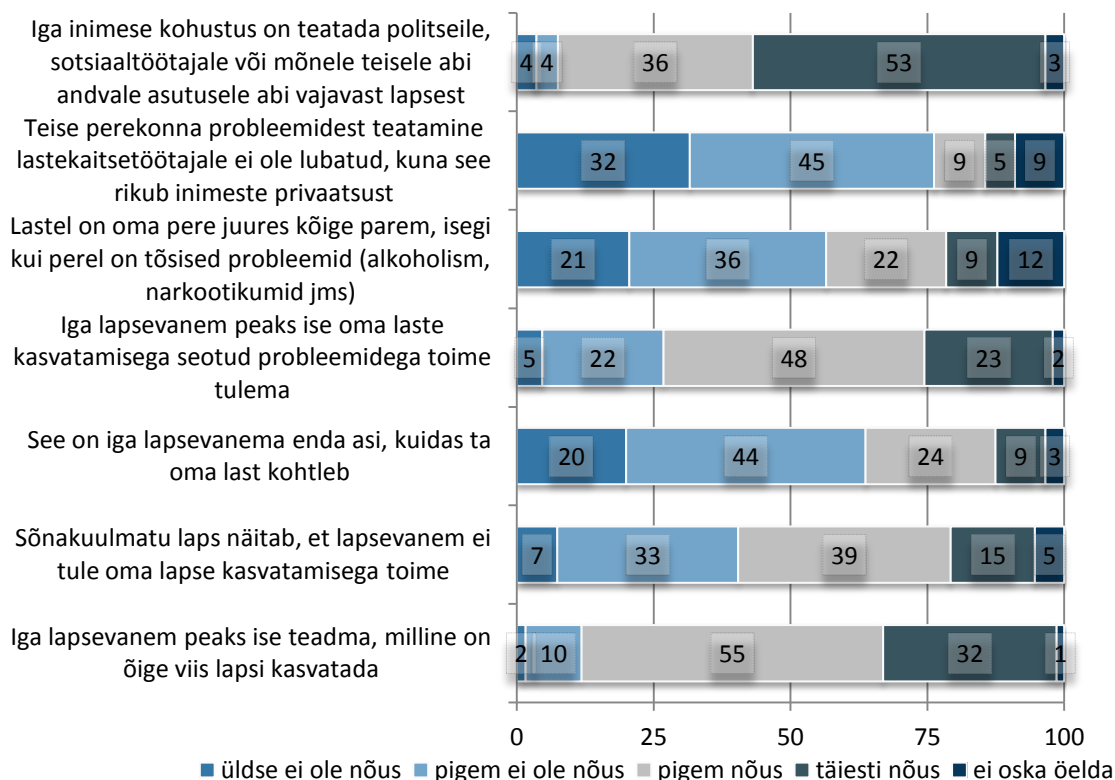
vastates täiesti või pigem nõus). Siinkohal on aga tähelepanuväärne, et naised on vähem sel arvamusel, et lapse kasvatamisega seotud probleemidega tuleb ise toime tulla kui mehed (meeste seas nõustus antud väitega 77%, samas naiste seas nõustuti 66% ulatuses). Küsitluse tulemused näitavad, et naised on need, kes täiendavad end vanemahariduse osas ning küsivad vajadusel spetsialistidelt abi lapsekasvatamisega seotud küsimustes.

Küsitlusest selgus, et kaldutakse ka nõustuma väitega „Sõnakuulmatu laps näitab, et lapsevanem ei tule oma lapse kasvatamisega toime” – 54% vastajatest nõustus vähemal või suuremal määral selle väitega ning 40% vastajatest pigem või üldse ei nõustunud sellega. Vastanute profiili analüüsidest oli näha ka, et alaealiste lastega vastajad nõustusid vähem kui alaealiste lasteta vastajad, et sõnakuulmatus tähendab lapsevanema kasvatamisülesandega mitte toimetulekut. Täpsemalt, kui alaealiste lasteta vastajatest vaid 35% polnud seda meelt, et sõnakuulmatus näitab lapsevanema toimetulematust kasvatamisega, siis alaealiste laste vanematest peaaegu pooled ehk 47% ei nõustunud antud väitega.

Ka küsiti kõigilt vastajatelt sõltumata sellest, kas neil on lapsed või mitte, hoiakut väite osas „Lastel on oma pere juures kõige parem, isegi kui perel on tõsised probleemid (alkoholism, narkootikumid jms)”. Pigem kalduti arvama, et lapsel pole oma pere juures kõige parem, kui vanematel on loetletud probleemid – 57% ei nõustunud antud väitega. Teisalt oli pea kolmandik vastajatest seda meelt, et lastel on hoolimata probleemsetest lapsevanematest siiski parem viibida pere juures. Sooliselt oli täheldatav tendents, et naised nõustuvad vähem mainitud väitega. Samuti on märkimisväärne, et vastajad, kes on kuulnud midagi lapse õigustest, nõustusid väitega „Lastel on oma pere juures kõige parem, isegi kui perel on tõsised probleemid (alkoholism, narkootikumid jms)” oluliselt vähem (61% ei nõustunud) kui isikud, kes polnud kuulnud lapse õigustest: neist 39% ei nõustunud. Selle küsimuse puhul oli ka suur vastajate osakaal (12%), kes valis vastusevariandi „ei oska öelda”. Vastanutest, kes ei olnud kuulnud midagi lapse õigustest, valis variandi „ei oska öelda” enam kui viiendik (22%). Seega võib öelda, et selle väite puhul oli tegu spetsiifilise teadmise, mille osas ei ole vanematel oma väljakujunenud seisukohta.

Mõnevõrra näitavad vastused eelpool toodud väidetele, et lapse kasvatamist nähakse isikliku, peresisese teemana ning hoiakuliselt ei olda seda meelt, et abi seoses lapse kasvatamise küsimustega peaks tulema mõnelt teiselt tasandilt (joonis 72).

JOONIS 72. KUIVÕRD TE NÕUSTUTE JÄRGMISTE VÄIDETEGA? (%)

Kokkuvõtvalt võib öelda, et eelnevalt toodud küsimustes uuriti nii hoiakuid, kogemusi kui ka teadmisi seoses nõu küsimisega lapse kasvatamise teemadel. Nagu peatüki alguses ka öeldud, ei väljenda hoiakud alati inimeste tegelikku käitumist, kuid näitavad siiski ühiskonna üldist suhtumist ja väärtusi, antud juhul seoses laste kasvatamisega. Paljud lapsevanemad leiavad, et lapse kasvatamine on isiklik, peresisene asi ning ollakse seda meelt, et iga lapsevanem peaks ise teadma, milline on õige viis lapsi kasvatada ja kuidas lapse kasvatamisega seotud probleemidega ise toime tulla. Vähem nõustutakse väitega, et see on lapsevanema enda asi, kuidas ta oma last kohtleb. Eelpool toodud küsimuste tulemustest selgus ka, et abi otsimise osas on naised agaramad kui mehed ning naised on ka seda meelt, et alati ei pea lapse kasvatamisega seotud probleemidega ise toime tulema. Teiseks oli märkimisväärne, et mida madalam on lapsevanema haridustase, seda väiksem osa lapsevanematest on käinud lapse kasvatamisega seotud koolitusel.

Täheldatav oli ka erinevus vastajate seas, kes olid lapsevanemad ja kellel ei olnud lapsi. Lapsevanemad nõustusid vähem kui lasteta vastajad väitega, et sõnakuulmatus tähendab seda, et lapsevanem ei saa lapse kasvatamisega hakkama.

4.4.6. Kokkuvõte

Eelnevalt toodud küsimustes uuriti nii hoiakuid, kogemusi kui ka teadmisi seoses lapse kasvatamisega ning seda, kuivõrd lapsevanemad tunnetavad stressi. Kuigi hoiakud ei väljenda alati inimeste tegelikku käitumist, näitavad nad siiski ühiskonna üldist suhtumist ja väärtusi seoses laste kasvatamisega. Üldiselt võib öelda, et lapse kasvatamist peetakse isiklikuks, peresiseks asjaks, ning ollakse seda meelt, et iga lapsevanem peaks ise teadma, milline on õige viis lapsi kasvatada ja kuidas lapse kasvatamisega seotud probleemidega ise toime tulla. Vähem nõustutakse väitega, et see on lapsevanema enda asi, kuidas ta oma last kohtleb. Eelpool toodud küsimuste tulemustest selgus ka, et abi leidmise osas on naised agaramad kui mehed ning

naised on ka seda meelt, et alati ei pea lapse kasvatamisega seotud probleemidega ise toime tulema. Teiseks oli märkimisväärne, et mida madalam on lapsevanema haridustase, seda vähem ollakse käidud lapse kasvatamisega seotud koolitusel.

Küsitletud lapsevanematest viiendik (22%) on viimase aasta jooksul tundnud stressi sageli ning ligi kolmandik (32%) mõnikord. Sealjuures on naiste osakaal (57%), kes on viimase aasta jooksul sageli või mõnikord stressis olnud, mõnevõrra suurem kui vastav meeste osakaal (50%).

Kõige enam eelistatakse lapse kasvatamisega seotud nõu otsida temaatilisest kirjandusest (pereajakirjadest, lapse kasvatamise raamatutest, õpikutest) ja lähedastelt. Kõige vähem on laste distsiplineerimise, arendamise, toitumise, hügieeni ja suhete küsimustes nõu küsitud psühholoogi või psühhiaatri käest. Ilmselt on aga see põhjendatav asjaoluga, et psühholoogilt või psühhiaatrilt küsitakse nõu olukorras, kus vanem kahtlustab probleeme seoses lapse vaimse tervisega või soovib nõu, kuidas ise mingis olukorras käituda seoses lapse kasvatamisega. Küsitlusest selgus ka asjaolu, et lapse kasvatamisega seotud koolitustel polnud kunagi käinud 81% mitte-eestlastest, samas kui eestlaste seast polnud mitte kunagi sellisel koolitusel käinud 64%.

Kõige vähem teadmatust tunnetasid lapsevanemad seoses lapse magama panemisega, solvunud lapse lepitamise ja jonniva lapse rahustamisega. Samas lapse stressi maandamine oli valdkond mille puhul kõige enam tunnetati, et teadmised puuduvad. Teadmiste osas, mis oli seotud lapse kasvatamisega, oli täheldatav sooline erinevus ning mehed tunnetasid väiksemat teadlikkust lapse kasvatamisega seotud küsimustes.

5. Kokkuvõte

Saamaks teada, millised on Eesti elanike lapse õiguste ja vanemlusega seotud kogemused, teadlikkus ja hoiakud, korraldati märtsis 2012 ankeetküsitlus täiskasvanud elanikkonna hulgas. Kokku küsitleti 1000 elanikku vanuses 15–74. Suurem osa (73%) Eesti elanikest oli kuulnud lapse õigustest juba enne monitooringu küsimustele vastamist. Samas ei olnud ligikaudu veerand Eesti elanikest (23%) lapse õigustest kuulnud. Kui vastajatel paluti nimetada märksõnu, mis neile selle sõnapaariga „lapse õigused“ seonduvad, mainiti kõige rohkem õigust haridusele, perekonnale ja kodule ning laste kaitsega seotud õigusi, vähem aga nimetati lapse osalemisõigusi. 28% täiskasvanutest ei nimetanud ühtegi märksõna, mis oleks neile seonduvad lapse õigustega.

Huvi lapse õiguste kohta rohkem infot saada oli pigem alaealiste laste vanematel ja ka inimestel, kes olid varem juba kuulnud lapse õigustest. 57% neist vastajatest, kes polnud kuulnud lapse õigustest, ei soovinud nende kohta rohkem ka teada. Selline suhtumine viitab arusaamale, et lapse õigused on midagi, mis puudutab vaid lapsi või lapsevanemaid. Seega on seoses lapse õigustega vaja levitada arusaama, et lapse õigused on samuti inimõigused ja need puudutavad kõiki ühiskonna liikmeid. Vastajad, kes ütlesid, et nad sooviksid rohkem lapse õiguste kohta infot saada, nimetasid kõige enam potentsiaalsete infoallikatena internetti, televisiooni ja ajakirjandust. Lapse õigustest soovitakse rohkem teada saada selleks, et last paremini kasvatada (30%), lapsi paremini mõista (28%) ja laste eest paremini seista (24%).

Selleks, et lapse õigused oleksid ühiskonnas võimalikult hästi tagatud ning lastel oleks õigus arvamust avaldada ning osaleda ühiskondlikus elus, peavad täiskasvanud suhtuma lastesse kui kompetentsetesse ja vastutusvõimelistesse ühiskonna liikmetesse. Seega mõjutab üldine ühiskonna kuvand lastest seda, mil määral on lapse õigused tagatud. Eestis toetatakse kõige enam kuvandit lapsest kui haavatavast ja kaitset vajavast inimesest. Samas toetatakse ka arusaama, mille kohaselt on lapsed kompetentsed ja nende arvamusega on oluline arvestada. Viimane tähendab, et Eesti ühiskonnas on olemas hea pinnas, et lisaks kaitse- ja hoolitsusega seotud õigustele oleks tagatud ka lapse autonoomiaga seotud õigused. Seda toetab ka tulemus, et enamus vastajaid nõustus väidetega, mille kohaselt osalemisõigused kasvatavad aktiivseid kodanikke, õpetavad lastele vastutust ja isikliku arvamuse avaldamist.

Ka Eesti elanike hoiakud üldise laste kaasamise ja laste arvamuse küsimise osas on soosivad, eriti küsimustes, mis puudutavad laste igapäevast elu (nt õigust otsustada, millistes ringides käia, kuhu kooli minna jne). Arenguruumi aga laste kaasamise osas on: mida kaugemana küsimuste valdkonda lapsest ja tema igapäevaelust tajutakse, seda vähem peetakse laste osalemist vajalikuks. Näiteks seaduste kujundamisel näeb laste rolli ja vajadust kaasa rääkida 52% vastajatest ning kohaliku omavalitsuse elu küsimustes 65%. Probleem võib olla selles, et inimesed lihtsalt ei kujuta ette, millistes küsimustes ja millises vormis oleks võimalik ja vajalik lapsi ja noori kaasata. Nõustatakse aga ka üsna üksmeelselt (91%), et vanuse kasvades tuleks lapsele anda rohkem otsustusõigust.

Vaid pooled täiskasvanud elanikkonnast olid täiesti nõus, et iga inimese kohustus on teatada politseile, sotsiaal- või lastekaitsetöötajale või mõnele teisele abi andvale asutusele abi vajavast lapsest (36% on pigem nõus ning 8% ei ole üldse või pigem nõus). Sellised tulemused on murettekitavad, kuna abivajavast lapsest teavitamine on iga kodaniku seadusest tulenev kohustus. Abi vajavast lapsest oldi valmis teatama juhtudel, kus võis olla veendunud, et laps on hädas ning vajab abi. Näiteks oldi valmis teatama üksi kaubanduskeskuses või tänaval nutvast lapsest (ühiksa vastajat kümnest leidis, et teavitaks sellisel juhul), samuti, kui lapse vanemad on ära kolinud ja lapse üksi jätnud (86% kindlasti või pigem teavitaks) või kui teised lapsed kiusavad last pidevalt (83%). Situatsioonide puhul, kus inimesed pole kindlad, kas laps vajab

abi ning kardetakse, et vajalike instantside teavitamisega võib inimene anda vale hinnangu, leidsid vastajad harvemini, et nad teavitaksid. Sellised olukorrad on näiteks laps, kes on pelglik ja kardab täiskasvanuid justkui need tahaks talle haiget teha (22% teataks sellisest lapsest kindlasti ning 31% pigem teataks), laps on pidevalt räpane ja tundub olevat unarusse jäetud (34% teataks kindlasti ja 37% pigem teataks).

Nii ÜRO lapse õiguste konventsioon kui Eesti Vabariigi lastekaitse seadus sätestavad lapse õiguse pärast vanemate lahkuminekut säilitada oma suhted perekonnast lahkunud vanemaga, kui see pole lapsele ohtlik.¹⁰ Erinevad hoiakud võivad mõjutada seda, kuivõrd lapse õigus mõlemale vanemale on tagatud. Ligi pool (43%) Eesti elanikest leidis, et see, kelle juurde laps pärast lapsevanemate lahtust elama läheb, sõltub olukorrast, kuid ligikaudu kuuendik vastanutest (16%) pidas õigeks, et laps jääks pigem ema juurde. Jagatud hooldust ehk seda, kui laps on osa aega ema juures ning osa aega isa juures, pooldas 9% vastanutest. Murettekitav on aga asjaolu, et 30% täiskasvanud elanikkonnast leidis, et vanemal on õigus takistada lapse suhtlust teise vanemaga, kui ta leiab, et see ei ole lapsele hea. Samas on tähtis silmas pidada, et lapse suhtlust vanemaga on pädev piirama või keelama üksnes kohus, kui see lapse kaitseks on vajalik.

Eesti lapsevanemate arvates ei ole nende lapsed üldiselt liialt hõivatud õppimisega ega ka trennide ja huvialaringidega ning nende lastel on üldiselt piisaval määral vaba aega. Ometi aga arvavad peaaegu pooled vastanud lapsevanematest, et nende laps on sageli väsinud. Enamik küsitletud lapsevanematest on arvamusel, et nende lapsed käivad üsnagi hea meelega nii koolis kui ka lasteaias.

Eesti elanikud pooldavad kõige enam autoriteetse vanemlusstiili põhimõtteid ning on seda meelt, et lastele tuleb selgitada ja põhjendada oma nõudmisi ning perekondi puudutavaid otsuseid ja ka tundeid tuleb peresiselselt jagada. Mõneti vastuoluliseks võib pidada aga seda, et Eesti elanike hoiakud haakuvad osalt ka autoritaarse vanemlusstiili omadustega. Leitakse, et ilma täiskasvanute kontrollita lähevad lapsed hukka ning lapsed peavad kuuletuma oma vanematele ja mitte vastu rääkima. Seega võib järeldada, et Eesti inimeste kasvatusstiil näeb ette, et lapsed alluksid lapsevanemate kontrollile, teisalt aga tuleb lastele põhjendada ning selgitada lapsevanemate nõudmisi.

Kõige enam levinud distsiplineerimisviis on selgitav, ehk lapse vale käitumise korral selgitatakse, miks ta käitumine ei olnud õige (60%). Samuti suunatakse ja julgustatakse last (40%) ning enimlevinud karistusviisina kasutatakse privileegide keelamist (nt lapsel arvuti või teleri kasutamise, maiustuste või taskuraha keelamine). Kõige vähem kasutavad lapsevanemad füüsilist karistamist ning vaid 1% vastajatest oli kolme enam kasutatava karistusviisi seas maininud vitsa, rihma või laksu andmist. Samas on oluline silmas pidada, et vastajatel paluti nimetada kolme kõige enam kasutatavat distsiplineerimisviisi, mistõttu võib järeldada, et füüsiline karistamine ei ole üldjuhul enimkasutatav, kuid antud küsimuse puhul ei saa ka järeldada, et lapsi füüsiliselt üldse ei karistataks. Seda tõestab ka asjaolu, et 38% lapsevanematest nõustusid, et teatud olukordades on laste füüsiline karistamine mõistev ning veerand (25%) vastajatest ei pidanud füüsilist karistamist vägivallaks. Füüsilist karistamist aktsepteerivad teistest rohkem madala haridusega inimesed ning need, kelle peamine suhtluskeel ei ole eesti keel.

Vaadeldes peresuhteid selgub, et 38% lapsevanematest vastas, et tunnevad sageli või pidevalt, et neil pole lapse jaoks piisavalt aega. Samas oli täheldatav tendents, et mida vanemast lapsest on jutt, seda harvemini temaga koos vanemad midagi ühiselt ette võtavad. Rohkem veedavad vanemad koos toredalt aega eelkooliealiste lastega. Emad võtavad koos oma lastega midagi toredat ette sagedamini kui isad ning samuti suhtlevad emad oma lastega rohkem. Näiteks räägivad emad sagedamini oma lastega sellest, kuidas neil koolis või lasteaias läheb, ühiskonnas toimuvast, arutavad telesaadete, filmide või raamatute üle, samuti

¹⁰ Lapse õiguste konventsiooni artiklid 9 ja 10, Eesti lastekaitse seaduse §28 ja §30

räägivad nad isadest rohkem lastega oma päevast ja tegemistest ning ajavad nendega niisama juttu. Samuti toob tihedam suhtlus kaasa sagedamini vaidlusi eriarvamuste üle ning tülitsemist. Samas väidavad nii emad kui isad, et kiidavad oma lapsi sageli (95% emadest ja 79% isadest ütlesid, et kiidavad last paar korda nädalas või sagedamini). Võrreldes isadega väidab kaks korda rohkem emasid (meestest 19%, naistest 41%), et nad on kohtunud kõigi lapse sõpradega.

Märkimisväärselt rohkem naised (54%) tõdeb, et on sageli või mõnikord tundnud, et vajavad rohkem abi ja tuge seoses lapse kasvatamisega (meeste puhul oli nii vastajaid 27%). Abi ja toe küsimist võib aga pärssida üsna üksmeelne seisukoht, et iga lapsevanem peaks ise teadma, milline on õige viis lapsi kasvatada (32% vastajatest nõustusid täielikult ja 55% pigem nõustusid antud väitega). Samuti oldi seda meelt, et iga lapsevanem peaks ise oma laste kasvatamisega seotud probleemidega toime tulema (71%). 38% lapsevanematest tõdeb, et tal on vähe teadmisi sellest, kuidas maandada stressi või puuduvad need teadmised üldse. Ka lapse emotsionaalse ja sotsiaalse arengu (31%) ning konfliktide lahendamise kohta (27%) napib lapsevanematel teadmisi.

Kõige enam eelistatakse nõu seoses lapse kasvatamisega otsida temaatilisest kirjandusest (pereajakirjadest, lapse kasvatamise raamatutest, õpikutest) ja lähedastelt. Küsitlusest selgus ka asjaolu, et lapse kasvatamisega seotud koolitustel polnud kunagi käinud 81% mitte-eestlastest, samas kui eestlaste seast polnud mitte kunagi sellisel koolitusel käinud 64%.

Kasutatud kirjandus

Baumrind, D. (1991). The influence of parenting style on adolescent competence and substance use. *Journal of Early Adolescence*, 11(1), 56-95.

Children's Commissioner for Wales (2002) Report and Accounts 2001/2. <http://www.childcom.org.uk/uploads/publications/14.pdf> (15.01.2012).

Council of Europe Committee of Ministers Recommendation Rec(2006)19 of the Committee of Ministers to member states on policy to support positive parenting: <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1073507&Site=CM>

Dahlberg, G., Moss, P., Pence, A. R. (1999) Beyond Quality in Early Childhood Education and Care: Postmodern Perspectives. London – Philadelphia, PA: Falmer Press.

Darbyshire, P. (2007) 'Childhood': are reports of its death greatly exaggerated?, *Journal of Child Health Care* 11(2), 85-97.

Eisenberg, N., Losoya, S. and Fabes, R.A. (2001) 'Parental socialization of children's dysregulated expression of emotion and externalizing problems', *Journal of Family Psychology*, Vol. 15, pp. 183-205.

Euroopa Nõukogu Ministrite Komitee (2006) soovitus Rec(2006)19 liikmesriikidele positiivse lastekasvatuse toetamise poliitika kohta: <http://www.sm.ee/tegevus/lapsed-japere/vanemluse-toetamis.html>

Gardner, F (2011) "Effective parenting interventions for child problem behaviour: Translating research evidence into the real world"

Gershoff, E. (2002) 'Parental Corporal Punishment and Associated Child Behaviours and Experiences: A Meta-Analytic and Theoretical Review', *Psychological Bulletin*, Vol. 128, pp. 539-79.

Ginsburg, K. R. (2007) The Importance of Play in Promoting Healthy Child Development and Maintaining Strong Parent-Child Bonds, *Pediatrics* 119(1), 182-191.

Goldson, B. (1997) 'Childhood': An Introduction to Historical and Theoretical Analyses, teoses Scraton, P. (toim.) 'Childhood' in 'Crisis'?. London: UCL Press.

Gordon, T. (2007) Tark lapsevanem. Puhja, Tartumaa: Vaike Vanker. Gordon Training International (2011).

www.gordontraining.com, 20.04.2012

Hahlweg, K., Heinrichs, N., Kuschel, A., Bertram, H., Naumann, S (2010). Long-term outcome of a randomized controlled universal prevention trial through a positive parenting program: is it worth the effort? *Child and Adolescent Psychiatry and Mental Health* 2010, 4:14

Halpenny, A.M.; Nixon, E.; Watson, D. (2010) ' Parents' Perspectives on Parenting Styles and Disciplining Children' Office of the Minister for Children and Youth Affairs. The National Children's Strategy Research Series

Hansson, L. (2007) Lahutusjärgsed pered tänasel perekonnaaastikul, *Haridus* 5-6, 37-40.

Harper, C., Jones, N., Tincati, C. (2010) Opportunities and challenges in promoting policy- and practice-relevant knowledge on child rights. Working Paper 318. Overseas Development Institute. <http://www.odi.org.uk/resources/docs/6050.pdf> (18.11.2011).

Henricson, C., Grey, A. (2011) Understanding Discipline – a summary. National Family and Parenting Institute. <http://www.free-toddlers-activity-and-discipline-guide.com/support-files/discipline-summary.pdf> (14.12.2011).

Howe, R. B., Covell, K. (2005) Empowering Children: Children's Rights Education as a Pathway to Citizenship. Toronto – Buffalo: University of Toronto Press.

James, A., James, A. L. (2008) Key Concepts in Childhood Studies. SAGE key concepts. Los Angeles, California – London: Sage Publications Ltd

James, A., Curtis, P., Birch, J. (2008) Care and control in the construction of children's citizenship, teoses Invernizzi, A., Williams, J. M. (toim.) Children and Citizenship. Los Angeles: Sage Publications Ltd.

Johnny, L. (2006) Reconceptualising childhood: Children's rights and youth participation in schools, International Education Journal 7(1), 17-25.

Karu, M., Turk, P. (2012) Noorsootöö lapsevanemate perspektiivist. Noorteseire aastaraamat 2011. Noored ja noorsootöö. SA Poliitikauuringute keskus Praxis, lk 73-88

Karu, M.; Turk, P.; Biin, H.; Suvi, H. (2012a) Lapse õiguste ja vanemluse monitooring. Laste küsitlus. Poliitikauuringute Keskus Praxis.

Karu, M., Turk, P., Biin, H., Suvi, H. (2012b) Lapse õiguste ja vanemluse monitooring. Kirjanduse ülevaade ja meetodika aruanne. Poliitikauuringute Keskus Praxis.

Kerr, M., Stattin, H., Biesecker, G., Ferrer-Werder, L. (2003) Relationships with parents and peers in adolescence. kogumikus Weiner, I. B., Freedheim, D. K., Lerner, R. M., Easterbrooks, M. A., Schinka, J. A., Mistry, J., & Velicer, W. F. (toim). *Handbook of Psychology: Developmental psychology*. John Wiley and Sons.

Landsown, G. (1994) Children's Rights, raamatus B. Mayall (toim.) Children's Childhoods: Observed and Experienced. London: Falmer Press. lk 33-44. viidatud Taylor et al. 2011 kaudu.

Lister, R. (2008) Unpacking children's citizenship, teoses Invernizzi, A., Williams, J. M. (toim.) Children and Citizenship. Los Angeles: Sage Publications Ltd.

Lockyer, A. (2003) The political status of children and young people, teoses Lockyer, A., Crick, B. R., Annette, J. (toim.) Education for Democratic Citizenship: Issues of Theory and Practice. Aldershot – Hants, England; Burlington, VT: Ashgate Publishing.

Maccoby, E. E., & Martin, J. A. (1983). Socialization in the context of the family: Parent-child interaction. In P. H. Mussen & E. M. Hetherington, *Handbook of child psychology: Vol. 4. Socialization, personality, and social development (4th ed.)*. New York: Wiley.

Mason, J., Fattore, T., Sidoti, C. (2005) Working seriously towards new partnerships: An introduction, teoses Mason, J., Fattore, T. (toim.) Children Taken Seriously: In Theory, Policy and Practice. London – Philadelphia: Jessica Kingsley Publishers.

Meyer, A. (2007) The Moral Rhetoric of Childhood, *Childhood* 14(1), 85-104.

Morine, S. L. (2000) Children's and Parents' Attitudes Towards Children's Rights and Perceptions of Family Relationships. Human Development and Applied Psychology University: The Ontario Institute for Studies in Education of the University of Toronto. <https://tspace.library.utoronto.ca/bitstream/1807/14423/1/MQ53473.pdf> (20.12.2011).

Parke, R.D. (2002) 'Punishment revisited – Science, values and the right question: Comment on Gershoff (2002)', *Psychological Bulletin*, Vol. 128, pp. 596-601.

Scraton, P. (2005) Whose 'Childhood'? What 'Crisis'?, teoses Jenks, C. (toim.) *Childhood. Critical Concepts in Sociology III*. Abingdon: Routledge.

Smith, A.B., Gollop, M., Taylor, N.J. and Marshall, K. (2005) *The Discipline and Guidance of Children: A Summary of Research*. Dunedin and Wellington, NZ: Children's Issues Centre and Office of the Children's Commissioner.

Suvi, H. (2009) Lapse subjektsuse ja objektsuse esitamise ajakirjanduses Postimehe näitel. Magistritöö. Tartu Ülikool, sotsiaalteaduskond, sotsioloogia ja sotsiaalpoliitika instituut.

Taylor, N., Smith, A. B., Nairn, K. (2001). Rights important to young people: Secondary students and staff perspectives. *International Journal of Children's Rights* 9(2), 137–156.

Trachtenberg, J (2007) *Good Kids, Bad Habits: The RealAge Guide to Raising Healthy Children*. William Morrow Paperbacks

Vainu, V., Järviste, L., Biin, H. (2010). Soolise võrdõiguslikkuse monitooring 2009. Uuringuraport. Sotsiaalministeeriumi toimetised 1/2010. Sotsiaalministeerium, Euroopa Sotsiaalfond.

Wissow, L.S. (2002). Child discipline in the first three years of life. In N. Halfon, K. T. McLearn, & M. A. Schuster (Eds.). *Child rearing in America: the conditions of parents with young children* (pp. 146-177). Cambridge, UK: Cambridge University Press.

ÜRO Lapse Õiguste Konventsioon, vastu võetud 26.09.1991 <https://www.riigiteataja.ee/akt/24016>

LISA 1. Lapse õiguste ja vanemluse monitooringu ankeet – täiskasvanud elanikkond

1. Kui Te mõtlete sellele, millised lapsed üldiselt on, siis kuivõrd Te nõustute järgmiste väidetega? **KAART**

1

	Üldse ei ole nõus	Pigem ei ole nõus	Pigem nõus	Täiesti nõus	Ei oska öelda
Lapsed ei tee pahandusi meelega, vaid oskamatuses või teadmatuses	1	2	3	4	5
Lapsed ei tea, mis neile kasulik on	1	2	3	4	5
Lapsed ei ole võimelised asjadest aru saama	1	2	3	4	5
Lapsed ei suuda vastutada oma tegude eest	1	2	3	4	5
Lapsed on taibukad	1	2	3	4	5
Ilma täiskasvanute kontrollita lähevad lapsed hukka	1	2	3	4	5
Lapsed on liialt usaldavad ja naiivsed	1	2	3	4	5
Lapsed on isekad ja ei arvesta teistega	1	2	3	4	5
Lapsed ei vaja pidevat vanemate kontrolli	1	2	3	4	5
Lastel pole austust täiskasvanute vastu	1	2	3	4	5
Lapsed on võimelised iseseisvalt valikuid tegema	1	2	3	4	5
Lapsed on õrnad ja haavatavad	1	2	3	4	5
Lapsed teevad meelega pahandust, kui nad jätta järelvalveta	1	2	3	4	5
Lapsed vajavad kaitset	1	2	3	4	5
Lastel on oma arvamused ja eelistused, millega on oluline arvestada	1	2	3	4	5
Lapsed on üdini head ja rikkumata	1	2	3	4	5

2. Kas Te olete kunagi kuulnud midagi lapse õigustest?

- 1 Jah
- 2 Ei
- 3 *Ei oska öelda*

3. Palun öelge paar märksõna, mis Teile esimesena pähe tulevad, kui mõtlete sõnapaarile “lapse õigused”
MÄRKIDA ESIMESED 2-3 MÄRKSÕNA, TÄISLAUSEID PALUN MITTE KIRJUTADA

5 *Ei oska öelda*

4. Kas Te tunnete, sooviksite rohkem lapse õiguste kohta teada?

- 1 Jah
- 2 Ei → **KÜSIMUS 6**
- 3 *Ei oska öelda*

5. Milliseid järgmistest allikatest kasutaksite kõige tõenäolisemalt lapse õiguste kohta info saamiseks?

Palun nimetage kuni 3 allikat: **KAART 2. KUNI 3 VASTUST!**

- 1 Ajakirjandus
- 2 Teemaatiline kirjandus
- 3 Internet
- 4 Televisioon
- 5 Sõbrad-tuttavad
- 6 Lapsed
- 7 Kool
- 8 Lasteaed
- 9 Koolitused
- 10 Kohalik omavalitsus
- 11 Muu, täpsustage _____
- 12 *Ei oska öelda*

6. Mis eesmärgil sooviksite saada rohkem infot lapse õiguste kohta, kas elleks, et ...? **KÕIK SOBIVAD VASTUSED**

- 1 lapsi paremini mõista
- 2 laste eest paremini seista
- 3 laste paremini kasvatada
- 4 ühiskondlikes lastega seotud aruteludes osaleda
- 5 Muu, täpsustage _____
- 6 *Ei oska öelda*

7. Nii nagu on inimõigused, on olemas ka lapse õigused. Näiteks ÜRO Lapse õiguste konventsiooni kohaselt on lapsel õigus elule, ja arengule, abile ja hoolitsusele. Täiskasvanutel on kohustus neid õiguseid tagada. Loetlen erinevaid väiteid, mis Teie arvates kuuluvad ja millised mitte lapse õiguste hulka? **IGALE REALE 1 VASTUS**

	Kuulub	Ei kuulu	<i>Ei oska öelda</i>
Lapsel on osalusõigus – õigus avaldada arvamust ja ennast väljendada	1	2	3
Lapsel on õigus vabale ajale, mida ta saab kasutada meelepäraseks tegevuseks	1	2	3
Nii nagu laps peab austama täiskasvanut, peab täiskasvanu austama ka last	1	2	3
Lapsel on õigus riigi abile, kui ta on perekonnast ilma jäänud	1	2	3
Lapsel on õigus, et vanem tema arengut toetaks	1	2	3

Lapsel, kes on lahus ühest või mõlemast vanemast, on õigus säilitada isiklikud suhted ja kontakt oma vanemaga	1	2	3
Kõigil lastel on ühesugused õigused	1	2	3

8. Järgmisena räägime laste kaasamisest ja laste arvamus küsimisest. Palun hinnake, kuivõrd Te nõustute allpool esitatud väidetega. *KAART 1*

	Üldse ei ole nõus	Pigem ei ole nõus	Pigem nõus	Täiesti nõus	<i>Ei oska öelda</i>
Lapse ärakuulamine on sama tähtis kui täiskasvanute kuulamine	1	2	3	4	5
Lapse arvamust võib küsida, kuid sellega ei pea arvestama	1	2	3	4	5
Last puudutavate küsimuste puhul (nagu näiteks lapse tuba, kool, riietus, vaba aeg jne) tuleb alati küsida lapse arvamust	1	2	3	4	5
Tervet perekonda puudutavate küsimuste puhul (nagu näiteks elukohavalik, puhkuseplaanid, elukorraldus, kodused reeglid jms) tuleb alati küsida lapse arvamust	1	2	3	4	5
Kui vanemad lähevad lahku, tuleb alati küsida ka lapse arvamust, kelle juures ta elada soovib	1	2	3	4	5
Lapsed peaks saama kaasa rääkida koolielu puudutavates küsimustes (nt kodukorra kehtestamine)	1	2	3	4	5
Lapsed peaksid saama kaasa rääkida kohalikus omavalitsuses lapsi puudutavates küsimustes (nt mänguväljakud, bussigraafikud, huvitegevus)	1	2	3	4	5
Lapsed peaksid saama kaasa rääkida lapsi puudutavate seaduste kujundamisel	1	2	3	4	5
Täiskasvanud panevad tänapäeval lastele liiga suure vastutuse	1	2	3	4	5

9. Õigused olla kaasatud, avaldada arvamust ja osaleda otsuste tegemisel erinevates otsustes, kuuluvad lapse õiguste hulka. Mõeldes neile õigustele, palun öelge, kuivõrd nõustute järgnevate väidetega? *KAART 1*

	Üldse ei ole nõus	Pigem ei ole nõus	Pigem nõus	Täiesti nõus	<i>Ei oska öelda</i>
Selliste õiguste tõttu kaob lastel austus täiskasvanute vastu	1	2	3	4	5
Need õigused võimaldavad lastel õppida isikliku arvamust avaldama	1	2	3	4	5
Nende õiguste abil saavad lapsed õppida vastutama oma otsuste ja tegude eest	1	2	3	4	5
Need õigused tähendavad lastele piiramatut vabaduse andmist ja täiskasvanutelt igasuguse piirangute seadmise õiguse äravõtmist	1	2	3	4	5
Selliste õiguste andmine lastele kasvatab neist aktiivsed kodanikud	1	2	3	4	5
Kui lapsed ise otsustavad, siis kaob täiskasvanutel võimalus lapsi kaitsta ja suunata	1	2	3	4	5

10. Kui Te mõtlete selle peale, milline on Teie arvates üks õige lapsevanem ja milliseid põhimõtteid tuleks laste kasvatamisel järgida, siis kuivõrd nõustute järgnevate väidetega. *KAART 1*

	Üldse ei ole nõus	Pigem ei ole nõus	Pigem nõus	Täiesti nõus	<i>Ei oska</i>

					öelda
Lapsed peavad kuuletuma oma vanematele ja mitte vastu rääkima	1	2	3	4	5
Õige lapsevanem on lapsele nagu sõber	1	2	3	4	5
Lapsevanemad peaks laskma lastel teha kõike, mis nad tahavad	1	2	3	4	5
Lapsevanemad peaksid alati selgitama ja põhjendama oma nõudmisi lastele	1	2	3	4	5
Lapsed ja vanemad peaksid omavahel arutama perekonna otsuseid ja üksteise tundeid	1	2	3	4	5
Lastega ei ole mõtet olulistest asjadest rääkida, nad ei saa nagunii aru	1	2	3	4	5
Lapsed kasvavad ise, pole vaja neid kasvatada	1	2	3	4	5
Vanuse kasvades tuleks lapsele anda rohkem otsustusõigust	1	2	3	4	5

11. Mis te arvate, kui vanalt Teie arvates on lapsed valmis selleks, et ... VASTUS KIRJUTADA JOONELE TÄIS-AATATENA

hoida oma tuba korras ja puhtana?	_____ aastaselt	Ei oska öelda
sõita üksinda ühistranspordis	_____ aastaselt	Ei oska öelda
Vajadusel hoida oma nooremaid õdesid-vendi	_____ aastaselt	Ei oska öelda
jääda üksi koju	_____ aastaselt	Ei oska öelda
alustada seksuaalelu	_____ aastaselt	Ei oska öelda
abielluda	_____ aastaselt	Ei oska öelda

12. Kujutlege, et Te märkate mõne lapse puhul märke, mis võivad viidata sellele, et laps on hädas ja vajab abi. Kirjeldame erinevaid olukordi.

12A. Hinnake palun, kas Te räägiksite või teataksite kellelegi sellistes olukordades olevatest lastest.

KAART 3

12B. Kellele Te räägiksite või teataksite? **KAART 3**

	12A Kas teataks					12B Kellele teataks?								
	Teataksin	Pigem teataksin	Pigem ei teataks	Kindlasti ei teataks	Ei oska öelda	Lapse vanemad	Lapse vanavanemad või muud sugulased	Õpetaja või lasteaiakasvataja	Lastekaitsetöötaja, sotsiaaltöötaja	Politsei	Arst, perearst, lastearst	Psühholoog, psühhiaater	Muu, täpsustage	Ei oska öelda
1 Üksi kaubanduskeskuses või tänaval nuttev laps	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5	6	7	8	9
2 Laps on pidevalt räpane ja	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5	6	7	8	9

tundub olevat hooletusse jäetud														_____	
3 Naabrite juurest kostub pidevalt asjade loopimist, karjumist ja nuttu. Peres on ka lapsed	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5	6	7	8	_____	9
4 Laps on pelglik, kardab täiskasvanuid justkui need tahaks talle haiget teha	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5	6	7	8	_____	9
5 Laps räägib, et tal ei ole kodus süüa ja on näljane	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5	6	7	8	_____	9
6 Laps hulgub öösiti üksi väljas	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5	6	7	8	_____	9
7 Laps kerjab tänaval	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5	6	7	8	_____	9
8 Teile tundub, et laps tegeleb enesevigastamisega	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5	6	7	8	_____	9
9 Teised lapsed kiusavad last pidevalt	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5	6	7	8	_____	9
10 Lapse vanemad kohtlevad last Teie arvates liiga julmalt	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5	6	7	8	_____	9
11 Lapsel on tõsised terviseprobleemid ja ta ei saa vajalikku arstiabi	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5	6	7	8	_____	9
12 Vanemad on kolinud ära ja lapse üksi jätnud	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5	6	7	8	_____	9
13 Lapse vanematel on sõltuvusprobleemid	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5	6	7	8	_____	9

13. Kas Te olete kunagi näinud last, kes on olnud mõnes eelpool kirjeldatud olukorras?

- 1 Jah
- 2 Ei → KÜSIMUS 16
- 3 Ei oska öelda, ei mäleta → KÜSIMUS 16

14. Millises nimetatud olukorras see laps oli? **KAART 4**

MÄRKIGE SOBIVAIM NUMBER KÜSIMUS 12) NIMEKIRJAST

15. Kas Te teatasite kellelegi?

- 1 Jah
- 2 Ei
- 3 Ei oska öelda, ei mäleta

16. Lapse õiguste tagamisega tegelevad Eestis erinevad institutsioonid ja isikud. Kuivõrd teadlikuks Te end nende institutsioonide tegevusest seoses lapse õiguste tagamisega peate? **KAART 5**

	Ei tea üldse	Tean vähe	Tean mõnevõrra	Tean piisavalt	<i>Ei oska öelda</i>
Lastekaitsetöötajad	1	2	3	4	5
Riigikogu	1	2	3	4	5
Sotsiaalministeerium					
Lasteombudsman	1	2	3	4	5
Lastekaitseorganisatsioonid	1	2	3	4	5
Lasteabitelefoni 116111	1	2	3	4	5

17. Kujutage olukorda, kus lapse vanemad lähevad lahku. Kelle juurde peaks Teie arvates jääma laps elama?

- 1 Pigem ema juurde
- 2 Pigem isa juurde
- 3 Osa aega ema, osa aega isa juures
- 4 Selle vanema juurde, kelle juures laps soovib elada
- 5 Sõltuvalt olukorrast
- 6 *Ei oska öelda*

18. Kas lapsevanemal, kelle juurde laps jääb, on Teie arvates õigus takistada või piirata oma lapse suhtlemist teise, eemal elava vanemaga?

- 1 Jah, igal juhul on õigus takistada või piirata
- 2 Jah, kui ta otsustab, et see ei mõju lapsele hästi
- 3 Ei ole mingil juhul õigus takistada või piirata
- 4 *Ei oska öelda*

19. Kuivõrd Te nõustute järgmiste väidetega. **KAART 1**

	Ei ole üldse nõus	Pigem ei ole nõus	Pigem nõus	Täiesti nõus	Ei oska öelda
Iga lapsevanem peaks ise teadma, milline on õige viis lapsi kasvatada	1	2	3	4	5
Sõnakuulmatud laps näitab, et lapsevanem ei tule oma tööga toime	1	2	3	4	5
See on iga lapsevanema enda asi, kuidas ta oma last kohtleb	1	2	3	4	5
Iga lapsevanem peaks ise oma laste kasvatamisega seotud probleemidega toime tulema	1	2	3	4	5
Lastel on oma pere juures kõige parem, isegi kui perel on tõsised probleemid (alkoholism, narkootikumid jms)	1	2	3	4	5
Teise perekonna probleemidest teatamine lastekaitsetöötajale ei ole lubatud, kuna see rikub inimeste privaatsust	1	2	3	4	5

Iga inimese kohustus on teatada politseile, sotsiaaltöötajale või mõnele teisele abi andvale asutusele abi vajavast lapsest	1	2	3	4	5

20. Mõelge kõigi oma pereliikmete ja igapäevaelu peale. Kuidas Teie hinnangul Teie pere liikmed omavahel läbi saavad?

- 1 väga hästi
- 2 pigem hästi
- 3 pigem halvasti
- 4 väga halvasti
- 5 mul ei ole peret → JÄRGMINE KÜSIMUSTEPLOKK
- 6 Ei oska öelda

21. Kas Teil on lapsi? Võtke arvesse ka oma lapsed, kes on täiskasvanud; lapsed, kes ei ela Teiega koos ning abikaasa või elukaaslase lapsed, kes elavad teiega koos.

- 1 Jah
- 2 Ei → JÄRGMINE KÜSIMUSTEPLOKK

22. Kui vanad Teie lapsed on? KIRJUTAGE PALUN LASTE VANUSED

1. laps	2. laps	3. laps	4. laps	5. laps	6. laps	7. laps	8. laps
_____	_____	_____	_____	_____	_____	_____	_____
aastane	aastane	aastane	aastane	aastane	aastane	aastane	aastane

KUI EI OLE ALAEALISI LAPSI (0-17 AASTASEID) → JÄRGMINE KÜSIMUSTEPLOKK

KÜSIMUSED LAPSEVANEMATELE

EDASI VAATLEME AINULT ÜHTE LAST. KUI ON MITU LAST, SIIS INTERVJUEERIJA VALIB VÄLJA LAPSE, KELLE KOHTA VASTAJA EDASI VASTAB, JÄRGMISELT:

1. KUI MÕNI LAPSE ON VANUSES 10-17 AASTAT, VALIGE VÄLJA NENDEST KÕIGE NOOREM.
2. KUI KÕIK PERE LAPSED ON NOOREMAD KUI 10 AASTASED, SIIS VALIGE VÄLJA KÕIGE VANEM.
3. KUI MÕNI LAPSE ON VANUSES 10-17 JA MÕNI NOOREM KUI 10 AASTAT, SIIS VALIGE VÄLJA KÕIGE NOOREM LAPSE VANUSES 10-17.

ARVESTADA KÕIKI LAPSI, KA NEID, KES EI OLE VASTAJA BIOLOOGILISED LAPSED, KUID KES ELAVAD TEMAGA ÜHES LEIBKONNAS.

KIRJUTAGE SELLE LAPSE VANUS JÄRGMISE KÜSIMUSE VASTUSEKS.

23. Kuna Teil on mitu last, kes võivad olla väga erinevad ja kellega suhted võivad Teil olla väga erinevad, siis edasised küsimused küsime ainult ühe lapse kohta. Mõelge nüüd edasi sellele lapsele, kes on

_____ aastane **KIRJUTAGE LAPSE VANUS VASTAVALT REEGLILE**

24. Kas ta on poiss või tüdruk?

- 1 Poiss
- 2 Tüdruk

25. Kui sageli Te tunnete, et Teil ei ole lapse jaoks piisavalt aega?

- 1 Mitte kunagi
- 2 Harva
- 3 Sageli
- 4 Pidevalt
- 5 *Ei oska öelda*

26. Kui sageli võtate vabal ajal koos lapsega midagi toredat ette, näiteks käite kinos, jalutate, matkate, meisterdate ja mängite koos, külastate sugulasi, teete koos sporti? **KAART 6**

- 1 Peaaegu iga päev
- 2 vähemalt paar korda nädalas
- 3 Vähemalt kord nädalas
- 4 Vähemalt kord kuus
- 5 Harvem kui kord kuus
- 6 Mitte kunagi
- 7 *Ei oska öelda*

27. Mõelge viimase kuu aja peale ning ikka sellele lapsele, kelle osas me kokku leppisime. Kas ja kui sageli on Teil viimase kuu aja jooksul tulnud ette järgmist? **KAART 6**

	Pea iga päev	Vähemalt paar korda nädalas	Vähemalt kord nädalas	Vähemalt kord kuus	Harvem	Mitte kunagi	<i>Ei oska öelda</i>
Räägime lapsega sellest, kuidas tal koolis või lasteaias läheb	1	2	3	4	5	6	7
Räägime lapsega ühiskonnas toimuvast	1	2	3	4	5	6	7
Arutame telesaateid, filme või raamatuid	1	2	3	4	5	6	7
Räägin lapsele oma päevast ja tegemistest	1	2	3	4	5	6	7
Ajame niisama juttu	1	2	3	4	5	6	7
Vaidleme, sest oleme eriarvamusel	1	2	3	4	5	6	7

Tülitseme	1	2	3	4	5	6	7
Kiidan last	1	2	3	4	5	6	7

28. Kas Te olete kohtunud oma lapse sõpradega?

- 1 Jah, kõigi sõpradega
- 2 Jah, suurema osa sõpradega
- 3 Jah, mõne sõbraga
- 4 Ei ole kohtunud
- 5 Lapsel pole sõpru
- 6 Ei oska öelda

29. Mõelge oma lapse vaba aja peale, kui ta ei käi koolis või lasteaias ega tegele õppimisega. Kuivõrd te nõustute järgmiste väidetega? **KAART 1**

	Ei ole üldse nõus	Pigem ei ole nõus	Pigem nõus	Täiesti nõus	Ei oska öelda
Laps peaks kulutama oma vaba aja ennekõike arendavate tegevuste peale	1	2	3	4	5
Lapse vaba aeg on mängimiseks või sõpradega koos olemiseks	1	2	3	4	5
Laps ei tohiks vabal ajal lihtsalt laiselda	1	2	3	4	5
Mida rohkem hobisid ja huviringe lapsel on, seda parem	1	2	3	4	5
Laps peaks saama ise otsustada, mida ta oma vaba ajaga teeb	1	2	3	4	5
Vanemad peaksid otsustama, millega laps vabal ajal tegeleb	1	2	3	4	5

VASTAVAD 3-AASTASTE JA VANEMATE LASTE VANEMAD (VT KÜS 23):

30. Kui mõtlete oma lapse vaba aja peale, siis kuivõrd Te nõustute järgmiste väidetega? **KAART 1**

	Ei ole üldse nõus	Pigem ei ole nõus	Pigem nõus	Täiesti nõus	Ei käi koolis	Ei oska öelda
Lapsel on liiga palju õppida	1	2	3	4	5	6
Laps on liialt hõivatud huvialaringide või trennidega	1	2	3	4	5	6
Laps on sageli väsinud	1	2	3	4	5	6
Lapsel on piisavalt vaba aega	1	2	3	4	5	6
Lapsel on liialt palju vaba aega	1	2	3	4	5	6

VASTAVAD KÕIK LAPSEVANEMAD:

31. Kas Teie lapsel on kodus koht, kus ta saab rahulikult omaette olla ja näiteks lugeda või õppida?

- 1 Jah
- 2 Ei
- 3 *Ei oska öelda*

32. Kui hea meelelega Teie laps käib koolis, lasteaias või lastesõimes?

- 1 Väga hea meelelega
- 2 Üsna hea meelelega
- 3 Pigem vastumeelselt
- 4 Väga vastumeelselt
- 5 Ei käi koolis, lasteaias ega lastesõimes
- 6 *Ei oska öelda*

33. Mida Te teete, kui Teie laps ei kuula sõna või ei käitu nii nagu ma soovin? Nimetage kuni 3 varianti, mida kasutate kõige sagedamini. **KAART 7. KUNI 3 VASTUST!**

- 1 Ma ei tee midagi, laps nagunii ei kuula mind
- 2 Pahandan
- 3 Keelan
- 4 Suunan ja julgustan last õigesti käituma
- 5 Saadan lapse nurka või mõnda eraldatud kohta järele mõtlema
- 6 Ähvardan last vitsa või rihmaga
- 7 Annan vitsa või rihma
- 8 Annan laksu
- 9 Tutistan
- 10 Keelan ära mõne privileegi (näiteks, arvuti, televiisori, maiustused, taskuraha)
- 11 Panen lapse koduaresti, ei luba väljas käia
- 12 Väljendan pettumust ja nõrdimust
- 13 Tuletan talle meelde reegleid
- 14 Selgitan, miks ta käitumine ei olnud õige
- 15 Karistuseks ei pööra lapsele tähelepanu ja ei räägi temaga
- 16 Käsin karistuseks teha koduseid töid (nt koristada, nõusid pesta)
- 17 *Ei oska öelda*

34. Mõned inimesed peavad laste füüsilist karistamist oluliseks ja mõjusaks kasvatusmeetodiks, teised mitte. Kuivõrd Teie nõustute järgmiste väidetega. **KAART 1**

	Ei ole üldse nõus	Pigem ei ole nõus	Pigem nõus	Täiesti nõus	<i>Ei oska öelda</i>
Teatud olukordades on laste füüsiline karistamine vajalik ja õigustatud kasvatusvahend	1	2	3	4	5
Teatud olukordades on laste füüsiline karistamine mõistetu	1	2	3	4	5
Teatud olukordades on probleemide lahendamine füüsiliselt täiskasvanute vahel mõistetu	1	2	3	4	5
Laste füüsiline karistamine on vägivald, mitte kasvatusmeetod	1	2	3	4	5

35. Mõeldes viimasele aastale, siis kuivõrd sageli olete kogenud lapsevanemana olukordi, kus ... **KAART 8**

	Mitte kunagi	Harva	Mõnikord	Sageli	<i>Ei oska öelda</i>
tunnete, et vajaksite lapsevanemana nõu ja abi, ent ei tea, kuhu või kelle poole pöörduda	1	2	3	4	5
tunnete, et vajaksite lapsevanemana nõu ja abi, kuid ei sõanda kellegi poole pöörduda	1	2	3	4	5

36. Kui sageli olete lapse kasvatamise osas, näiteks distsiplineerimise, arendamise, toitumise, hügieeni ja suhete osas nõu ja abi saamiseks kasutanud järgmisi viise? **KAART 8**

	Mitte kunagi	Harva	Mõnikord	Sageli	<i>Ei oska öelda</i>
Küsinud nõu oma lähedaste käest	1	2	3	4	5
Pöördunud pere- või lastearsti poole	1	2	3	4	5
Pöördunud psühholoogi või psühhiaatri poole	1	2	3	4	5
Käinud lapse kasvatamisega seotud koolitusel (nt loengud koolides ja lasteaedades, vanemahariduse koolitusel)	1	2	3	4	5
Lugenud temaatilist kirjandust (pereajakirju, lapse kasvatamise raamatuid, õpikuid)	1	2	3	4	5
Esitanud oma küsimuse internetinõustamise portaalidesse, kus saab küsida nõu professionaalilt (arstilt, psühholoogilt, lastekaitsetöötajalt)	1	2	3	4	5
Lugenud internetifoorumeid	1	2	3	4	5
Küsinud nõu lapse kasvataja ja õpetaja käest	1	2	3	4	5
Õppinud telesaadetest	1	2	3	4	5

37. Milliseks Te hindate oma teadmisi järgnevat lapse kasvatamisega seotud valdkondades? **KAART 9**

	Teadmised	Vähe	Üsna head	Väga head	<i>Ei oska</i>

	puuduvad	teadmisi	teadmised	teadmised	õelda
Lapse tervisega seonduv	1	2	3	4	5
Lapse tervislik toitumine	1	2	3	4	5
Lapse füüsiline koormus ja areng	1	2	3	4	5
Lapse emotsionaalne ja sotsiaalne areng	1	2	3	4	5
Lapse arendamine	1	2	3	4	5
Konfliktide lahendamine	1	2	3	4	5
Stressi maandamine	1	2	3	4	5
Distsiplineerimine ja lapse korrale kutsumine	1	2	3	4	5
Jonniva lapse rahustamine	1	2	3	4	5
Solvunud lapse lepitamine	1	2	3	4	5
Lapse magama panemine	1	2	3	4	5

38. Kuidas soovitaksite oma lapsel reageerida, kui teda koolikaaslane korduvalt kiusaks? **KAART 10**

- 1 Soovitaksin kiusaja füüsilist jõudu kasutades paika panna
- 2 Soovitaksin kiusajale õelda, et ta lõpetaks
- 3 Soovitaksin lapsel õpetajale rääkida
- 4 Soovitaksin lapsel samaga vastata (ehk vastu kiusata)
- 5 Soovitaksin mitte välja teha
- 6 *Ei oska õelda*

39. Kui sageli olete tundnud viimase aasta jooksul, et **KAART 8**

	Mitte kunagi	Sageli	Mõnikord	Harva	<i>Ei oska õelda</i>
olete stressis	1	2	3	4	5
olete kurb	1	2	3	4	5
olete masenduses	1	2	3	4	5
vajaksite rohkem kellegi abi ja tuge	1	2	3	4	5
olete rahul oma eluga	1	2	3	4	5
rõõmustate oma laste üle	1	2	3	4	5
lapsevanemaks olemise roll käib ülejõu	1	2	3	4	5
vajaksite rohkem aega iseendale	1	2	3	4	5

LISA 2. Täiskasvanud elanikkonna küsitlus – taustteave

1. Sugu:

- 1 Mees
- 2 Naine

2. Vanus: _____ täisaastat

3. Teie rahvus:

- 1 Eestlane
- 2 Muu

4. Teie põhiline suhtluskeel

Eestis:

- 1 Eesti → KÜS. 6
- 2 Vene
- 3 Muu

JUHUL, KUI VASTAJA PÕHILINE SUHTLUSKEEL POLE EESTI KEEL (K4=2 VÕI 3), SIIS KÜSIGE K5

5. Milline on Teie eesti keele oskus? ÜKS VASTUS.

- 1 Saan hästi aru, räägin vabalt
- 2 Saan aru, räägin veidi
- 3 Veidi saan aru, ise ei räägi
- 4 Ma ei saa aru ega räägi

6. Teie kodakondsus:

Eesti
Muu EL riik
Venemaa
Muu riik
Kodakondsuseta

7. Teie haridustase: KAART T1.

alg- või põhiharidus
kutseharidus ilma
keskhariduseta
kesk- või keskeriharidus, s.h
kutseharidus
kõrgharidus

8. Kas Te olete ...

abielus / vabaabielus
lahutatud / elate lahus
lesk
vallaline

9. Leibkonna koosseis:

LEIBKONNAKS
NIMETATAKSE ÜHEL
AADRESSIL ELAVAT JA
ÜHISELT RAHALISI
RESSURSSE KASUTAVAT
INIMESTE RÜHMA

1. üksik
2. abielus / vabaabielus, lasteta
3. täiskasvanutest koosnev perekond (kõik liikmed 18-a. või vanemad)
4. perekond alla 18-a. lastega

10. Leibkonnas on Teiega kokku

_____ inimest

11. Alla 18-a. kodus elavate laste arv:

_____ last

(kui KODUS ei ela lapsi, märkige 0)

Leibkonnas elavate alla 18-a. laste vanus(ed) täisaastates:

____; ____; ____; ____; ____; ____

12. Mitu teie leibkonna liiget töötavad?

_____ liiget

13. Kas Te ise olete: KAART T2.

- 1 töötav
- 2 töötav (üli)õpilane
- 3 töötav pensionär
- 4 töötu, tööd otsiv
- 5 (üli)õpilane
- 6 (töövõimetus)pensionär
- 7 lapsehoolduspuhkusel olija
- 8 muudel põhjustel mittetöötav (sh kodune)

KUI VASTAJA ISE TÖÖTAB (K13, VAR. 1-3): KAART T3.

14. Kas Te olete ...?

- 1 vabakutseline, FIE
- 2 eraettevõtja (kuni 10 töötajat)

- 3 eraettevõtja (üle 10 töötaja)

- 4 talunik
- 5 palgatöötaja eraettevõttes
- 6 palgatöötaja riigi- või kohaliku omavalitsuse asutuses

15. Teie ametikoht: KAART T4.

- 1 asutuse, ettevõtte tippjuht, keskastme juht
 - 2 tippspetsialist
 - 3 keskastme või abispetsialist
 - 4 kontoriametnik
 - 5 isiku- või klienditeenindaja
 - 6 oskustöoline
 - 7 seadme- või masinaoperaator, mootorsõiduki juht
 - 8 lihttöoline
 - 9 muu, mis?
- _____

16. Kuidas te olete rahul oma praeguse töökohaga? Hinnake 5-pallisel skaalal, kus 5= väga rahul ja 1=üldse mitte rahul.

- 1 üldse mitte rahul
- 2
- 3
- 4
- 5 väga rahul
- 6 ei oska öelda

KÜSIDA KÕIGILT:

17. Isiklik keskmine netosissetulek kuus (ilma tulumaksuta) K. T5.

- 1 Kuni 200 € (kuni 3129 krooni)
- 2 201 - 300 € (3145 - 4694 krooni)
- 3 301 - 400 € (4710 - 6259 krooni)
- 4 401 - 500 € (6274 - 7823 krooni)
- 5 501 - 650 € (7839 - 10170 krooni)
- 6 651 - 800 € (10186 - 12517 krooni)
- 7 Üle 800 € (üle 12 517 krooni)

- 8 Sissetulekut ei ole
9 Keeldub avaldamast

18. Leibkonna keskmine netosissetulek KOKKU. Palun arvestage nii töötasu kui ka kõiki toetusi, stipendiume, pensione ja muid regulaarseid sissetulekuid **KAART T6.**

- 1 Kuni 300 € (kuni 4694 krooni)
2 301 – 400 € (4710 - 6259 krooni)
3 401 – 500 € (6274 - 7823 krooni)
4 501 – 650 € (7839 - 10170 krooni)
5 651 – 800 € (10186 - 12517 krooni)
6 801 – 1000 € (12533 - 15646 kr)
7 1001 – 1300 € (15662 - 20341 kr)
8 1301 – 1600 € (20 356 - 25 035 kr)
9 Üle 1600 € (üle 25 035)
10 Keeldub avaldamast
11 Ei oska öelda

19. Leibkonna keskmine netosissetulek kuus ühe leibkonnaliikme kohta K. T7.

- 1 Kuni 200 € (kuni 3129 krooni)
2 201 – 300 € (3145 - 4694 krooni)
3 301 – 400 € (4710 - 6259 krooni)
4 401 – 500 € (6274 - 7823 krooni)
5 501 – 650 € (7839 - 10 170 krooni)
6 651 – 800 € (10 186 - 12 517 kr)
7 Üle 800 € (üle 12 517 krooni)
8 Keeldub avaldamast
9 Ei oska öelda

20. Kas Teie (Teie leibkonna) kasutuses on ... :
VÕIB MITU VASTUST!

- 1 auto
2 suvila, suvekodu
3 lauatelefon

21. Kas Teie isiklikult kasutate

...

üks vastus igale reale

	Jah	Ei
lauaarvutit	1	2
sülearvutit	1	2
tahvelarvutit	1	2
nutitelefonit	1	2

22. Kas te kasutate internetti?

- 1 Jah
2 Ei

küsimused 23 kuni 26 vastavad need, kes kasutavad internetti (Küs 22 v.1):
VÕIMALIK MITU VASTUST.

23. Kas Te kasutate internetti ...

kodus
tööl/ koolis
mujal

24. Kas Te kasutate internetti ...

üks vastus igale reale

	Jah	Ei
mobiiltelefoniga	1	2
arvutis nn netipulgaga (3G USB modem)	1	2

25. Kui sageli te kasutate internetti, kas.. ÜKS VASTUS!

iga päev
vähemalt kord nädalas
vähemalt kord kuus
harvemini

KUI KASUTAB INTERNETTI IGA PÄEV (Küsimus 25 v.1):

26. Mitu tundi päevas te keskmiselt internetti kasutate?
MÄRKIGE TÄISARV

_____ Tundi

VASTAVAD KÕIK:

27. Millisest ostukohast Te peamiselt oma igapäevased ostud teete? KAART T8. ÜKS VASTUS!

_____ /üks kood kaardilt/

28. Kas Teie olete peres see isik, kes põhiliselt otsustab igapäevaseid sisseoste ja majapidamisküsimusi?

Jah

Ei

Võrdselt

29. Kas Teie olete peres suurima sissetulekuga isik?

Jah, või võrdselt

Ei

30. Teie elamutüüp:

- 1 Ühepereelamu
2 Väiksem kortermaja (kuni 12 korterit)
3 Suurem kortermaja

31. Millist transpordivahendit peamiselt kasutate pikemate vahemaade läbimiseks, kas...

- 1 autot
2 ühistransporti

32. Kas Te olete nõus aeg-ajalt vastama e-maili teel saadetud ankeetidele

- 1 Jah → MEILIAADDRESS KIRJUTADA MEILIAADRESSIDE LEHELE
2 Ei
3 Vastaja on juba liitunud Turu-uuringute AS veebipaneeliga

33. Intervjuu lõpp:

_____ tund _____ min